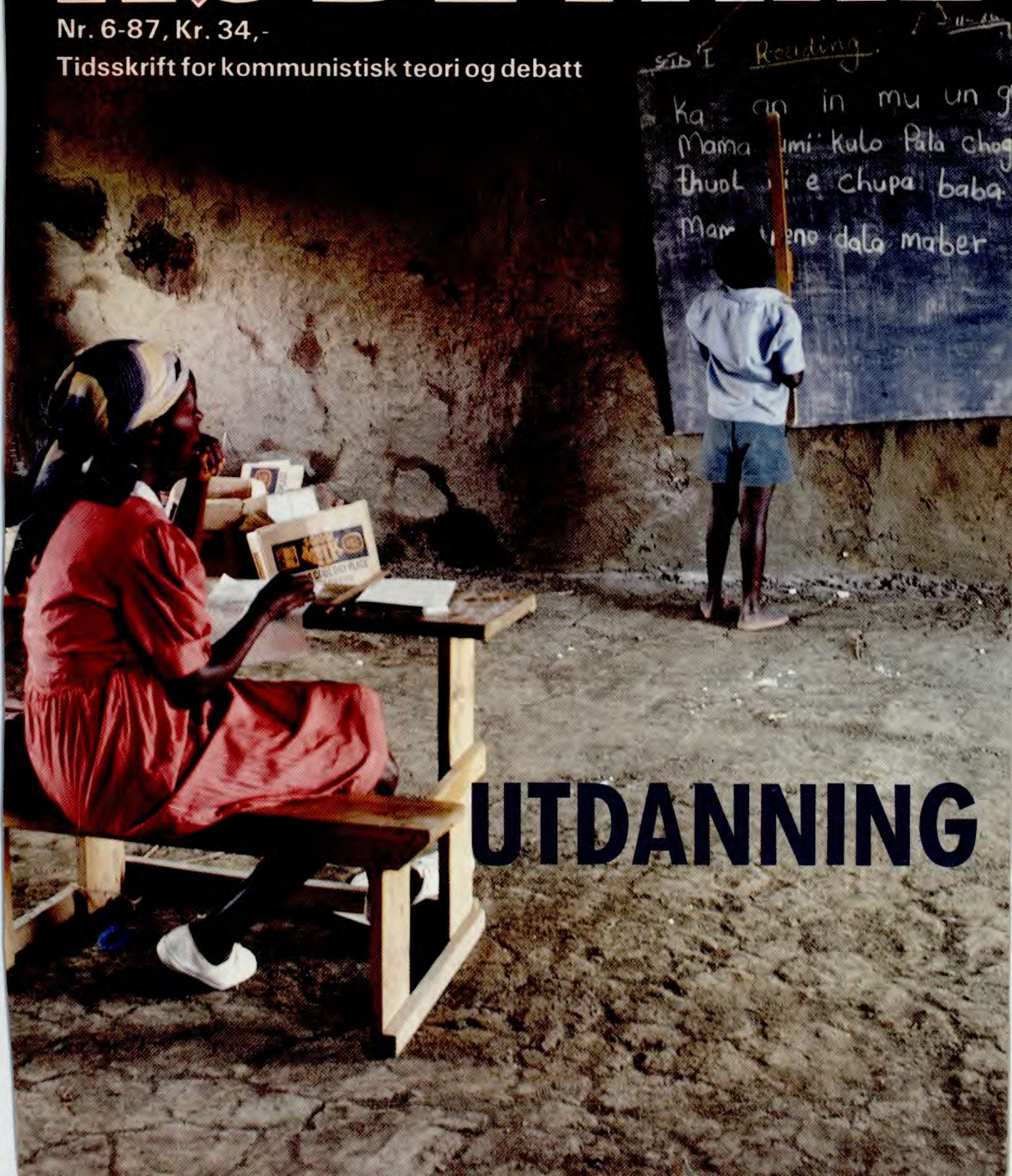

RØDE FANE

Nr. 6-87, Kr. 34,-

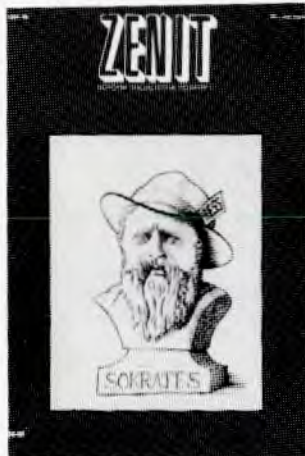
Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

UTDANNING

TERAPEUTENE

De intellektuelle har blitt en terapeutisk klasse som skal sørge for at resten av befolkningen har det bra. Svante Nordin viser til Rita Lijestrøm som eksempel; «Hva gjør man med all kort-utdanna, dårligt informerte, sosialt konservative, tradisjonelt kvinnelige, igjenblivne mødre, by-kjerringer og tanter som

ikke forstår sitt eget beste? De vil være oss sine unger sjøl, overlata dem til slekten eller løse det privat på annen måte». Standardsvaret er utdanning. I den svenske skolen har målsettingen om å sosialisere stadig mer tatt overhånd. Ferdigheten gjennom å tilføre kunnskaper eller teoretiske ferdigheter svekkes, skriver Svante Nordin i en artikkel om de svenske intellektuelles historie i Zenit nr. 85.

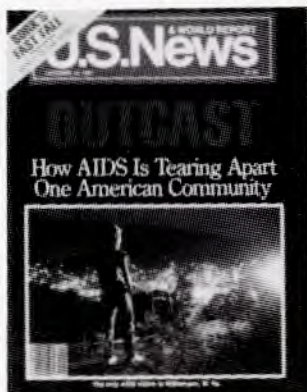
GAMALOST OG GRA-PRESTER

Ragnar Kvam kaster sitt presseblikk over Norge og forteller hva øyet så i Klassekampen. Mandag 9. november avlegger han Dagbladet og Eva Lundgren en visitt og meddeler

at de prestelige samleier forekom han både spekulativ og uinteressant, myntet henholdsvis på Dagbladet og Eva Lundgren. Han lanserer den noe oppsiktsvekkende påstand at «den prestefar som klør ungjenta i skrittet på et av bildene er så menneskelig som noen». Nå slipper ikke Kvam påstanden løs uten betenkeligheter.....«Sensasjonene.....er så stinkende fra mange hold at jeg på puritansk vis burde la være å si noe....»

NÅR FRYKTEN TAR OVERHÅND

«Han ble sjuk i Dallas, og han søkte hvile hjemme i West Virginia. Men han lærte snart at en liten by er

ingen himmel for et AIDS-offer. Vandaler skjøt i stykker bilvinduene. Venner og slekt unngikk ham. Det lokale badebassenget ble tømt og skrubba etter at han bada der. Han ble til og med mistenkt for å forderve eplene i supermarkedet. Han flykta til slutt, og lot bare historien om hva som skjedde ligge igjen. Historien om hva som skjer når AIDS kommer til «Anytown, U.S.A.». Storyen finner du i U.S. News, 12. oktober.

UTOPI ELLER MASKEPI ??

Tidsskriftet «Glasnost» hvori opptatt Gateavisa har

laga et dobbeltnummer om Europa fordi de hadde lyst og fordi det var nødvendig. Men det er også plass til Afrika og Hege Berg Nielsen lar den hvite mann gjennomgå i sin artikkel

«The white mans burden». Artikkelen tar opp hvordan kvinnes kunnskap blir neglisjert i utviklingsprosjekt. Om hvite ingeniører som henvendt til mennene i landsbyrådet foreslår miljøfornuftige ovner til matlaging i stedet for bål. Kvinnene veit at bålet har funksjon som lyskilde og holder malariamyggen borte noe ovnen ikke gjør. Men hvem spør dem?

KARL JOHANS ÅPENBARING

HÅVARD REM

KARL JOHANS ÅPENBARING

Du var Annen Etage
jeg var Cordial
Du var Nidarosdomen

jeg var Sarons Dal (...)
Du så lyst på livet
jeg var mørk til sinns
Du var nitten år
jeg var tyve Prince

Fra Håvard Rems diktsamling «Karl Johans åpenbaring»

TANTESNUSK OG PIKEROMANER

Erica Jongs roman «Redd for å fly» fra 1973 ble gjennombruddet for en ny litterær genre; Tantesnusket. Boken ble solgt i mer en 10 millioner eksemplarer. Gunn Kesle har lest Erica Jong og annet i samme retning. Tantesnusket er verre enn de gamle pike-

clarte

Något om böcker.

romanene. Det er en kynisk spekulasjon i middelklasse-elendighet, skriver Gunn Kessle i siste Clarte'.

RØDE FANE

INNHold

Klipp og kommentar	s.2
Innhold	s.3

LEDER:

Kritikken av New Age.....	s.4
---------------------------	-----

SKOLE OG UTDANNING:

Frigjøringspedagogikk, av Stieg Mellin-Olsen	s.5
---	-----

Den skjulte disiplineringa, av Helga Moss	s.11
--	------

Ikkje berre Carl I. Hagen, av Ingunn Vatnøy	s.17
--	------

Kvinner og høyere utdanning, av Hanne Davidsen	s.21
---	------

Et forsvar for fornuften, av Per Lund	s.23
--	------

Pierre Bordieu, av Per Lund	s.25
--------------------------------------	------

Hva nå, NKS?, av Ingunn Vatnøy og Bjørgulv Braanen.....	s.26
--	------

ARBEIDETS FALL:

Teknologisk Darwinisme, av Trond Christoffersen	s.28
--	------

Arbeidsdelinga mellom ånd og hand, av Werner Hauge	s.34
---	------

MAOISMENS FRAMTID:

Kapitalisme, etatisme og sosialisme, av Samir Amin	s.40
---	------

ANMELDELSER:

De middelmådige medspillerne, av Jon Sandvik	s.47
---	------

NYHETER OG SYNSPUNKTER:

Ozon-hullet, av Jon Sandvik	s.50
--------------------------------------	------

Børskraket og reaganomics, av Trond Christoffersen	s.50
---	------

Fra partiskhet til imaginasjon, av Erna Bøyum	s.51
--	------

KUNNSKAPEN

Pedagogen Stieg Mellin-Olsen tar utgangspunkt i erfaringer fra den 3.verden når han hevder

at læring må ta utgangspunkt den funksjon kunnskapen skal ha for elevene. Helga Moss diskuterer hvordan skolen skaper lydige arbeidere for kapitalismen, og Ingunn Vatnøy argumenterer for formelle kvalifikasjoner i omsorgsyrkene

SIDE 5, 11 OG 17

TEKNOLOGISK DARWINISME

Hvordan kapitalismen utvikler produktivkreftene, og hvordan teknologien endrer klasseforholdene er temaet for Trond Christoffersens

artikkel. Han svarer på Erling Kiellands kritikk av Øgrims «Grisen før jul» fra Røde Fane nr.3 og 4/5 87

SIDE 28

MAOISME

Samir Amin kritiserer Mao for aldri å ha sammenfattet og systemati-

sert sin kritikk av stalinismen.

SIDE 40

NYHETER OG SYNSPUNKTER

Røde Fane lanserer en ny spalte for kortere presentasjon av teoretiske nyheter.

SIDE 50

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes kommunistparti
(marxist-leninistene)

Nr. 6 — 1987 — 17.årg.
ABONNEMENT: 180 kr pr. år.

Bestill fra:
Røde Fane,
Gøteborggata 8
0566 Oslo 5

ISSN 0332-7892

Adresse redaksjonen:
Gøteborggata 8
0566 Oslo 5

Postgiro nr. 2 20 84 78
Telefon: 02 / 384250

Redaktør og ansvarlig utgiver:
Trond Christoffersen

Trykt hos A/S Reprografisk
industri

KRITIKKEN AV NEW AGE

■ ■ Er det riktig å si at materialismen bærer enansvaret for at verden balanserer på kanten av en økologisk katastrofe? Ja om dette ikke er kjerna i New Age, så er det i alle fall den biten av New Age som kommunister finner vanskelig å svelge.

■ ■ Tilhengere av New Age vil vise til «de gode sakene» — kvinnefrigjøring, økologi, motstand mot fremmedgjøring mm. — for å forsvare sitt standpunkt. Motstandere vil like ivrig vise til de irrasjonelle elementene fra parapsykologi og annet spøkelsesaktig gods. Så vi må vite hva vi diskuterer, og ikke minst hva vi avviser. Å slå fast at New Age er en romantisk og irrasjonell motbevegelse med konservative trekk, kan lett bli et bekvemmelighets-standpunkt der de positive utfordringene fra denne bevegelsen ikke møtes. Samtidig som det reiser et jernteppe mellom kommunister og en mengde andre opprørske folk.

■ ■ Det foregår en rivalisering om det ideologiske hegemoniet i anti-kapitalistiske bevegelser som vi ikke må tru at marxister automatisk vinner. Det er ikke så mange åra siden norske marxister begynte å ofre kvinne- og miljøbevegelsene en helt annen oppmerksomhet enn tidligere. Samtidig må vi påpeke at disse bevegelsene er preget av motsigelser hvor marxismen og New Age plasserer seg på to forskjellige sider. New Age vil heroisere en ur-kvinnelighet med egenskaper som ettergivenhet og irrasjonalitet som mange marxister vil oppfatte som nettopp den klassebestemte kjønnsrolla en revolusjon skal oppheve. På samme måte vil marxister se på New Age sin «tilbake til naturen» strategi som en utopi i en verden med 5 milliarder mennesker, og også som en idealisering av tidligere samfunns sosiale forhold og forhold til naturen.

■ ■ New Age har to tiltrekkende sider — et frigjøringsperspektiv og et helhetsspektiv. Selv om marxismen også erkjenner at alle tanker har en klasse-

karakter og selv om den dialektiske materialismen også er en form for holisme, så er det vel ikke feil å si at også marxister ofte har blitt fanget i en undertrykkende objektivisme. Når politiske kampområder bare analyseres isolert — som kvinnekamp, faglig politikk, boligkamp etc. — så blir det ofte vanskelig å stille spørsmål ved de forutsetningene som har gjort disse politiske kampene nødvendige, men som der med også på et plan har gjort konformitet naturlig og opprør unaturlig. Men er det ikke også mulighet for mye kulturrevolusjonært vrøvl her? Som at «Maos lille røde» kan kurere prostata, mens legevitenskapen

avvises som revisjonistisk. Eller at tenkte lykkeland erstatter kampen for å oppheve den virkelige undertrykkinga.

■ ■ Verdens enhet består i dens materialitet erklærte Engels. Samtidig med at New Age ofte blander denne filosofiske materialismen sammen med en «higen etter gull» eller havesyke, er de også uenige i den filosofiske materialismen. Her viser New Age til parapsykologi og kvante-fysikk. Dette fundamentet for åndeligheten er ikke spesielt solid. Den parapsykologiske forskningen er overlesset med forutinntatthet, og den har en nisse på lasset — sjarlataneriet hos en del såkalte medier. Og selv ikke en av guruene innen

New Age, fysikeren Fritjof Capra, vil hevde at den kvantemekaniske virkelighet har noen relevans for virkeligheten på det mer dagligdagse plan; men slike innrømmelser fra New Age kommer alltid med liten skrift som i en snuskete kontrakt.

■ ■ New Age må møtes på to plan. I en diskusjon om konkrete strategier for anti-kapitalistiske bevegelser. Og i et forsvar for den filosofiske materialismen. For hvis vi ikke anerkjenner eksistensen av en objektiv virkelighet vil vi også teoretisk ha avvist muligheten for å komme fram til felles strategier i konkrete kampsaker.

SKOLE OG UTDANNING

FRIGJØRINGS- PEDAGOGIKK

FOTO: GUN KESSLE

Kunnskap må ta utgangspunkt i folks kulturelle og politiske situasjon. Det er ikke mulig å skille mellom innlæring av kunnskaper og den politiske funksjonen de har overfor befolkningen i den 3. verden.

— Kampen om kunnskaperne er en kamp om kunnskapens funksjon.

Av Stieg Mellin-Olsen

SKOLE OG UTDANNING

Kunnskap kan være redskap både for undertrykking og for frigjøring. Kampen for kunnskaper er en viktig del av klassekampen. Kampen for alfabetisering var en primær oppgave i utviklingen av Sovjet, av folkerepublikken Kina, av alle andre sosialistiske land vi kjenner.

I sammenheng med u-land og u-hjelp har alfabetiseringskampanjer stått sentralt. I forholdet mellom i-land og u-land er det særlig UNESCO som har stått som fødselshjelper og organisator av alfabetiseringskampanjene. Fra dette arbeidet lærer pedagoger om hvordan alfabetiseringskampanjer og andre utdanningsprogrammer kan bli et tveegget sverd: Utdanning i u-landsammenheng kan fungere både frigjørende og undertrykkende. Det er denne motsigelsen jeg skal analysere i det følgende. Jeg vil bl.a. argumentere for at denne motsigelsen og kampen som er knyttet til den er aktuell også i forbindelse med den norske skolen.

Den gir oss bl.a. anledning til å tenke over hva vi mener med kunnskaper. Kampen om kunnskapene forutsetter nemlig en teori om kunnskaper. Slik teori har stått svakt så langt i den norske skoledebatten, både i og utenfor Røde Fane.

I det følgende skal jeg med støtte i 3. verden-pedagoger argumentere for at kampen om kunnskapene først og fremst er kampen om kunnskapenes funksjon.

Den overordnede motsigelsen står slik:

Mange hevder at det er viktig å formidle så mange kunnskaper som mulig til undertrykte klasser og folk. Ettersom de herskende bruker informasjon og kunnskaper som redskap for undertrykking gjelder det å få tak i så mye som mulig av disse kunnskapene. Denne tradisjonen går bl.a. tilbake til Gramsci.

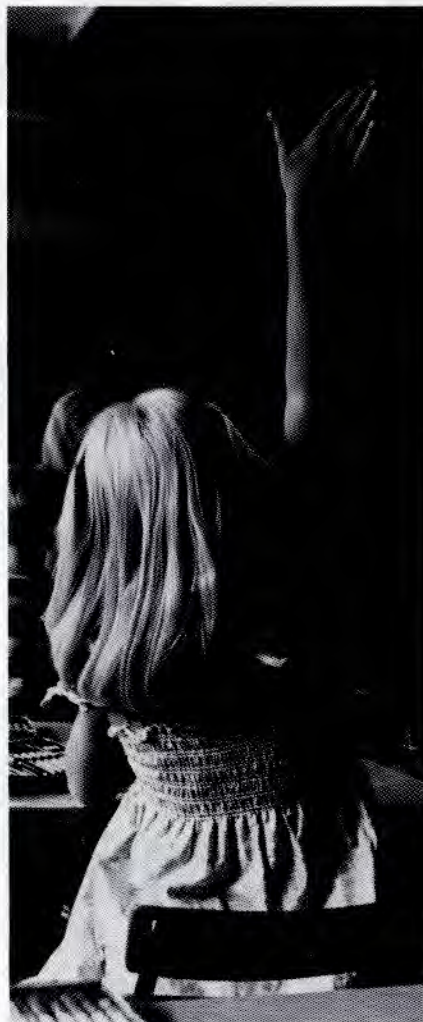
Debatten som har utviklet seg omkring utdanning i den 3. verden viser at synspunktet over ikke er tilstrekkelig. Det lar seg ikke gjøre å formidle kunnskaper med formål at mottakeren skal kunne bruke dem til frigjøring uten at en formidler en refleksjon over kunnskapenes funksjon i denne frigjøringen.

Motsigelsen mellom disse to synene står plantet også blant norske lærere.

Etter min erfaring som lærerutdanner går den tvers gjennom alle vanlige politiske skillelinjer hos oss.

Om funksjonell alfabetisering

En kampanje for alfabetisering er en kampanje som skal lære mennesker å le-

Kunnskap må først og fremst ta utgangspunkt i elevens daglige politiske virke.

FOTO: BERNT EIDE

se og skrive. Etter hvert har det også blitt vanlig å ta med regning (aritmetikk) i definisjonen av alfabetisering. I engelskspråklig litteratur er faguttrykket for alfabetisering «literacy» og tilsvarende «illiteracy» for det motsatte.

Det første spørsmålet vi skal stille gjelder hva som skal kreves for at en per-

son er lese- regne- skrivefør. I denne forbindelse snakker en om funksjonell alfabetisme. Det er i forbindelse med definisjonen av *funksjonell* at motsigelsen og kampene har stått.

Den vanlige måten å beskrive ferdighetene til en person som har funksjonelle kunnskaper er å holde disse ferdighetene opp mot en bestemt standard. En har da testet ved hjelp av standardiserte tester. Ut fra disse testene har en sagt som så at dersom en tidligere analfabet kan klare lese- regne- skriveoppgaver som snittet av f.eks. 4. klassinger i et vestlig land, så har kunnskapene blitt funksjonelle.

Vi merker oss allerede her det interessante poenget at dette er i-landenes måte å definere funksjonelle kunnskaper på. Årsaken til dette er sannsynligvis at pedagogene i i-landene ikke har andre måter å definere dette begrepet — hele tradisjonen i våre land når det gjelder vurdering av kunnskaper og kunnskaps-tilegnelse er knyttet til prøve og testtradisjonen.

En annen måte å vinkle dette på er å se på industrien rundt kunnskapsformidlingen som stort sett hjemmehørende i den vestlige verden — altså — kunnskapsformidling er viktig inntektskilde for dem som står for den. Kulturimperialismen i form av eksport av utdanningstjenester fra tidligere imperialistland til de gamle kolonilandene er en stor og innflytelsesrik industri i dag. (!)

Når vi hos oss snakker om (manglende) kunnskapsferdigheter så føres dette tilbake til prestasjoner på en prøve eller en test. F.eks. er hele debatten omkring lærerstudentenes angivelig dårlige matematikkunnskaper knyttet til disse studentenes prestasjoner på forskjellige matematikktester.

Men det er nettopp på dette punktet landene i den tredje verden protesterer. De ønsker noe mer enn ferdigheter som bare oppnår en betydning når de måles ved hjelp av en standardisert prøve slik at en er uten garanti for at den som har kunnskapene kan bruke kunnskapene i andre situasjoner.

For å vise noe av språkbruken som brukes i andre krav til at kunnskapene har blitt funksjonelle har jeg noen sitater.

SKOLE OG UTDANNING

Lestage:

En person er en funksjonell analfabet dersom hun ikke kan engasjere seg i alle de virksomheter som skjer i hennes grupper og samfunn og heller ikke er i stand til å bruke lesing, skrivning og kalkulasjon for sin egen og samfunnets utvikling.

Persepoliseklæringen fra 1975:

Alfabetisering er ikke bare prosessen med å lære ferdigheter i lesning, skrivning og i aritmetikk, men et bidrag til frigjøringen av mennesket og til hele dets utvikling.

Slik oppfattet, skaper alfabetisering betingelsene for tilegnelsen av en kritisk bevissthet av motsigelsene i samfunnet der mennesket lever og om samfunnets mål; den stimulerer også mennesket til initiativ og til dets deltakelse i skapelsen av prosjekter som gjør det i stand til å handle på verden, i å omforme den, og å definere målene for en autentisk menneskelig utvikling.

Den skal kunne åpne veien til mestring av teknikker og menneskelige relasjoner. (2)

Vi ser at kampen om begrepet om funksjonalitet står om hvorvidt det er en enhet mellom innlæring av kunnskaper og det formål kunnskapene skal ha, den politiske funksjonen de har, eller om en kan skille læringen av kunnskapene fra deres mulige formål og funksjoner.

Jeg vil stille dette på en annen måte: Kan en pedagog formidle kunnskaper med det formål at de skal bli funksjonelle uten at en samtidig formidler hva kunnskapens funksjon er? (3)

Dersom noen er i tvil om at det går an å kunne lese og skrive flytende uten at disse kunnskapene samtidig er funksjonelle, vil jeg minne om alle dem som har gode skolekarakterer men som kvir seg for å skrive et avsnitt, ta et sekretererv i en forening, skrive en redegjørelse til et offentlig utvalg, en årsmelding osv.

Her på hjemmebane legger vi i lærerutdanningen så langt vekt på mulige funksjoner i skriftspråket (barnehage, 1. klasse):

Det kan brukes til å forklare meninger, ønsker og behov.

Det kan brukes til å lagre informasjon, f.eks. fra en dag til en annen.

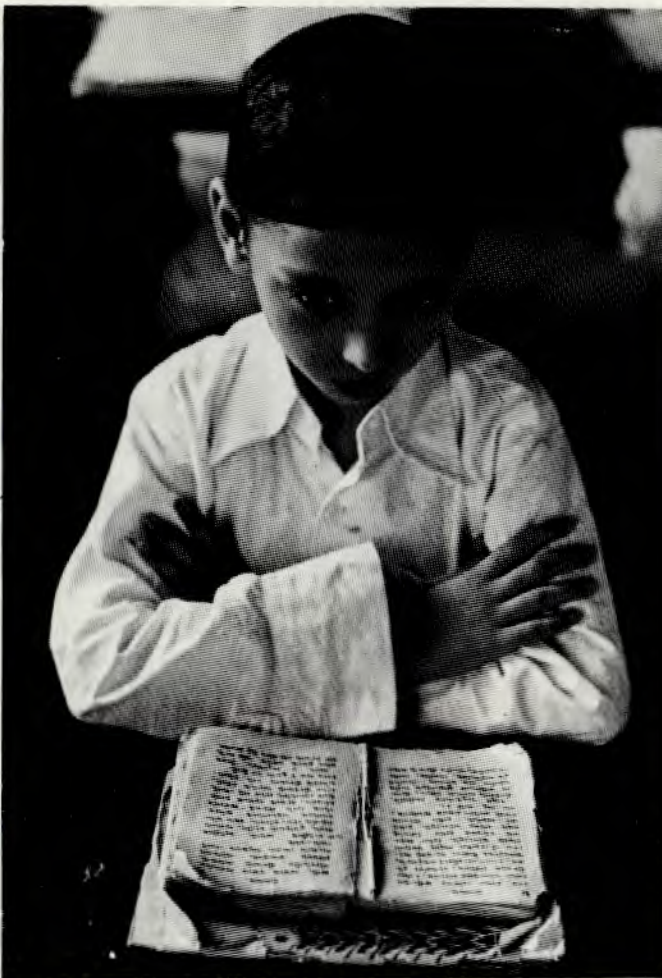
Det kan brukes til å kommunisere in-

formasjon, f.eks. ved brev fra et rom til et annet, fra en person et sted til en person et annet sted.

Det gir sjøltillit til barnet at det vet at det er i stand til å notere ned.

I matematikken kan også tegnspråket brukes til å utvikle ny informasjon som en ikke hadde klart å skaffe frem på an-

skaper dreier seg altså om hvorvidt en kan snakke om kunnskaper uten at en samtidig snakker om kunnskapenes funksjon. Dersom en godtar denne måten å vinkle kunnskaper på blir det neste spørsmålet hvordan dialektikken mellom kunnskapen og kunnskapens funksjoner kan utvikles.

Student av en unik kultur. En Parsi-gutt lærer historien om sitt eget folk. Bombays 80000 Parsiere avstammet fra Persere som rømte fra Arabernes erobring i 8. århundret. Parsierfolket utgjør verdens største Zarathustra-samfunn.

net vis (f.eks. store regneoppgaver). (4)

Vi vet idag at barn har tegnspråk når de går i barnehagen og dermed når de begynner på skolen. Når unger skriver handlelapp i barnehagen og skriver «3 melk» ved å skrive /// med en firkant etter, så er /// tegn for 3 og firkanten tegn for melken. Dette er en mye mer viktig virksomhet enn trening i å skrive bokstaver fordi den første skrivemåten, med barnas egne tegn, får frem skrifttegnenes funksjon.

Det teoretiske spørsmålet om kunn-

Pedagoger i den tredje verden

I tredje verden sammenheng er målsettingene klart mer ambisiøse enn dem jeg har vist så langt.

Den mest fremstående pedagogen, brasilianeren Paulo Freire, bygger sin lese og skriveopplæring på en enhet læring/refleksjon/politisk praksis. Freire som er en katolsk lærer holdt ikke ut i den borgelige ghettoen han bodde i og flyttet til et arbeiderstrøk i hjembyen Recife: «Gud tok meg til folket, folket

SKOLE OG UTDANNING

tok meg til Marx.»

Freire fant fram til de «tause massene» i det fattige Brasil og han påpekte det nødvendige i at dersom de tause massene skulle lære å lese og skrive måtte de først hjelpes til å sette språk på sin egen tilværelse.

Ut fra dette oppretter så Freire de *kulturelle sirklene*. Disse besto av 10 til 15

forøvrig. På samme tid erfarte arbeideren arbeidsforholdene, boligforholdene, betingelsene for familien osv. uten at han hadde språklig dekning for dette.

Den sovjetiske sosiolingvisten Volosinov, som er samtidig med Gramsci, påpeker noe av dette samme i en stor kritikk av Freuds begrep om det underbevisste: Det underbevisste er ikke annet

denne situasjonen (det er feil å skrive den kulturelle og politiske situasjon, et marxistisk kulturbegrep som hos Freire, er også politisk.) Freire har blitt fulgt opp av en rekke andre pedagoger:

Suksessen ble oppnådd når alfabetiseringsprogrammene ikke ble begrenset til å lære ferdigheter i skrivning, lesning og aritmetikk, og når når de ikke ble under-

Skolebarn i Zimbabwe.

FOTO: BO BREKKE

personer som kom sammen for å snakke. Sirklene var ikke lærerstyrte. Til å begynne med dreide samtalen seg om innholdet i en rekke bilder som ble vist fram, bilder som hadde motiver fra deres egen kultur. Etterhvert utviklet diskusjonene seg og gruppene fant sjøl fram til emner: nasjonalisme, stemmerett for analfabeter, den politiske utviklingen i Brasil, demokrati osv. (5)

I forsettelsen av denne prosessen kommer så selve lesningen og skrivningen, knyttet til viktige ord og vendinger som dukker opp i de kulturelle sirklene.

Det er resultatet av denne fremmedgjøringen fra egen kultur som Gramsci beskriver som dobbeltbevissthet. Med henvisning til den italienske arbeideren på 1920 tallet bruker Gramsci begrepet om den *doble bevisstheten*. Arbeideren var omgitt av maktavernes språkbruk: kirkens, skolens, avisenes kommunikasjon om hans levevilkår og tilværelse

enn et erkjennelsesområde som er gjort forbudt. I det sunne samfunnet, sier Volosinov, er det ikke noen forskjell på det samfunnsmedlemmene ønsker å snakke om og det statsmakten ønsker å snakke om. I et slikt samfunn vil det Freud kaller for det underbevisste oppløses. (6)

Vi finner det samme i vår tid hos kvinnene, som gjennom de siste tiårene har kjempet frem og fortsatt kjemper frem et språk for sin erfaringsverden og — ikke minst viktig — for en politisk praksis i fortsettelsen av dette.

Når det gjelder pedagogikken så velger altså Freire og Gramsci to forskjellige strategier, og det er kampen mellom disse to strategiene jeg mener er den viktigste pedagogiske kampen i dag. Mens Gramsci legger en strategi for å knuse dobbeltbevisstheten hos undertrykte ved å legge fram et så rikt tilbud som mulig av maktavernes kunnskaper for å redusere maktavernes kontroll og undertrykking, så tar Freire direkte utgangspunkt i den undertryktes kulturelle og politiske situasjon. Freire bygger kunnskapsformidlingen direkte ut fra

ordnet kortsiktige mål om alfabetisering som var uavhengig av menneskets vekst... Mål og midler for alfabetiseringsvirksomheter bør funderes på de spesifikke egenskapene i menneskets omgivelser, deres personlighet og identitet. (7)

Enheten kunnskaper/bevisstgjøring/praksis

Men Freire stopper opp. Han utvikler ingen metode for enheten mellom kunnskap/politisk praksis. Han utvikler metoden for enheten mellom kunnskap/bevisstgjøring. Han sier at forutsetningen for denne siste enheten er at den følges opp av politisk praksis, ellers er den verdiløs. Men vi ser aldri den politiske praksisen i form av åpen politisk handling hos Freire. Freires pedagogikk hadde likevel skarpe nok kanter til at han ble utvist fra Brasil i 1964 etter at de militære tok makten. Freire var da undervisningsminister i Brasil.

Vi står altså overfor problemet med å bygge inn den politiske praksisen i en

SKOLE OG UTDANNING

formidlingsprosess. Situasjonen er at vi har en enhet kunnskap/bevisstgjøring/praksis og at den pedagogikken vi kjenner bare knytter sammen kunnskap/bevissthet mens praksisen fortsatt står utenfor. (8)

Som en antydning av hva jeg legger i denne siste store enheten nevner jeg to prosjekter fra den norske skolen. Det hadde vært fint med respons fra leserner om hvorvidt de godtas som eksempler på politiserende undervisning.

A.) Diskusjoner i 4-6 klasser omkring det forhold at gutter får mer oppmerksomhet enn jenter fra lærernes side. Bruk av tenkeredskapene i matematikk og statistikk for å dokumentere dette forholdet, offentlig fremføring av denne dokumentasjonen, diskusjon, tiltak i klassen, ny dokumentasjon. Erfaring viser at når elevene har kommet frem til skriftlig og tallmessig dokumentasjon så er det nødvendig med rollespill for å trene funksjonen til talespråket — slik at det ungene nå sitter inne med virkelig kommer fram.

B.) Elevers undersøkelse av leikemuligheter i nærmiljøet. Innsamling av data. Dokumentasjon overfor offentlige myndigheter. Det var en forutsetning for prosjektet at dokumentasjonen skulle kunne ut i en handlingsplan for å utvikle leikemulighetene. I prosessen med å dokumentere overfor skolens samarbeidsutvalg oppdaget en femteklassing at han ikke forsto sin egen håndskrift. Vi tolker denne oppdagelsen som at først når den politiske praksisen ble en integrert del av prosessen så oppdaget 11-åringen skriftspråkets funksjon, skriftspråket kan brukes til politisk handling. Denne oppdagelsen skapte en vårløsning hos denne eleven som plutselig begynte å snuse på en rekke andre spissfindigheter som læreren hadde mast om, dobbeltkonsonanter, kommageregler osv.

Pedagogikken har ikke løst problemet med å overføre bevisstgjøring til politisk handling ved hjelp av kunnskaper som tenkeredskaper. Så langt har en rekke pedagoger både hos oss og i den tredje verden arbeidet med å utvikle metoder som bringer fram elevenes rike kunnskapskultur, sette språk på den, metoder som viser mulighetene i elevenes kunnskaper. I matematikk har vi

fått et rikt forskningsfelt som heter *etnomatematikk*, som undersøker og setter språk på de rike matematikkunnskapene som finnes i arbeiderklassen, i primærnæringene, i kvinnekulturer osv. Vi er tilbake til Freire igjen om nødvendigheten av å kjenne sin egen kultur, sitt eget ståsted, for at en kan iverksette en frigjørende prosess. I forbindelse med den tredje verden brukes uttrykk som «gjenopprette nasjonal identitet og sjølfølelse».

Samora Machel sa om utdanning i Mozambique i forbindelse med frigjøringen fra kolonialiseringen:

«Den koloniserende — kapitalistiske utdanningen kom til syne som en prosess der en ble fornektet nasjonal karakter, som fremmedgjorde Mozambikeren hans land og, ved å utvikle han avhengighet til utlandet, tvang han til å bli skamfull over sitt land og sin kultur.»

Kenyas president Arap Moi, sa om den moderne matematikken at den var del av et imperialistisk plot for å holde nede folket i Kenya. (9)

Språket er sterkere, men jeg har møtt ikke så rent få norske lærerstudenter som har opplevd matematikkundervisningen på liknende vis. Noe av det mest givende vi har erfart gjennom vår lærerutdanning er alle de kvinnelige studentene som kommer til oss med mer eller mindre matematikkfobi. Ved å jobbe med det faktum at kvinner som alle andre i virkeligheten sitter inne med svært sterke matematikkunnskaper som aldri har fått blitt funksjonelle i skolesammenheng, endrer mange studenters forhold til matematikkfaget seg radikalt. Unntakene blant studentene, også de kvinnelige, er oftest studenter som har klart seg svært godt i skolen. For å gi et spisseksempel så har mange jenter som har arbeidet en del med matematikk fått vite at jenter til vanlig ikke har særlig romsans. Jeg tror at dette er noe av det som hjernehalvdelforsknerne også har klart å påvise.

Ser vi nå for oss en jente som strikker en sokk — hun bruker garnrester og har ikke noen oppskrift — og tenker over de romlige vurderingene hun må gjøre — så er det vanskelig å se at det kan være noe i veien med romsansen.

Problemet med slik bevisstgjøring er altså at den peker til ståstedet, den inte-

grerer ikke helhetlig den politiske handlingen. Bevisstgjøringen, dyrkingen av identitet og sjølfølelse, er en nødvendig del, men ikke tilstrekkelig del av den politiske frigjøringen. Eksempelet med elveåringen over, gir et tegn om dette: det var det forhold at dokumentasjonen han skrev skulle formidles til myndigheter og at det lå en plan om handling bak dette som var drivende for at han oppdaget funksjonen til skriftspråket.

I språkdrakten til virksomhetsteorien kan vi si at frembringelsen av kunnskapskulturer for oppgradering av identitet leder til en pedagogisk praksis som ivaretar gårsdagens virksomheter og nåværende virksomheter, ikke mot fremtidige virksomheter. Det er her snakk om motsigelser: fremtidig virksomhet/politisk praksis kan ikke sees uavhengig av nåværende og tidligere. Dersom frigjøring er målet må en ha innsikt, språk og kunnskaper/tenkeredskaper om det en skal frigjøre seg fra.

Konklusjon

Jeg har argumentert for at vi ikke kan analysere den politiske verdien av kunnskaper uten at vi samtidig analyserer kunnskapenes funksjon. Ut fra lærdommen fra pedagoger i den tredje verden ser vi at kunnskaper blir funksjonelle først når de blir politiske, dvs. at de blir redskaper for menneskene i deres daglige politiske virke.

Likevel er begrepet om *funksjonalitet* fortsatt upresist. Ettersom det er et teoretisk begrep kan jeg bare sette det i sammenheng med andre begreper når jeg skal avgrense det og klargjøre det. Jeg har så langt pekt på relasjonen til menneskenes identitet, sjølbilde og kultur. Jeg har videre pekt på at det finnes en dialektikk mellom kunnskapene i seg sjøl og deres funksjoner. Denne dialektikken er bla. avhengig av praksis. Sjøl om vi har en rekke eksempler på det jeg vil kalle for politiserende undervisning som har styrket funksjonaliteten i kunnskapene hos elevene, har vi foreløpig alt for lite systematiske erfaringer. Her gjenstår altså både teoretiske diskusjoner og utviklingen av en mer systematisk politisk praksis. Jeg håper på hjelp fra leserne til Røde Fane som bidragsyttere til begge disse tingene.

SKOLE OG UTDANNING

Over en million mennesker arbeider i den norske barnehagen og den norske skolen. Det er vanskelig å se at vi ikke skal ha en politikk for hva vi skal gjøre på denne arbeidsplassen. Det blir litt stusselig dersom vi begrenser oss til å si at skolen bør legges ned eller at det eneste som nytter for å gjøre den bedre er å fortsette interessenkampen.

Skolens rolle under kapitalismen er i hovedsak undertrykkende og tilpassende. Som i alle motsigelser finnes det imidlertid en annen side, nemlig den siden som gir elever og lærer anledning til å skape sine egne muligheter. Sjø om denne andre siden er underordnet mener jeg — ut fra praksis — at den ikke på langt nær er utprøvd enda. Tvert om erfarer jeg at politisk bevisste elever og lærere vegrer seg for å utprøve skolens muligheter nettopp ut fra det de har lært om skolens gjenskapende rolle. Jeg mener det er rett i å utprøve disse mulighetene ved å gjøre kunnskapene så funksjonelle som mulig for elevene. Dersom statsmakten eller andre da knepper til er det desto mer avslørende for dem. Jeg vil hevde at en av målestøkene på demokratiet i et samfunn er i hvilken grad samfunnet tolererer at kunnskapene blir funksjonelle hos dets samfunnsmedlemmer. ■

Noter

(1) Kolonistatene slår tilbake mot sine tidligere kolonier gjennom kulturimperialisme. Eksport av utdanningstjenester er en viktig inntektsbringende virksomhet. Særlig er England aktiv. Selv et land som Zimbabwe støtter seg på import av slike tjenester. Vi må her huske på at det er en stor og kostbar oppgave å bygge opp en nasjonal utdanning. Det skal ikke bare produseres lærebøker, det skal også produseres læreplaner og ikke minst evalueringsystemer.

Et senter for det siste er Cambridge University Examination syndicate som organiserer eksamenssystemer og som har en stadig økende virksomhet. I våres var det champagneselskap i syndikatet etter at de rodde i havn en avtale med Zambia.

Rundt industrien med eksamener har vi selvsagt eksport av lærebøker, lærerutdanning, lærere.

Det landet i Afrika som har lagt størst vekt på oppbygningen av et nasjonalt utdannings-system er Mozambique. Skolen har her også

blitt et av de viktigste målene for MRA, de væpnede bandittene. Et spesielt problem er utsendelsen av lærebøker og eksamenspapirer til landsbyene som stadig utsettes for sabotasje. Når MRA inntar en landsby spør de først etter lederen for kvinnene på stedet, partilederen og læreren. (samtaler med paulus Gerdes).

(2) Lestage A: 1982, «Literacy and Illiteracy», The Unesco Press, Paris.

Persepolis deklarasjonen som er en erklæring fra et UNESCO-symposium i Afrika i 1975 har jeg oversatt fra:

Covent R: 1979, «The Evaluation of Literacy Programs», The Unesco Press, Paris.

(3) Jeg åpner her døren til den tidlige sovjetiske virksomhetsteorien. Vygotsky som legger grunnlaget for denne teorien hevder hele tiden nødvendigheten av å studere språkfunksjonen hos barn for å forstå dets intelligensutvikling — dvs. at det ikke er tilstrekkelig å studere språk og språkutvikling uavhengig av de virksomhetene barna er i når de bruker språket. Det er forøvrig først A.N. Leont'ev som utvikler selve virksomhetsteorien med Vygotsky som utgangspunkt.

Vygotsky har gitt ut to bøker på engelsk og dansk. Her er de engelske titlene:

1962: «Thought and Language». The MIT Press, Cambridge, Mass.

1979: «Mind in Society». Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Det er i «Mind in Society» Vygotsky erklærer at han ikke vil tvinge Marx sin politiske økonomi inn i psykologien, men at han i stedet vil anvende Marx sin dialektiske historiske og materialistiske metode på den. Hvor på han gjør det. Vygotsky bygger direkte på Engels naturdialektikk. Spesielt gjør Vygotsky et teoretisk varp når han generaliserer Engels begrep om redskap (som mennesket bruker til å bearbeide naturen) til tenkeredskap.

Det er i dag økende oppmerksomhet om Vygotskys arbeider.

Her hjemme har Enerstvedt skrevet «Mennesket som virksomhet», Tiden Norsk Forlag, 1982. Videre har Nora Mellin-Olsen satt Vygotsky opp mot sosialdemokratiets store guru, Piaget, i «Spesialpedagogikk» nr.4, 1987.

Jeg har selv utviklet virksomhetsteoriens politiske følger for matematikkundervisningen i «The Politics of Mathematics Education», Reidel, Dordrecht.

(4) På Bergen Lærerhøgskole har Marit Johnsen Høines og jeg selv arbeidet med å analysere kunnskapenes funksjoner sammen med studentene i en årrekke. Vi publiserer bøkene våre på Caspar Forlag, Rådal: Marit Johnsen Høines: «Begynneropplæring i matematikk». Metodikk 1-6 klasse.

«Fem i en, Den første matematikkboka for barnehage og 1. klasse». Spesielt laget for flerkulturelle grupper.

Mellin-Olsen: «Eleven, matematikken og samfunnet», NKI-forlaget. Dette er en metodikk for de øverste klassene i grunnskolen som også bygget på denne lesten.

(5) Paulo Freire er født i 1921 i Recife. Han arbeider nå på universitetet i Sao Paulo. Bøkene hans er vanskelig tilgjengelige, ikke minst når de oversettes til norsk.

Den mest kjente boken hans er:

«De undertrykte pedagogikk», Gyldendal.

(6) Den italienske kommunisten Antonio Gramsci har gjennom sine fengselsdagbøker fått stor betydning for intellektuelle kommunister. Spesielt er det hans analyse av hegemoni som har fått gjennomslagskraft.

Entwistle påviser hvordan Gramsci kom frem til en pedagogikk som mange i dag vil kalle for reaksjonær for å fremme arbeiderklassens kampdyktighet. Som eksempel kan jeg nevne spørsmål om dialekt. Sjø om Gramsci er klar over dialektenes betydning for identiteten legger han opp til en undervisning basert på bruk av det standardiserte språket.

Entwistle H.: 1979, «Antonio Gramsci. Conservative Schooling for Radical Politics». Routledge and Kegan Paul, London.

Gramsci A.: 1971, «Selection from Prison Notebooks», International Publishers, New York. Denne boken foreligger også i norsk utgave.

Volosinov V.N.: 1976, «Freudianism: A Marxist Critique». Academic Press, New York.

(7) Levine K.: 1982, «Functional Literacy: Fond Illusions And False Economies». I tidsskriftet «Harvard Educational Review» Vol.52. (NB! Dette tidsskriftet er det mest progressive jeg kjenner til i USA når det gjelder pedagogikk, og er vel verd å lese. Den pedagogiske debatten i USA er spennende.)

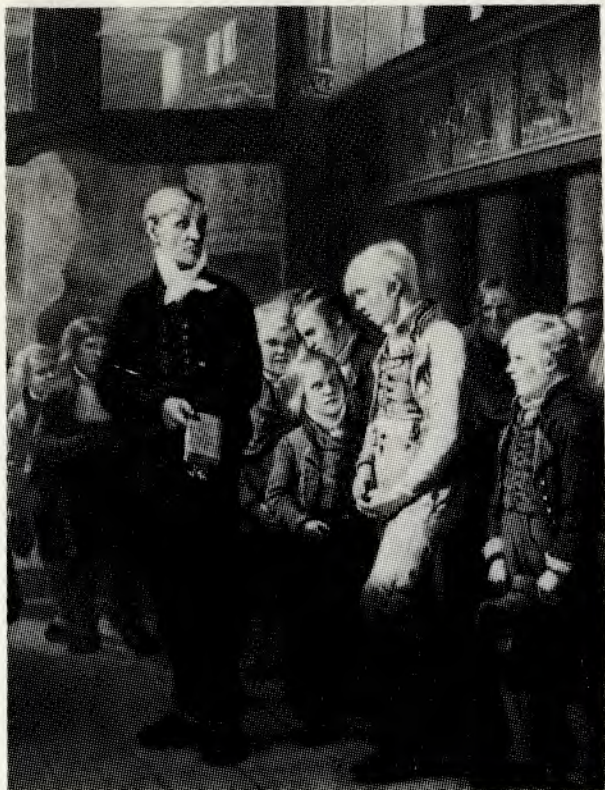
(8) Jeg regner med at det er her jeg møter den pågående skoledebatten som Rød Ungdom har tatt initiativ til: Er det i det hele tatt mulig å drive en frigjørende politisk praksis ved hjelp av pedagogikken i den norske skolen? Jeg mener at det er uklokt å la være å prøve så lenge så mange mennesker har sitt virke i barnehage og skole, på begge sider av kateteret. Livet får straks mer farge og trivsel når den politiske virksomheten blir en del av hverdagen.

(9) Jeg har hentet disse sitatene hos Paulus Gerdes. Han er dekanus ved Eduardo Mondlane universitetet i Maputo.

Artikkelen hans om «Culture, Mathematics and Curriculum Development in Mozambique» står i «Mathematics and Culture», Caspar Forlag, Rådal.

SKOLE OG UTDANNING

DEN SKJULTE DISIPLINERINGA

Deen lange, sterke gutten på Adolph Tidemands fargelito-grafi fra 1840 årene ser ut til å stå helt fast, mens pluggen til høyre sitter av meddelelseslyst.

Målet for en revolusjonær skolepolitikk må være å knytte elevenes praksis i skolen til en insikt i og kamp mot det systemet skolen er en del av. Det er liksom-radikalisme å gjøre klassekamp til noe som bare foregår i arbeidslivet, eller på «gata».

Av Helga Moss

Peder Martin Lysestøl i hevder i en artikkel i Klassekampen (30/5-87) at skolens hovedside er bra fordi den formidler kunnskap. Liknende synspunkter blir hevdet av Karen Schytte (15/5,87) og Torill Storvestre (27/5-87), begge i Klassekampen. (Heretter PML, KS, TS). Dette innlegget er en kritikk av det synet på kunnskapsformidling i dagens skole som ble fremmet i disse artiklene. Jeg mener også at de representerer et snevert, økonomistisk syn på produksjonen og forholdet mellom kapitalistisk produksjon og reproduksjon.

Det er etter min mening for overflatisk å skille mellom «kunnskap om virkeligheten, om redskaper...» på den ene sida og «løgner, indoktrinering» på den andre sida slik Lysestøl gjør i sitt forsvar av den norske skolen. Reproduksjon av arbeidskrafta innebærer mer enn å tilføre kunnskaper som gjør arbeideren i stand til «å betjene den nye teknologien» (KS). Skolen former mennesker og den former dem i liten grad til opprørere på tross av at elevene nå sikkert lærer mye mer «objektiv» kunnskap enn den gangen metoden var pugging av salmevers(PML).

Hva er skolens oppgave i et kapitalistisk samfunn?

Kapitalistisk vareproduksjon innebærer at arbeidskrafta er en vare. Varen arbeidskraft har den spesielle egenskapen i forhold til andre varer at den produserer (mer)verdi for kapitalisten som kjøper den. Arbeidskraftas bruksverdi for kapitalisten er altså at den er kilde til merverdi og dermed til profitt. For at arbeidskrafta skal ha denne bruksverdien for kapitalisten må imidlertid bæreren av den, arbeideren, være i besittelse av visse (historisk bestemte og varierende) egenskaper; visse allmene kunnskaper (f.eks. lese, skrive), visse spesialiserte kunnskaper (f.eks. snekring) og egenskapen å være disiplinert på en måte som produksjonen krever. Derfor er ikke skolens oppgave i forhold til produksjonen bare å gi elevene en bestemt mengde kunnskap tilpasset den konkrete arbeidsprosessen. Den må også, og kanskje først og fremst utvikle visse egenskaper hos elevene, egenskaper som setter dem istand til å videreføre det kapitalistiske klasseforholdet. (Jeg sier «kanskje» fordi jeg finner det både

SKOLE OG UTDANNING

vanskelig og uinteressant å vurdere hva som er mest nødvendig av to nødvendigheter.) Noen kommer ut av skolen med et syn på seg sjøl som «herre» og andre som «knekter». Det skolen lærer den enkelte elev om seg sjøl er like viktig som det den lærer eleven om verden.

Når det gjelder produksjonen av arbeidere som er skikket til å oppføre seg som vareeier med bruksverdi for kapitalen kan jeg ikke se at etterkrigstidas skole står tilbake for den tidligere mer autoritære skolen, tvert imot. Mener PML at dette skyldes at elevene lærer mindre norsk, engelsk, matte, geografi osv. enn før? Eller kan det være at skolens undertrykkingsmekanismer er blitt mer subtile enn før, slik at det som ser ut som «lik behandling» i virkeligheten er en effektiv sorteringsmekanisme?

«... glem ikke at den norske allmenskolen behandler høy og lav mer likt enn mange andre plasser utafor», sier PML. Her mener jeg du har gått på den sosialdemokratiske limpinnen, Lysestøl. Dette er jo nettopp den egenkapen som gjør skolen til en hjørnestein i det myke norske diktaturet. I praksis betyr dette at de som havner dårligst ut i forhold til skoleprestasjoner ikke ser det som en feil ved skolen, eller samfunnet; men ved seg sjøl: Og folk som ikke trur de er noe verdt, er som kjent lettere å trække på. Hva tror du ville skjedd hvis man en dag hadde bytta ut alle arbeiderne på fabrikkene med «frie intellektuelle». Hvordan ville de ha reagert hvis de måtte stå i kø foran en rød lampe i påvente av kroppsvisitering? Denne og annen type trakassering foregår daglig på arbeidsplassene. Sett i forhold til all den undertrykkinga som foregår, er det lite opprør i norsk næringsliv. Jeg betrakter skolen som en sterk bidragsyter til klassefreden. Jeg tror Stalin sa noe sånt som at forutsetningen for det sosialdemokratiske klassesamarbeidet er at arbeiderklassen er fratatt sin sjøllit. Jeg skal nå si litt om måten denne disiplineringa foregår på i skolen.

Kunnskapformidling i skolen

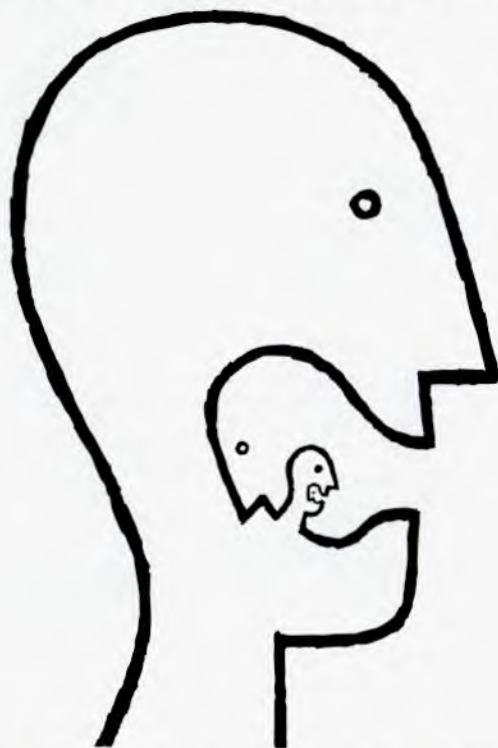
La oss komme vekk fra diskusjonen om hvem som er mest *for* eller *mot* kunnskap. Alle vil si at de er for kunnskap, det interessante er hvorvidt all kunnskap er positiv i seg sjøl.

Jeg betrakter PMLs syn på kunnskapsformidlingen i skolen som urovekkende naivt. For det første ser han ikke den skjulte kunnskapsformidlingen i skolen. Som elev lærer du mer enn det som står på tavla, i bøkene og det som måtte komme av facts ut av lærerens munn. Du lærer noe av låste dører, lærerens oppmerksomhet eller mangel på sådann, hva som gir positiv og negativ respons osv. Alt dette kan gå under betegnelsen *skjult kunnskap*; kunnskap om hva du er verdt og hva du dermed kan forvente deg her i verden.

Det Lysestøl betrakter som positivt ved skolen (likheten) vil jeg altså si er den sleipeste. Til og med sosialdemokraten Gudmund Hærnes er kritisk til *likhetens*

pedagogikk, som han kaller «ulikhetens reproduksjon». Tankegangen er at når unger med ulik bakgrunn (sosialt, språklig osv.) behandles likt vil resultatet bli ulikt. F.eks. vil akademiker-barn lære lett på skolen fordi man her (i vid forstand) snakker samme språk som barnet er vant til hjemmefra. For Hærnes blir konklusjonen at bare ulik innsats vil gi likt resultat. Hvis barn av ikke-intellektuelle skal lære teori må undervisningen ta utgangspunkt i deres konkrete livserfaring. Men denne kjenner ofte ikke skolen og lærerne. Slik skolen fungerer i dag hindrer den arbeiderklassebarn å tilegne seg den abstrakte tenkemåte som er en forutsetning for å forstå f.eks. Marx (abstrakt tenkning er naturligvis ikke en *tilstrekkelig* forutsetning her.)

Det finns pedagogikk for å lære gatebarn politisk økonomi og høyere matematikk. Det er ikke problemet. Jeg

«Som elev lærer du mer enn det som står på tavla, i bøkene og det som måtte komme ut av lærerens munn.»

tror heller ikke den nødvendigvis ville være dyrere. Men den forutsetter at man bryter med skolesystemets åpne og skjulte undertrykkelsesmekanismer. Hovedprinsippet er å ta utgangspunkt i elevens konkrete hverdagspraksis og å sette eleven istand til å bli et aktivt, handlende subjekt innafor denne. Motivasjon er en hovedforutsetning for læring og den som det syndes mest mot i skolen i dag. Problemet med denne type læring for borgerskapet er at den gir eleven stor tru på seg sjøl i tillegg til evne til å lære aktivt, evne til å bruke kunnskapen

SKOLE OG UTDANNING

aktivt og å analysere seg frem til sammenhenger som ikke umiddelbart er synlige.

Skolens avlærings- og rangeringsprosess

Det er et aspekt til ved måten kunnskap formidles på i skolen som bidrar sterkt til den disiplineringa som er nødvendig for å reprodusere klasseforhold. Denne disiplineringa er blitt så sjølsagt for de fleste av oss at vi ikke ser den. Den disiplinerte væremåte er for oss den «naturlige» væremåte. Den disiplinerte kunnskapstilegnelsen blir den «naturlige» kunnskapstilegnelsen. Og — et disiplinert forhold til arbeid et «naturlig» forhold til arbeid. Mitt poeng her er at den på ingen måte er «naturlig», mao.; den må *læres*. Denne læringa foregår slett ikke ved at læreren sier «vær disiplinert». Den måten er gammeldags og ville ikke tjene sitt formål.

Denne disiplineringa forutsetter at skolen fører elevene gjennom en systematisk «avlæringsprosess». Det som skal avlæres er et aktivt og positivt forhold til læring. Læring er en integrert del av barnets væremåte (av den menneskelige væremåte), og den oppleves som lystbetont. Se på ettåringen som er lei av å krabbe; hun kan være en sann prøvelse å være i hus med. Hun kjeder seg og er frustrert over alt hun vil men ikke får til. Så, etter noen intense dager med knall og fall går barnet rundt og er lykkelig og stort sett seg sjøl.

Spør 6-åringen hva han gleder seg mest til ved skolegangen. Mange gruer seg til å begynne på skolen (store slemme gutter, streng frøken etc.). Har du noensinne hørt en 6-åring si at han gruer seg til å lære å lese og skrive? Gå deretter over skolegården og spør avgangsklasse-elevne om deres forhold til læring av skolefag. Til og med «de flinke» vil som regel si at det er kjedelig. De flinke lærer heller ikke fordi det er gøy, men fordi de har lært gjennom den skjulte kunnskapsformidlingen at flink = verdifull. I første omgang for mamma, pappa og læreren (ofte ikke for elevene), etterhvert knyttes dette til framtidsplanene; de skoleflinke tenker universitet og høyskole de minst flinke innstiller seg på å selge arbeidskrafta si som ufaglært. (Sjøl om de gjerne drømmer om stjernestatus eller en heroisk klatretur på Mont Everest).

Når målet med kunnskapstilegnelsen er å bli flink forsvinner den mest effektive drivkraft for aktiv og sjølstendig læring. Denne må så erstattes med ulike typer gulrotter og ris bak speilet: For barn som ikke har gått gjennom denne avlæringsprosessen er ros og ris helt unødvendig, de gjør jo det de sjøl vil og synes er gøy. For karrieristene derimot, er belønningen ikke knyttet til det personlige velværet ved å gjøre en god jobb. Gulrota er andres beundring eller det å stå over andre i makt og innflytelse. Denne egenskapen gjelder som kjent ikke bare folk i utbytterposisjoner i samfunnet, men florerer også i progressive organisasjoner. Den er direkte en følge av skolens disiplineringsmekanismer og bare indirekte en følge av det kapitalistiske utbyttingsforholdet.

De negative sidene av kunnskapformidlingen er systembetinget, sjøl om den individuelle elev, lærer eller foreldre har mulighet til å modifisere virkningene. At det er systembetinget framstår kanskje klarest når vi tenker på det faktum at enhver klasse «naturlig» deler seg inn i «flinke, mindre flinke, dumme». Hvorfor får vi ikke en klasse hvor alle er flinke og en der alle er dumme? Det er systembetingede sosialpsykologiske mekanismer som gjør at en rangering alltid finner sted. Allerede i løpet av første skoleår pågår defineringen i forhold til skalaen «flink-dum». Det blir som en selvoppfylgende profeti, er du definert som skoleflink og har godtatt definisjonen sjøl, da blir du skoleflink. Og motsatt. Her syns jeg utsagnet «skolen er i hovedsak bra fordi den formidler kunnskap» blir stående i det grelleste lyset. Tenk på all den kunnskapen som skolen sender ut, men som aldri blir mottatt av en stor gruppe elever. Er det den formidledende eller er det den uformidledende kunnskapsmengden som er størst i skolen?

I boken «Skolens vold» (Mellin-Olsen/Rasmussen, 1975,s.80) beskrives en undersøkelse av matematikk-

En dummian hos H.C. Andersen. Illustrasjon av Ruth Koser-Michaels.

SKOLE OG UTDANNING

kunnskaper hos elever i 8.klasse (kursplan 1 og 2) i Bergen. 300 elever ble testet gjennom de samme oppgavene ved skoleårenes begynnelse og slutt. Resultatet viste at framgangen på riktig svar i gjennomsnitt var 1.5. Noen kunne altså litt mer, andre *mindre enn før etter ett år med matematikkundervisning*.

Det er naturligvis umulig å besvare det spørsmålet jeg stilte ovenfor. Kunnskapsformidlingen kan ikke måles i «kilovis» kunnskap hos eleven. Kunnskapen er f.eks. null verdt hvis den bare ligger gjemt i hodet og ikke kan anvendes eller omsettes i aktiv handling. Sjøl kommer jeg aldri til å glemme «an, auf, hinter, in...» og alle de andre reglene fra tysktimene på realskolen. Det jeg imidlertid har glemt er hva som var dativ og hva som var akkusativ. Dette får stå som eksempel på passiv og fullstendig verdiløs kunnskap.

I stedet for å legge vekt på at skolen er bra for arbeiderklassen fordi de tilegner seg kunnskap der, syns jeg en progressiv skolepolitikk burde rette søkelyset på manglene i kunnskapsformidlingen. Og dette er ikke bare et spørsmål om mere penger til skolen (det er også det), men om hvordan skolen er et hinder for kunnskapstilegnelse hos arbeiderklassens barn fordi den framstår som fremmed og undertrykkende. Det foregår enormt mye sløsing med elevenes tid og krefter i skolen. Som eksempelet fra Bergen viser, følger noen elever altså undervisningen uten å lære noe som helst. Denslags kan man bare overse (= akseptere) hvis man tror på myten om at slike elever er dumme.

I stedet bør man mobilisere elevene til å 1: Si at det er skolen som er dum når den ikke kan lære alle elevene noe, når det ikke oppleves som meningsfylt for mange å gå der. 2: Krev bedre og mere meningsfull undervisning. Kampen for kunnskap må gjøres til kampen mot de disiplinerende mekanismene i skolesystemet. Mekanismer som også er undertrykkende for lærerne og foreldrene. Det er lett for skolen og lærerne å skyldte på elevens manglende evner eller «vanskelige hjemmeforhold» når de mislykkes. Dette er helt menneskelig, det er et forsvar mot å se seg selv som mislykket. Lærerne sitter i klemma mellom å sette barnas behov i høysetet og det å tilfredsstille skolens disiplineringsbehov, som altså til syvende og sist er den kapitalistiske produksjons behov.

Mange barn beholder et aktivt forhold til kunnskaps-tilegnelse på områder som ikke direkte forbindes med skolens undervisning; sport, musikk, bil, kosmetologi og moter for å nevne noe. Den viktige kunnskapen for å forstå samfunnsmekanismene (det krever basiskunnskaper i norsk, historie, geografi, naturfag, matematikk mm) frarøves de fleste et aktivt og skapende forhold til, gjennom skolesystemets manglende evne til kunnskapsformidling. Takka faen for at *Det kommunistiske manifest* ikke er pensum i skolen.

Noe av det mest subtile ved dette systemet er at opprør mot skolens undertrykkings- og disiplineringsmekanismer samtidig blir et *opprør mot kunnskap og læring i og med disse to sidene er vevd sammen*. «Spartacusene»

(som PML referer til) i skolen i dag driver hærverk, mobbing og skulking, *ikke* målrettet klassekamp utifra bevissthet og kunnskap om de kreftene som virker i samfunnet og gjør skolen til det den er. Det er det ene. Det andre subtile her er at de flinke, de som blir virkelig kunnskapsrike, de blir det som oftest på skolens premiser; de er disiplinerte. De har lært å innordne seg og tåle undertrykking av seg sjøl og andre. Kunnskapen er en sannhet som finnes i bøkene, å løse en oppgave er å finne det rette svaret som er levert fra «oven». Kunnskapen ses ikke som et redskap for praksis; som kan ha som oppgave å skape en ny «rett».

Det bør kanskje understrekes at det ikke er skolens idealer som beskrives her, eller de fine pedagogiske formålsparagrafene. Heller ikke skolefolks bevisste ønsker. Det er snakk om den praksis som blir fremherskende i et system med rammebetingelser som står i motstrid til de fine ord, og som læreren ikke kan velge seg vekk fra. Disiplineringa foregår sjelden bevisst, men etter formelen «de vet det ikke, men de gjør det». Mange lærere opplever imidlertid jobben sin som frustrerende og konfliktfylt. De føler seg for mye som vaktbikkjer og for lite som veiledere og sliter med dårlig samvittighet.

En riktig skolepolitikk bør bestrebe seg på å rive ned eller i det minste avsløre det falske skillet mellom «flinke» og «dumme». Dette betyr at verken *ja til karakterer* eller *brenn karakterboka* er holdbare linjer. Ei bedre parole ville kanskje være å gå inn for systematisk og organisert juksing dersom ikke skolen innfører mere gruppe- og mindre individ-orientert undervisning. De som har lært deler med seg av sine kunnskaper. Dette er imidlertid mest strøtanker. Jeg kjenner ikke dagens skole så godt innenfra at jeg kan konkretisere hva som er en riktig skolepolitikk. Dessuten må vi regne med at skolen står overfor store omstillinger hvis den skal møte arbeids- og produksjonsprosessens nye krav om fleksibilitet. Kanskje vil morgendagens disiplineringsmekanismer se helt annerledes ut enn de som er skissert her. Dette krever omfattende analyse; hvordan ser kapitalistene sine behov? Vil borgerskapets skolestrategier ta i bruk en mer «frigjørende» pedagogikk for å skape enere med helhetssyn og evne til prosessenkning og samtidig la de «unyttige» «frigjøres» fra teori-tvangen og få oppleve det meningsfulle ved å skru motorsykel? (Jfr. skolesjefen i Oslo, Riksaasens utspill i vår). Denne strategien vil kreve brudd med den sosialdemokratiske likhetsideologien (alle ville ikke lenger formelt ha like muligheter til å få herskerposisjoner). Visse ting tyder på at denne likhetsideologien vil få sine skudd for baugen i åra som kommer, sjøl om angrepene sikkert vil få en mer liberal eller «progressiv» form enn det Riksaasen var i stand til å gi den.

Oppløs skolen

Jeg er ikke motstander av organisert læring, eller «skolen som sådan» (hva nå det måtte være). At læring kan

SKOLE OG UTDANNING

(og bør) foregå under voksen styring og veiledning og uten en forutgående avlæringsprosess tror jeg barneha-gepedagogikken (på sitt beste) kan stå som et eksempel på. Denne kunnskapsformidlingen er sjølsagt avhengig av at barna lærer at i samlingsstunden kan ikke alle snakke i munnen på hverandre, mao. en viss disiplin. Disiplin til fellesskapets beste er imidlertid en helt annen disiplin enn den jeg har vært opptatt av å vise er fremherskende i skolen. Sjøl om denne gjerne seiler under samme flagg.

For eller mot skolen, disiplin eller organisert læring er etter min oppfatning falske motsigelser i skoledebatten. Alternativet under kapitalismen er ikke en frigjørende skole. Hvis en slik skole hadde vært mulig ville den jo produsert revolusjonære i hopetall. Tvertimot er det en avgjørende oppgave for skolen å disiplinere elevene på en slik måte at noen er skikket til en posisjon som utbytta og maktesløse, mens andre er skikket til oppgaven med makt og kontroll over utbyttingsprosessen. Begge deler må læres (hvis man ikke antar at vi er skapt til «herrer» og «knekter» fra naturens side.)

Hva angår et sosialistisk samfunn må naturligvis skolen radikalt omformes hvis dette synet på skolens klassekarakter er riktig, hvorvidt man kaller dette en oppløsning av den gamle skolen for å opprette en ny type kunnskapsformidling eller en ny skole ser jeg mer som en smaksak. Det vil neppe være særlig gunstig å la unga fly ville (og ville de nå egentlig ønske det?). Styrkt læring, eller veiledning er ikke undertrykkende i seg sjøl. Jeg er enig med PML i at det er anarkistiske tendenser i (det tidligere) RU-flertallets argumentasjon. (F.eks. A.C. Fuglem i Røde Fane, 1/87). Jeg mener imidlertid flertallet har et langt mer realistisk syn på skolen under kapitalismen enn det PML fremmer.

Er skolen klasseløs?

Når PML hevder at hovedsida er bra ved skolen fordi den er kunnskapsformidling, tolker jeg han dithen at han mener arbeiderklassen mm. ville vært dårligere stillt uten skole/kunnskapsformidling. Men det er vel ingen i denne diskusjonen som har gått inn for allmen skoleboikott? Dessuten, hvordan ville det gått for kapitalismen i en situasjon hvor arbeidskrafta ikke ble reproduert Lysestøl? PML utfører i sin artikkel det kunststykke å si at skolen i hovedsak er bra for arbeiderklassen samtidig som den «først og fremst» tar «vare på borgerskapets klasseinteresser».

Når PML havner ned på dette mildt sagt klasseløse synet på skolen er det kanskje fordi han har et annet syn på hva som er kapitalistisk økonomi/produksjon enn det jeg vil gjøre meg til talskvinne for:

«...skolen spiller en viktig politisk rolle for den herskende klassen. Men, dette er ikke-profitsskapende virksomhet.» (PML, 30.mai)

Men er ikke skolen også økonomisk viktig i og med at den er hovedarenaen for gjenskapelsen av arbeidskraftas bruksverdi (ved siden av familien)? Kan denne

«Mange barn beholder et aktivt forhold til kunnskapstilegning på områder som ikke direkte forbindes med skoleundervisning...»

oppgaven reduseres til å være et politisk spørsmål? Det at det bevilges for lite penger til skolen til å gjennomføre alle gode formålsparagrafer ser jeg som en bekreftelse på skolens funksjon i det kapitalistiske samfunnet, ikke som PML hevder et bevis på at den ikke er økonomisk viktig. (For enkeltkapitalistene fremstår det kanskje slik, derfor er det sikkert også motsigelser i herskerklassen med hensyn til utdanningsstrategier. For kapitalen som helhet er imidlertid skolen økonomisk viktig, sjøl om det er kamp om hvor mye av merverdien som skal trekkes ut av kapitalens kretsløp for å sikre arbeidskraftas reproduksjon.)

Reproduksjon av arbeidskrafta er ikke et løserevet fenomen i forhold til den kapitalistiske produksjonsprosessen, men en integrert del av den. (se f.eks. Marx, Kapitalen, Oktober, del 4, s.14) På meg virker det som om PML har et begrep om produksjonsprosessen som mere tilsvarende Marx begrep om arbeidsprosessen. Dvs. den konkrete produksjon av produktene som er noe annet enn produksjon av merverdi. Det er det siste som er særkjenetegnet ved kapitalistisk produksjon og den forutsetter at produktene formidles gjennom varebytte. Den forutsetter også at arbeideren er eier av sin vare arbeidskraft og at hun er villig til/nødt til å selge denne. For PML derimot, blir arbeideren først født idet hun setter beina på et fabrikkgulv:

«Eierne av produksjonsmidler trenger tusenvis av eiendomsløse til å jobbe for seg. Det er i denne prosessen, som for de fleste varer fra de er 20 til de er 67 år, at

SKOLE OG UTDANNING

grunnlaget for arbeidsdelinga legges. Her lærer du gjennom praksis hva som er din plass i klassesamfunnet.» (PML s.s.)

Mitt poeng er altså at hvis folk ikke hadde lært noe om sin plass før dette, ville den kapitalistiske økonomi/produksjon fått store problemer, *sjøl om* arbeiderne hadde kunnskaper nok til å utføre den konkrete arbeidsprosessen det var snakk om. Dette gjelder både arbeiderens opptreden som vareeier (villig til å selge seg, godta å få sparken) på markedet og hennes oppførsel innafabrikkporten («fengselsporten»). Følelsen av *personlig verdighet*, eller egenverd passer dårlig med det som foregår innafabrikkporten hvor kapitalen lik en «vampyr» suger til seg det levende arbeidet.

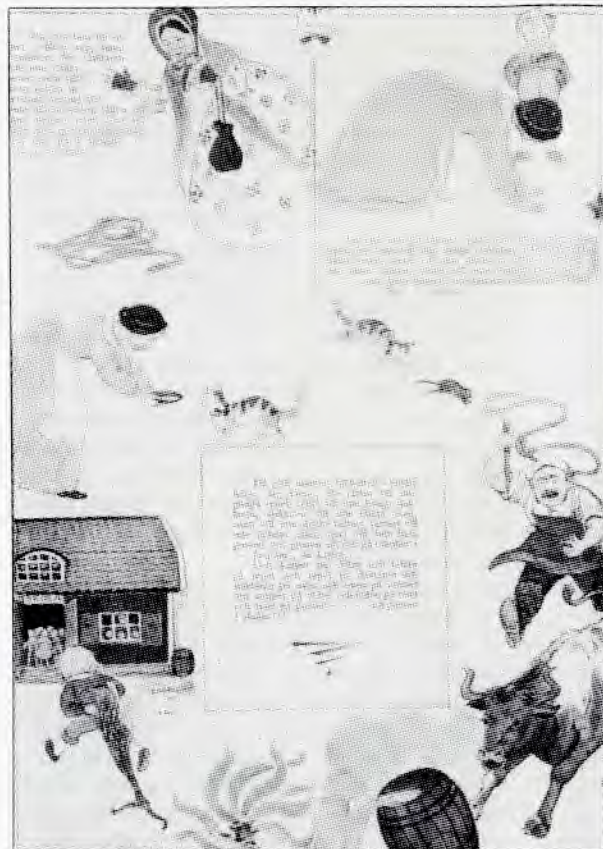
Hva vil vi?

Det foregår ikke utbytting hverken i familien eller på skolen. Det betyr ikke at vi bør betrakte disse institusjonene løsrevet fra det kapitalistiske herredømmet. Utdanning og disiplinering av arbeidskrafta er blitt stadig viktigere for kapitalismen. Å forstå de objektive kreftene som påvirker borgerskapets utdanningspolitikk er viktig for å forstå og muligens påvirke de endringene utdanningssystemet nå står overfor. Men det er også en annen grunn; skolesystemet er med på å forme de subjektive kreftene. Folk beveger seg mellom familie, utdanningsinstitusjon og arbeidsliv og alle disse «møtene» former deres identitet og ideologi.

Målet for en revolusjonær skolepolitikk må være å knytte elevenes praksis i skolen til en insikt i og kamp mot det systemet skolen er en del av. Det er liksom-radikalisme å gjøre klassekamp til noe som bare foregår i arbeidslivet, eller på «gata». Samtidig som det opplagt ville føre feil avsted å føre klassekamp i skolen på samme måte som i arbeidslivet (med læreren som borger og eleven som proletar).

En progressiv skolepolitikk må vel ta utgangspunkt i den undertrykkingen eleven kjenner på kroppen? Hvordan skal det ellers bli noe mer enn solidaritet i solheimsk forstand; vær snill mot dem som har det værre enn deg! Jeg forstår ikke de som forsøker å sette opp en motsetning mellom det å peke på/ sloss mot skolens disiplineringsfunksjoner og det å drive politisk interressekamp og solidaritetsarbeid med andre grupper. Så lenge virkningen av denne undertrykkinga fortolkes av den enkelte elev som en personlig svakhet vendes enten reaksjonen innover (siden jeg er så dum har jeg ikke krav på mere oppmerksomhet) eller blindt utover, mot andre elever, læreren eller skolebygningen. Det ligger voldsomme krefter bundet i alle disse reaksjonsformene. Det er disse vi må ha tak i hvis den politiske kampen i skolen skal bli noe annet enn de få heltenes fruktesløse strev.

Undertrykking merkes i magen, men utbytting må det studier (kunnskap!) til for å forstå. Oppgaven må her som på alle andre kampfelter være å ta utgangspunkt i den undertrykkinga folk føler på kroppen og å vise

Fra: Gutten som ikke ville gå på skolen. Elsa Beskows illustrerte eventyr.

gjennom politisk kamp og diskusjon at denne undertrykkinga er en nødvendig følge av at vi lever i et samfunn som beherskes av kapitalens jernlov. Dette forutsetter at vi sjøl har innsikt i disse sammenhengene. Det røper PML og KS (og mange andre som deltok i vårens skoledebatt) med de nevnte innlegg i debatten at de ikke har. Tvert imot forfekter de et naivt og klasseløst syn på skolen og den kunnskapsformidlingen som foregår der. De står etter min oppfatning også for en feilaktig analyse av sammenhengen mellom skolen og produksjonsprosessen. De ser ikke den skjulte kunnskapsformidlinga i skolen og deres syn på skolen skiller seg lite fra sosialdemokratiets. I iveren etter å bekjempe et idealistisk syn på skolen under sosialismen fremmer de et ikke mindre idealistisk syn på skolen under kapitalismen. Et syn jeg er redd i *praksis* vil gjøre det vanskelig å politisere tusenvis av skoleelevers konkrete hverdag. En hverdag som består av mye undertrykking og lite politisk kamp.

Hvis vi løsriver undertrykkinga i skolen fra utbyttinga i vareproduksjonen ved å tone ned den opplevde undertrykkinga til elevene, slik PML foreslår, blir vi like skolastiske som skolen; hvordan samfunnet er har ingenting med hvordan du opplever det. Det er kun et spørsmål om å finne «rett» svar. ■

IKKJE BERRE CARL I HAGEN

Det er ikkje berre Carl I. Hagen som går til åtak på tradisjonelle kvinneutdanningar. Han har støtte i sosialdemokratiet og langt inn i venstresida i norsk politikk, skriv Ingunn Vatnøy i denne artikkelen.

Av Ingunn Vatnøy

«Den kampen som arbeiderklassen fører for å forsvare fagutdanninga er en strategisk viktig kamp. Det er ikke tilfeldig at forsøk på uthuling av faget rettes mot yrker og profesjoner som befolkes av kvinner. Fra borgerlig mannsjåvinistisk hold, å la Carl I. Hagen, framstilles omsorgsyrker som noe noen og enhver kan gjøre uten profesjonell viten og erfaring». Dette skriv Klassekampen i ein leiar i under tittelen «Kvinner på barrikadane», og det siktast til førskulelærarar i streik.

Streiken og krava førskulelærarane stiller er krav som er viktige for å betre tilhøva i tradisjonelle kvinneyrker.

Vatnøy meiner Berit Morland i Klassekampen brukar solidaritet med ufaglærte som argument mot utdanning.

FOTO: KLASSEKAMPEN

SKOLE OG UTDANNING

Dermed handlar også dette om kampen for bedre kvalitet og kvantitet i tradisjonelle kvinneutdanninger. Klassekampen kallar forsøk på uthuling av fag og profesjonar ivaretekte av kvinner, for borgarlege og mannsjåvinistiske, og brukar Carl I. Hagen som symbol på «trenden». I denne artikkelen skal vi sjå nærare på om Hagen aleina skal ha «æra» for åtak på tradisjonelle kvinneutdanninger.

Konkret skal eg ta for meg debatten som har funne stad i Klassekampen om sjukepleiar og hjelpepleiarutdanninga. 18.12.86 skreiv Berit Morland i Klassekampen: «Når sykepleien fremhever at det bare er en skikkelig sykepleierutdanning som helst skal økes til fire år som skal gi oss en forsvarlig helsetjeneste blir en nysgjerrig på deres vurdering av arbeidskamerater som går i en enda mer tyngre psykisk og fysisk enda mer stressende jobb enn sykepleierne sjøl har». I dette sitatet blir det reist tvil om behovet for omfattende utdanning for å utøve omsorgsarbeid innan helsesektoren når så mange ufaglærte og folk med kortare utdanning yter ein enorm personleg innsats og er med på å halde helsesektoren på beina. Her brukar ein solidaritet med ufaglærte og verdsetjing av deira arbeid som argument mot utdanning.

Bakgrunnen for slik argumentasjon kan vere, at skjematisk sett kan ein putte kampen for utdanning og profesjon, kontra verdsetjing av den ufaglærte kvinnearbeidskrafta og det usynlege arbeidet i båsar som igjen kan setjast inn i to forskjellige historiske tradisjonar. Det første finn ein tilbake i den borgarlege (liberale) feminisme som stod sterkt på slutten av 1800-talet, særlig i liberalismens heimland England. Kamp for likeverd og høgre posisjonar for kvinner var drivkrafta i den feministiske kampen. Likevel var dette også ei underkastning fordi ein brukte liberalismens idear for å argumentere mot liberalismens talsmenn og på den måten aksepterte konkurransesamfunnet som rammer for kampen.

Opp mot dette kan ein setje den sosialistiske feminismen der kvinnefrigjeringa var bygd på fellesskapskjensle og felles målsetjing knytta til ideen om eit alternativt samfunn som ikkje bygde på konkurranseprinsippet og spesialisering av arbeidsoppgaver. Om ein set sjukepleiarar i den eine båsen og hjelpepleiarar/ufaglærte i den andre, kan det føre til at ein tek stilling for den eine gruppa mot den andre. Dette meiner eg er feil å gjere.

No skal ikkje denne artikkelen kome inn på diskusjonen om sjukepleiarane sin klassetilhøyring. Uansett, utgangspunktet mitt er at kvinner som sosialt kjønn har felles objektive interesser på tvers av klassar, desse må definerast. Den politiske makta brukar i dag parolar som; solidaritet med ufaglærte kvinner, som ledd i sin rasjonalisering og nedskjæringspolitikk innan kvinneutdanninger. Eg meiner at vår oppgave er å kjempe for utdanning samtidig som vi forsvarar interessene til ufaglærte og yrkesgrupper med kortare utdanning enn t.d. sjukepleiarar har.

Sjukepleiarutdanningas utvikling

For å gå inn i diskusjonen om omsorgsutdanning i dag, er det nyttig å kjenne til historia bak den eldste formaliserte utdanninga for kvinner. Ein finn to tradisjonar i sjukepleie, diakonissetradisjonen og den verdslege (Florence Nightingale), desse har mykje til felles. Her skal eg konsentrere meg om den verdslege tradisjonen som dei fleste sjukepleiarhøgskular i Norge byggjer på. For å forstå utviklinga må ein i tillegg til samfunnstilhøva generelt, sjå på utviklinga innan medisin og i kampen for kvinnefrigjerjing.

Nightingale-tradisjonen starta si utvikling i England. På byrjinga av 1800-talet hadde ein der frivillige hospital og fattighus som organisert tilbod til sjuke, ingen av desse var behandlingstilbod, seleksjon gjekk føre seg etter kven det var håp for. Var det sjanse for betring kom ein i frivillige hospital. Fattighusa var for uheldredelege. Marx kalla hospitala for oppbevaringsplass for reservearbeidslause og fattighusa for dumpestad for øydelagt arbeidskraftreserve. I fattighusa arbeidde underklassekvinnene og hospitala rekrutterte arbeidskrafta frå den kvinnelege tjenarklasse. Utover på 1800-talet skaut det fart i den medisinske utviklinga. Hospitala blei behandlingstilbud, ein fekk meir behov for ekspertise.

Under desse tilhøva starta den organiserte sjukepleiarutdanninga. Liberale strømingar, sterke kvinner frå over- og middelklassen klarte å slåss gjennom ei utdanning for kvinner og sjølstendiggjering og leing av eige fag. I 1867 skreiv Nightingale «Sykepleiereformen både ute og hjemme har bestått i å ta all makt ut av mennenes hender og overføre den til et kvinnelig overhode og gi henne ansvaret for alt. La ikke presten være ma-

SKOLE OG UTDANNING

Ein finn to tradisjonar i sjukepleie, diakonisse-tradisjonen og Florence Nightingale-tradisjonen skriv Ingunn Vatnøy i dette innlegget.

FOTO: KLASSEKAMPEN

kvinner som er organiserte og kan faget sitt. I seg sjølv ein trussel mot det mannsdominerte beståande.

Den eine sida med utviklinga av utdanning til eit omsorgsyrke er kvinners kamp for rett til utdanning som historisk sett ikkje har klart å unngå å bli styrt av utviklinga av medisinen. Den andre sida er kallstanken som diakonissetradisjonen frå Tyskland er fremste bærer av. Denne kallstanken blir ofte snakka om med forakt frå oss som meiner oss moderne og frigjorte. Eg meiner den har mykje positivt i seg. Det positive er solidariteten og sympatien med dei svakast stilte som drivkraft i arbeidet. Det negative er det sjølutslettande, og at dette blir sett på som noko som er naturgitt kvinner. Tradisjonen frå kallstanken og det faktum at det er kvinner som er omsorgsutøvarar både offentleg og privat, gjer sterke kvinneprofesjonar i helsesektoren til ein trussel.

Innhaldet i utdanninga og den omsorgsfilosofien ein tilegnar seg gjennom den treårige prosessen sjukepleiar-utdanninga er, står i direkte motstrid til den ideologi som er rådande i det systemet ein skal utøve yrket i. For omsorgsutøvararen står enkeltindividet/grupper av menneske sine behov i sentrum og det blir stilt krav til kvaliteten på tiltaka behova blir møtt med. Som motpol står byråkratiet/institusjonen med sine krav om effektivitet og rasjonalitet. Mi oppfatning er at dess betre utdanninga er, dess betre ein kan grunngje sine faglege standpunkt, desto lettare er det å stå imot byråkratiet som har langt sterkare sanksjonar enn den enkelte omsorgstrengande. Med tanke på at faget har vore under utvikling kvalitativt og kvantitativt i over 100 år, og det tempo vi har i samfunnsutviklinga idag, er det umogeleg å tileigne seg slik fagleg tyngde kun gjennom praktisk erfaring.

Kva er teoretiske kunnskapar?

Teoretiske kunnskapar er praktiske erfaringar samla og systematisert. Teori er viktig for at ikkje alle skal vere nødt til å gjere dei same erfaringane for å oppnå kunnskap på forskjellige felt. Teori er eit redskap for å forstå det ein erfarer i praksis og for å utøve målretta praksis. Når ein står i direkte kontakt med ein pasient er det svært viktig å ha konkret kunnskap om hans behov og korleis desse skal møtast. Det er ikkje nok å ha vilje til å hjelpe, eller å handle på såkalla kvinneleg intuisjon. Eg går utfrå at dette opplevast som klinkande klart for oss om vi ser oss sjølve som sjuke og omsorgstrengande.

Når du som 60-åring er innlagt på sjukeheim med halvsidig lammelse, er fråtekne taleevna og ikkje har kontroll med urin og avføring (svært sannsynleg med det stressa livet du fører), ser du då på det som viktig å vere omgitt av personar med solide kunnskaper om korleis du kan rehabiliterast eller få optimal lindring? For å møte slike problem må ein ha omfattande kunnskaper om kva som er normalfysiologi, kva som er patologisk, kva som

tron, la ikke legen være avdelingssjukepleier...» Rundt 1880-90 vart sjukepleien et anerkjent yrke. La det vere sagt, Nightingale og hennar krets trampa nedover for å komme opp. Sjølv om Nightingale sine idear var at utdanninga skulle vere open for alle, var det fortsatt utdanna underklassekvinner som aleine bar omsorgen i fattighusa der den medisinske vitenskapen ikkje såg det interessant og viktig å engasjere seg.

Klare paralleller til i dag? Ja, det er enda slik at vi i minst behandlingsretta institusjonar (sjukeheimar o.l.) finn flest ufaglærte. Dette faktum må ikkje få oss til å gå i den fella at vi avskriv utdanning innan omsorgsyrker som borgarleg feministiske krav. Det vil vere eit stort tilbakeslag i arbeiderklassa sin kamp for utdanning. I Norge har utdanning vore kampsak for Sjukepleiarforbundet sidan NSF blei stifta i 1912, eit år før kvinner fekk allminneleg stemmerett. Tre-årig einhetleg utdanning var parola då som no. I 1948 gjekk kravet gjennom, sidan då har NSF blitt tvinga til å konsentrere kreftene om å ta vare på utdanninga. Ein forskjell på den Nightingaleske og den norske utdanningsmodellen, er at Nightingale hadde ei utdanning for leiarar i sjukepleien og ei for direkte omsorgsutøvarar. Den norske modellen utdannar ein type sjukepleiarar som skal kunne ivareta alle sjukepleiaren sine funksjonsområder som i dag omfattar omsorg, undervisning, administrasjon og forskning Det fins spesialiserte vidareutdanningstilbud).

Sjukepleiarane står sterkt idag. NSF er ein sterk organisasjon. Sjukepleiarane har ein verdensomfattende organisasjon, International Council of nurses. Sjukepleiarane har ein sterk posisjon i WHO. Det er 40 000 yrkesaktive sjukepleiarar i Norge i dag og til einkvar tid 6000 under utdanning. Det er her snakk om kvinner,

SKOLE OG UTDANNING

er mogeleg å oppnå av helbred og kva konkrete og interpersonlege metodar ein skal bruke for å nå dette.

Er det eit tak på ufaglærte og hjelpepleiarar?

Skal vi kreve ei omfattande utdanning på minimum tre år? Eg meiner heilt klart nei. Hjelpepleiarar gjer ein god jobb i høve til det dei sjølv definerer som sine arbeidsoppgåver. Situasjonen i helsesektoren nå, er at dei blir tvinga til å påta seg oppgåver dei umogeleg kan mestre tilfredstillande. Det er ikkje deira feil, og det er heller ingen nedvurdering av hjelpepleiaryrket å sjå avgrensinga i utdanninga. På same måte må sjølsagt sjukepleiarane sjå avgrensinga i si. Når Liv Nilsson i Kommuneforbundet seier at det ikkje er behov for sjukepleiarar i somatiske sjukeheimar meiner eg det må grunne i total uvitenhet om kompleksiteten i funksjonsvikt blant klientane der.

Poenget mitt er at vi ikkje må avskrive formalisert kunnskap som ein higen etter status i misforstått solidaritet med arbeiderklassen, eit fenomen som råkar kvinner mest. Vi må sjå på kven kunnskapen tjener og sjølsagt også korleis skal den best tilegnast. På lang sikt står vi fritt til å filosofere over dette generelt og innan helsesektoren spesielt. I den dagspolitiske kampen set det rådande utdanningssystem rammer som vi må ta omsyn til.

Sosialdemokratisk utdanningspolitikk

Kvinner harde og lange kamp for utdanning i sjukepleie og retten til sjølv å styre den er det skreve mange bøker om, her er den såvidt nemnt. Avkorta utdanning for hjelpepleiarar er eit av dei mange åtak på utdanninga i dag. Arbeiderpartiet sin utdanningspolitikk rammar også dei andre kvinnefagutdanningane som har kome til i nyare tid. For dei som har vore engasjert i kampen mot «enhetsskolen», skulle tanken om eit arbeidskraftpotensiale med eit minimum av kunnskap som lett kan omskolerast og setjast inn i avgrensa spesialiserte felt vere kjent.

Den ideologi som styrer utviklinga i vidaregåande skule er den same som gjer seg gjeldande på høgskuleni-vå. Spesialiserte arbeidsfelt med spesialiserte kunnskaper — slik definerar den politiske makta samfunnets behov. To modellar som fører i retning dette er avkorta sjukepleiarutdanning for hjelpepleiarar og «felles helsefaghøgskular».

Avkorta utdanning for hjelpepleiarar vart i Norge første gong lansert i St.melding nr.17 i 1976 etter svensk modell. Den gongen blei det slått tilbake, i 1986 kom det igjen eit slikt politisk utspel. Konkret vil dette forslaget føre til at eit år i vidaregåande skule gir fritak for eit år i høgskule. Erfaringer fra Sverige viser at slik utdanningsmodell fører til spesialisering. Ein må bruke så mykje tid på basiskunnskaper at det fagspesifikke får mindre plass. Spesialisering står i strid med totalomsorg som det

ideelle i sjukepleiarutdanninga og synet på menneske som heilhetleg individ der psyke, soma og samfunn gjen-sidig er avhengig av kvarandre.

Helsefaghøgskular er ein annan taktikk på vegen mot å rasjonalisere utdanningane i helsesektoren. Helsefaghøgskular er eit omgrep styresmaktene har teke i bruk utan å definere kva dei legg i det. Første steg på vegen er å organisere dei einskilde utdanningane innan helse- og sosialsektoren under same tak. Dette skal gje fordelar som betre romutnytting, meir rasjonell bruk av lærer-krefter, bibliotek og administrasjon. I fylgje sjukepleie-lova skal fagleg og administrativ leiar ved utdanningsinstitusjonen vere ein og same person og med krav til sjukepleiarutdanning. Ved den nye organisasjonsforma skil ein den faglege og den adm./økonomiske leiinga. Denne organisasjonsforma har styresmaktene klart å starte å innføre utan at faggruppene har skjont kva som er i ferd med å skje. I Harstad har ordninga fungert en tid. No ser ein problema med ein felles øko./adm. styring der faggruppene kjempar innbyrdes om midlane som er til rådighet i staden for å gå direkte på løyvande myndighet. I Stavanger er dette på full fart inn, snikinn-føring seier mange der. Feil saksgang er dokumentert og både lærarar og studentar har sloss for å få innsyn og rett til å delta på møter om omorganiseringa. I Bodø skulle sjukepleiarhøgskulen skifte namn til helsefaghøgskule endå ein ikkje utdanna anna enn sjukepleiarar der. Namneskifte vart stoppa. Det er verdt å merke seg at medisinske og odontologiske aldri blir nevnt under overskrifta Helsefaghøgskular. Dette er dei prestisjetunge tradisjonelle sett mannsdominerte utdanningane innan helsesektoren.

Faggruppene i helse og sosialsektoren går imot ei samordning av faga. Politikarane brukar klienten som argument for samordning av utdanningane. Dette skal føre til bedre samarbeid til klientens beste. Faggruppene meiner at ei styrking av dei einskilde faga er vegen å gå. Når ein har solid forankring i eige fag er ein trygg nok til å samarbeide og å sjå avgrensingane og ressursane i eige og andres fag og på den måten utnytte samla ressursar maksimalt. Ein kan gå mykje djupare i diskusjonen om konsekvensane av felles helsefaghøgskular og avkorta sjukepleiarutdanning for hjelpepleiarar som ein konkret diskusjon om det.

I denne artikkelen ville eg vise at Carl I. Hagen ikkje er aleine om åtak på tradisjonelle kvinneutdanningar. Han har støtte i sosialdemokratiet og langt inn på venstre sida i norsk politikk. Argumentasjon og motiv varierer. Kampen for å bevare og vidareutvikle den kunnskap og erfaring som kvinner har samla og konkretisert i eiga utdanning må støttast aktivt. Jantelov og forakt for teoretisk kunnskap må vike vegen. Dette er vel så mykje eit kvinnepolitisk spørsmål som eit utdanningspolitisk. Store grupper organiserte kvinner i helsesektoren som sloss for å få gjennomslag for sine faglege standpunkt er ei drivkraft i kampen for eit anna samfunn. ■

SKOLE OG UTDANNING

KVINNER OG HØYERE UTDANNING

Kvinnene utgjør nå over 60% av de nye studentene

Kvinnene har gjort sitt inntog på de høyere lærestedene og utgjør nå over halvparten av studentmassen. Dette må ikke forveksles med likestilling, fortsatt er den kvinnelige akademikerer annenrangs, blant annet i valg av studier og arbeid.

Av Hanne Davidsen

SKOLE OG UTDANNING

Kvinner på universitetet er et viktig og ikke minst aktuelt spørsmål. For 5 år siden feiret universitetet 100 års jubileum for den første kvinnelige student. I dag er kvinner over halvparten av studentene og et viktig mål er nådd. Men overskridelsen av 50 prosent grensa avspeiler ikke kvinners innflytelse og plass innenfor alle områder i den høyere utdanninga. Universitetet er fortsatt kjønnsdelt når det gjelder fag og utdanningslengde.

Sosialisering av jenter og gutter til ulike roller har blitt brukt som forklaring på kvinners under-representasjon i høyere utdanning. At kvinner har valgt fag som har ført til omsorgs-yrker og har hatt større frafall jo lenger opp i den høyere utdanninga en har kommet. Det har blitt stilt ulike forventninger til deres oppførsel. De viktigste kvinnelige egenskapene er omsorg for andre og undertrykking av egne følelser og behov.

Menn har de motsatte egenskapene som norm: Sjølstandighet og aktivt handlende for å nå egne mål uavhengig av følelsesmessige bånd. Instrumentalismen i den mannlige kjønnsrolla har gjort han i stand til å møte universitetenes krav, og fullføre en utdanning. Dessuten gjør det han i stand til å innfri forventningene som stilles til han: Jobb og inntekt. Kvinner oppdras til å bli hustruer og mødre og en lang universitetsutdanning har vært lite hensiktsmessig for at hun skal kunne oppfylle sin rolle. Dessuten er studier vanskelig å kombinere med omsorg for mann og barn. Utdanning for kvinner kommer i tillegg til og ved siden av hennes primære omsorgsoppgaver. En høyere utdanning for kvinner er først og fremst ikke et middel for å nå andre mål, men et mål i seg sjøl. Når kvinner velger alt fra valgfag i skolen til fag på universitetet gjøres det ut i fra evner og interesser.

Kjønnsroller

Det forventes at gutter skal hevde seg intellektuelt, og de får bekreftelse på det saklige innholdet i sine handlinger innenfor universitetsverdenen som ellers. Kvinner blir derimot først og fremst vurdert etter om vi forholder oss til andre mennesker. Kvinnelige studenter utsettes dermed for et tosidig press — vi skal oppfylle de forventningene som stilles til oss pga. vårt kjønn og til andre mennesker. Kvinnelige studenter skal oppfylle de forventningene som stilles til dem pga. sitt kjønn og samtidig være intellektuelle. Kravene og forventningene er motstridende. Konflikten kan løses ved at kvinnelige studenter og lærere ikke går forbi sine mannlige studiekamerater og kollegaer, men bare forblir på høyden med dem. Kvinner som hevder seg gjennom faglig arbeid kan ikke honoreres for sin kvinnelighet, og blir truende.

Kvinneforskeren Hanne Haavind hevder at kvinner blir vurdert ut i fra måten vi underordner oss menn på. Idealet er at kvinner kan gjøre alt, implisitt - bare det ikke går ut over menn. Samtidig er det viktig at kvinnen kommer nærmest mulig mannen, f.eks. tar høyere utdanning. Forholdet mellom kjønna vil framstå som mer

likestilt, og menn vil få sin betydning bedre bekreftet ved å forholde seg til kvinner som er nesten på høyde med dem selv.

Kjønnsdelt utdanning

Samtidig med den offisielle tilslutningen til likestilling mellom kjønna, har antall kvinner i høyere utdanning økt. Kvinners andel av studentene har økt uavbrutt siden 1950. Selv om den periodevis har sunket i enkelte fag, har kvinneandelen steget i omtrent alle fag, og den har steget meget kraftig. Men kvinner blir fortsatt først og fremst lærere og sjukepleiere.

Statistikk fra 1981 viser at hver tredje kvinnelige student utdanner seg for undervisning (høgskoler og universitet), mens kun hver åttende mannlig student. Hver femte kvinnelige student var innen helsevern (sjukepleie, medisin, tannlege, farmasi og veterinær), mens bare hver tolvte mannlige student (og de fleste da på universitets-fagene). Konklusjonen må foreløpig bli at kvinners inntog i høyere utdanning hittil i liten grad har klart å endre på det kjønnsdelte arbeidsmarkedet.

Kvinnens inntog på universitetet

Hvordan kan vi forvente oss at utviklinga vil bli framover? For å finne ut av dette må vi se på den eksplosjonsarta utviklinga i kvinnerepresentasjonen på 80-tallet. I 1984 utgjorde kvinneandelen av studentene noe i overkant av 40 prosent, og bare 25 prosent av de uteksaminerte kandidatene var i 1980 kvinner. I 1986 er de tilsvarende tallene for Universitetet i Oslo, 60 prosent av de nye immatrikulerte studentene og 52 prosent av studentene er kvinner. Blant de uteksaminerte kandidatene utgjorde kvinner hele 45 prosent. Samtidig er et annet trekk ved utviklingen viktig å vurdere. De lange universitetsutdanningene taper i forhold til de korte yrkesorienterte utdanningene på arbeidsmarkedet både når det gjelder lønn og mulighetene for arbeid. I takt med kvinners eksplosive økning ved universitetene synker alstå institusjonens betydning.

Antall studenter ved universitetet i Oslo har i de siste 10 årene (1977-1983) vært omtrent konstant. Mens kvinners andel har steget både relativt og absolutt. 50 prosents grensen ble nådd i 1982, og i dag utgjør de kvinnelige studentene 52 prosent og ca. 60 prosent av de nye immatrikulerte studentene. Denne økningen av kvinnelige studenter må sees i sammenheng med at ca. 60 prosent av elevene i den videregående skolen er jenter. At det er omtrent like mange jenter (i prosent) som begynner på universitetet som går på det vi tidligere kalte gymnaset er noe nytt. Det største frafallet blant kvinner har tidligere nettopp vært i overgangen fra videregående utdanning til høyere utdanning. I en tidligere undersøkelse fra 1967 utgjorde kvinner nesten 40 prosent av artianerne, men bare 20 prosent av studentene. ■

SKOLE OG UTDANNING

ET FORSVAR FOR FORNUFTEN

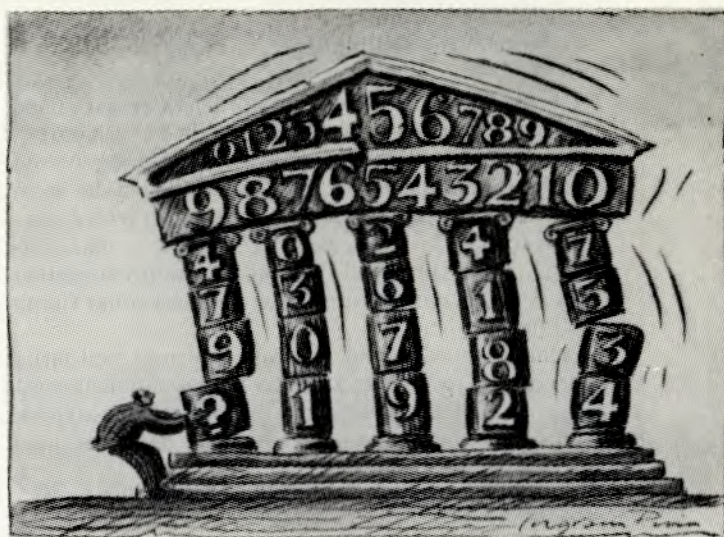
Danske marxister har gitt ut en bok med tittelen «Et forsvar for fornuften». I et kapittel om pedagogikk knyttes diskusjonen om skolen sammen med nye irrasjonelle strømninger i åndslivet

Av Per Lund

De ideologiske strømningene i dette tiåret retter seg mot fornuften og rasjonaliteten. De omfavner mystisisme, religion og den umiddelbare subjektive opplevelse.

Både New Ages apologeter og utallige postmoderne teoretikere klarer tross all sin utilgjengelighet å engasjere langt ut over kultur-journalistiske sfærer.

Men er dette strømninger som har nedslag ut over aka-

Vitenskapen er ikke et vaklevorent hus som raser sammen om du forkaster enkelte av dens standpunkter

demiske miljø og en søkende uklar alternativ-bevegelse? Preger dette samfunnsdebatten om skole og utdanning for eksempel?

Det danske forlaget KT ga i år ut boka: «**Forsvar for fornuften - om opplevelse og virkelighet**». Det er ei bok som viser litt av karakteren av tidens ideologiske «moteluner». Den store misjonen til boka er å anskueliggjøre disse motelunene i dansk debatt, implisitt på områder som historie, kunst, atomfysikk, psykologi og pedagogikk.

Torben Weinreich har skrevet pedagogikk-kapittelet og tar blant mye annet opp to eksempler fra dansk utdanningsdebatt. Han illustrerer hvordan ideologiske motetrender får betydning for den konkrete undervisningsdebatten og indirekte får et vidt nedslagsfelt.

Pedagogisk manifest' 82 er et eksempel på hvordan ideologiske strømninger preger skoledebatten. Manifestet var en oppsummering fra en gruppe pedagoger og teologer som ønska seg en utdanning for å skape sosiale mennesker som kunne arbeide sammen med sine medmennesker i fred og fordragelighet.

Manifestet inneholdt blant annet følgende:

— Opplevelse først — forståelse etterpå.

SKOLE OG UTDANNING

- Erfaring er ikke noe jeg sjøl gjør — den gjør noe med meg.
- Uten sammenheng på forhånd blir forståelsen overfladisk og tilfeldig.
- Undervisningens sammenheng må være *før* eleven for å bli *i* eleven. Undervisningen ikke eleven skal være skolens sentrum.
- Å øve seg opp i å ta sjølstendig stilling og vurdering, blir innholdsløs uten en helhetsforståelse.
- Eleven kan bare danne seg sitt verdensbilde i kraft av at det blir fortalt.
- Fortellingen er grunnlaget for innsikt.

La oss kort se på noen av stikkordene som går igjen i manifestet. **Sammenhengen** må være gitt på forhånd her det. Det kan synes tilforlatelig at erfaringene må settes inn en sammenheng eller en teori. Men det er en sammenheng som er fortalt til oss og som er fri for motsetninger og klasseinteresser. Teologene i manifestgruppa vender tilbake til 1700-tallet og opplysningstida og polemiserer mot en filosofi der mennesket har fjerna seg fra gud.

Erfaringer med skinnendemokrati i skolen og med dårlig undervisning forutsetter at en har fått en sammenheng å plassere det i. De konkrete erfaringene kan ikke utvikles til en sammenheng eller noen teori om samfunnet, hev-

der folka bak Pedagogisk Manifest.

Det minner noe om sosialdemokratiets resignasjon overfor skolen som kunnskapsformidler. Skolens viktigste oppgave er å bearbeide den informasjonsflommen som kommer gjennom mediene, sørge for at den blir satt i en sammenheng og filtreres. På den måten forsøker en å unngå en slutning fra egne erfaringer til kritiske vurderinger av samfunnets totalitet.

Opplevelse er et sentralt begrep. Erik Damman hadde en stor opplevelse mens han satt på sitt arbeidssted i skauen og endte opp med boka, «Bak Tid og rom».

Fritjof Capra forteller også lidenskapsfullt om en opplevelse på stranda som utgangspunkt for hans bøker og næringslivs-kurs.

Det sentrale i denne sammenheng er det mytiske og irrasjonelle som ligger i begrepene i New Ages terminologien. Det er den umiddelbare, diffuse opplevelsen som i mange sammenhenger har noe uforklarlig over seg som blir det grunnleggende i postmodernistisk tilnærming. Det representerer noe helt annet enn erfaringen, og ny kunnskap og erkjennelse forutsetter en slik opplevelse. Erfaring holder ikke. Erfaringas karakter av refleksjon og bevissthet er noe som kommer etterpå, — før det hele ender opp i en ny erkjennelse. Denne må forøvrig tilegnes utenifra gjennom andre ??

Fortellingene erstatter ulike omfattende teorier, hevder manifestgruppa. Fortellingene gis gjennom oppdragelse/slekt og skolen. Den postmoderne teoretikeren Lyotard bruker eksempler fra chipihua-indianernes kultur der utvalgte i stammen kan videreformidle «fortellingen» i et fast rituale og slik fellesskapet har opplevd det. Det uttrykker altså en konsensus-oppfatning hevet over de ulike materielle vilkårene vi befinner oss i, men som uttrykk for en hel og konkret erkjennelses-bakgrunn eller felles identitet.

De ulike erfaringene som kommer etter opplevelsen skal altså inn i rammen av vår fortalte erkjennelse.

Disse tankene ble fulgt opp av den danske Undervisningsminister Bertel Haarder i arbeidet med nye undervisnings-veiledning for dansk-undervisninga.

Ifølge Weinreich er den like allmen og intetsigende som slike veiledninger pleier å være. Endel passasjer har imidlertid et nært slektskap med ideene fra «Manifestet». Weinreich trekker fram;

«Elevene må kunne engasjeres av litteraturens innhold og utvikle en estetisk sans og fornemmelse av litterære kvaliteter, bl.a. gjennom forsøk på vurdering og drøfting av verdiopplevelser overfor **de herskende smaksnormer** på alle nivåer og til forskjellige tider.»...«Opplevelse er framhevet på linje med de ferdigheter som skal tilegnes ut fra en forestilling om nytten av helhetsdannelser i bevisstheten.» (Weinreichs uttalelser)

Opplevelsen dyrkes, og i postmodernistisk stil er det ene like bra som det andre. Hva som er riktig, rettferdig — for hvem — tones ned til fordel for meg og min egen suverene opplevelse av teksten. ■

Læring skal ikke bare være pugg og slit

SKOLE OG UTDANNING

PIERRE BORDIEU

Skolepedagogen Comenius er en ukjent herre for de fleste. Med en smule godvilje kan han kalles enhetsskolens far. Comenius var nemlig den første som utarbeidet planer for felles allmen-utdanning for alle mellom 16 og 24 år i takt med utviklinga i produksjon og samfunn tidlig i det 17. århundre.

Den ideologiske debatten har imidlertid rast siden da, med ulike forslag til en skole tilpassa alle.

Kampen for almennkunnskap, og ideologiske strider om skolens rolle som reproduzent av rådende klasseforhold har vært sentral.

Sammen med rivaliseringen mellom tilhengerne av et felles utdanningsideal og tilhengerne av et klasse-spesifikt. Videre utviklingsforholdet mellom skole og samfunn, hva som er mulig å endre samfunnsmessig gjennom skolen eller om skolen i hovedsak er en avspeiling av samfunnet.

DNAs historiske utvikling illustrerer de to ulike og sentrale posisjoner i generell og historisk utdanningsdebatt. Fra standpunkt om sosialistiske høyskoler, vekt på alternativ egenskoleing og klart syn på skolen som reproduzent av klasser. Over til en skole der fellesskapsideologi ble satt i system og der *en* av de siste store struktur-endringene skjedde med Steen-komiteen av 1965 i Norge.

Pierre Bordieu er fransk kultursosiolog, og har gjort viktige arbeider om de ulike klassenes forhold til malerkunst, fotografiet og skolen.

Han tilhører den tradisjonen som legger mest vekt på skolen som reproduzent av de etablerte klasse- og kjønnsforhold, men han hevder også at skolen er en «sjølstendig organisme» som ikke bare avspeiler samfunnet, men også har en selvstendig identitet gjennom en egen symbolverden, organisasjon og stuktur. Skolen, og ideologien om et utdanningssystem der alle har like muligheter, har blitt det moderne samfunnets teorem for de privilegerte klassenes privilegier.

Bordieu er motstander av forenkling når det gjelder forholdet mellom samfunn, elevenes klassebakgrunn og skoleinstitusjonen.

Et eksempel på leitinga etter et universalmiddel for å sikre arbeiderklassens unger kunnskap er debatten om latin. På sekstitallet gikk det en debatt i Frankrike om klassiske språks betydning for utdanningen. Grovt sagt ble det hevda at studenter gjorde det bra fordi de hadde lest gresk og latin, og at dette var løsninga for de som var

bekymra for egne eller arbeiderklassens ungers ferdigheter.

I boka «La reproduction» skriver Bordieu:

«Om de studentene som har lest latin og gresk utmerker seg gjennom sin språklige sikkerhet, så er det fordi de har valgt i forhold til et bilde i utdannings-hierarkiet av muligheter, der klassiske studier er på topp. Dessuten må de ha gjort det svært godt i grunnskolen for å kunne få en plass som hierarkiet har reservert for sin absolutte elite, og som også er reservert for de lærerne som er best skikka til å videreutvikle de beste elevene.»

Bordieu har i sine studier av utdanningssystemet (det franske) poengtert graden av autonomi eller sjølstendighet som preger utdanningssystemet. Det lever i en viss grad sitt eget liv, og kan forsterke eller svekke den overordna funksjonen som reproduzent av klassene. Enhver analyse må ta med all den kompleksiteten som ligger i skolens pedagogikk, struktur, elevenes sosiale bakgrunn og statens og næringslivets behov.

Det nåværende utdanningssystemet er et svært komplisert nettverk av utdanningsmuligheter med større usikkerhet knytta til kompetansen, mener Bordieu, med utgangspunkt i franske forhold. Debatten er imidlertid kjent fra den nye norske videregående skolen, med utstrakt mulighet til valgfag og valg av kombinasjoner med uklar kompetanse. Utvelgelses-prosessen blir på denne måten mer uklar og inflasjonen i titler svekker oversikten. Denne vage seleksjonsprosessen skaper inntrykk av at mulighetene er mer løfterike enn de egentlig er. Dette oppmuntrer spesielt middelklassen til videreutdanning og tilleggs-studier i forsøk på å utsette konfrontasjonen med et usikkert arbeidsmarked lengst mulig, ifølge Bordieu.

Denne nye strategien mellom utdanning og marked medfører at noen måneders interrail etter videregående skole blir oppfattet som sunn innstilling. Da lærer en seg selv å kjenne og utvikler personligheten. I forhold til markedet innebærer det en grundigere overveielse for å investere i riktig utdanning til riktig tid.

Men dette skaper også en identitetskrise mellom det en ønsker å bli og det som er mulig. Tidligere tiders utdanningssystem var i så måte enklere, og det skapte avgrensa sosiale identiteter.

Den franske skolereformen som utløste store protester og var med på å skape den siste store bevegelsen blant studenter i 1985 kan vurderes som et utslag av Bordieus teori. Hvorvidt forventningsbrudd mellom sosiale ambisjoner og det Bordieu kaller sosial identitet legge grunnen for framtidige studentopprør, — se det... ■

Per Lund

SKOLE OG UTDANNING

Klassekampen har det gått en debatt om revolusjonært arbeid på universitetene. Røde Fane har samlet to av debattantene, Evelyn Dyb, tidligere sentralstyremedlem i NKS, og Kjetil Grøntoft, student i Bergen. Dyb har kritisert fagkritikk som et alternativ til den økonomiske interessekampen og Grøntoft er blant kritikerne av «brødpolitikken».

NKS, HVA NÅ?

Evelyn Dyb (til venstre) og Kjetil Grøntoft i holmgang om fagkritikk og interessekamp. FOTO: BJØRGULV BRAANEN

*Av Ingunn Vatnøy
og Bjørgulv Braanen*

Røde Fane var opptatt av om det fantes et breiere alternativ til den økonomiske interessekampen enn den tradisjonelle fagkritikken.

— *Hva legger dere i begrepet fagkritikk?*

Kjetil Grøntoft: Jeg liker ikke ordet i det hele tatt. Etter mitt syn er det feil å sette

opp en motsetning mellom fagkritikk og interessekamp.

— *Men har ikke debatten dreid seg om i hvor stor grad NKS skal prioritere fagkritikk kontra økonomisk interessekamp?*

KG: Nei, etter mitt syn dreier debatten seg om hvordan studentene skal mobiliseres for den økonomiske kampen. Her

savner jeg en helhetlig analyse av universitetsutdanninga. Hvilken funksjon har Universitet i dagens kapitalistiske Norge, og hvordan svarer vi på borgerskapets planer for høyere utdanning? Derfor er ikke den tradisjonelle fagkritikken, der man kritiserer innholdet i faga tilstrekkelig. Det viktigste er hva man skal bruke faget til, hvilken funksjon universitetsfaga har.

— *Er et åpent møte om Capra fagkritikk, eller er det noe annet?*

Evelyn Dyb: Vanligvis har ikke et åpent møte om Capra vært definert som fagkritikk. Vi har satt et skille mellom ideologisk kamp i vid forstand og fagkritikk, eller ideologisk kamp i faga om du vil. Og min rolle i debatten har vært å ta avstand fra de som ser den tradisjonelle fagkritikken som svaret. Jeg var f.eks. med i en fagkritisk gruppe på sosiologi i flere år. Det var fornuftig nok. Men arbeidet endte ofte opp i at vi sloss om rammene for faget. F.eks. hvordan grunnfagseksamen skulle legges opp. Noen konkrete kampsaker måtte vi jo ha. Bakgrunnen er at det er vanskelig å organisere fagkritikken på tvers av alle nivåer.

En annen side av dette, som har med fagkritikk å gjøre er at mange venter at vi som kommunister skal ta ordet mot reaksjonære ting som blir servert i utdanninga. Hvis folk veit at du er kommunist, forventer de at du skal ta ordet.

En tredje form for fagkritikk er å avholde alternative seminarer på faget. Det har f.eks. vært forsøkt på historie.

Men hvis vi ser utover universitetene har det f.eks. i sykepleierutdanninga vært diskusjoner der faget har stått sentralt. Det er jo også en form for fagkritikk.

Det er altså forskjellige måter å gjøre det på, men jeg ville kalt et åpent møte om Capra for ideologisk kamp, og ikke fagkritikk.

KG: Det som jeg mener er viktig for kommunister på universitetene er at en ikke bare driver økonomisk kamp, noe vi har sett sterke tendenser til. Den økonomiske kampen er selvfølgelig viktig, men nettopp for å styrke denne kampen må vi drive ideologisk arbeid. Det er spørsmål om å politisere den økonomiske kampen.

SKOLE OG UTDANNING

Den viktigste oppgava nå er å reise en diskusjon om hva universitetene er og hva vi vil med universitene i det hele tatt. Hensikten må være å bygge en brei front mot omstillinga av universitene.

Næringslivet er på full fart inn, og tappinga av økonomiske ressurser fra universitetene har skjedd over så lang tid, at det nå er snakk om noe kvalitativt nytt.

ED: Vi må være mere konkret enn dette. Det holder ikke å snakke om at vi må ha en debatt. For å få fram disse sidene ved den høyere utdanninga er det nødvendig å slåss mot nedskjæringene. Det er i første rekke gjennom denne kampen vi får fram de politiske sammenhengene. Da ser man hva borgerskapet vil med universitetene. Historisk-filosofisk institutt har f.eks. vært vanskjøtta i flere år. Kommunistar må derfor delta i den debatten som oppstår som følge av denne utviklinga. F.eks. arrangerer nå næringslivet seminarer på psykologi. Hvis vi ikke griper fatt i den debatten som eksisterer blir det bare ord.

Men for å komme tilbake til utgangspunktet. I et innlegg av Bjørn Olav Utvik og Nina Kristiansen i Klassekampen skrev de at det viktigste var å drive ideologisk kamp i faga. Det er dette tillegget i faga jeg har kritisert. Det er vanskelig å ha fagkritikk som en slags hovedlinje for det kommunistiske arbeidet på universitete. Det er vanskelig å organisere fagkritikken på tvers av nivåer — og arbeidet blir lett oppsplitta. Påstanden om at det først blir sving på det revolusjonære arbeidet hvis det blir ideologisk kamp i faga — det er det jeg stiller spørsmålstegn ved.

— *Men hvis en ser på NKS de siste åra, så er det jo stort sett økonomisk kamp som har blitt prioritert? Er ikke det tankevekkende?*

ED: Nei, det er jeg ikke enig i. Det har vært prioritert andre ting også. Jeg har f.eks. vært med på å arrangere et møte i studentersamfunnet om adferdsterapi. I perioder har vi prioritert studentersamfunnet høyt. Men bakgrunnen for satsinga på interessekamp, eller arbeid overfor studentorganisasjonene som det opprinnelig ble lansert som, var et svar på problemene i NKS på begynnelsen 80-tallet. I 1979, f.eks. etter Kinas invasjon i Vietnam, turde ikke folk stå på

stand for NKS. Folk var rett og slett redde for å gå ut med politikken vår. En stund prioriterte NKS studier og intern konsolidering for å møte denne situasjonen. Det oppsummerte vi som helt forfeila. Så valgte vi en sak der vi kunne komme ut. Rett og slett for at NKS skulle overleve. Det var vel nærmest en tilfeldighet hva slags sak det ble. Men vi endte altså opp med å jobbe med interessekampen i studentenes fagforeninger.

— Men det er også grunn til å stille spørsmålstegn ved hva interessekamp er. En stund satsa vi på å få innflytelse i Studenttinget. Det er jo regna som noe av det mest parlamentariske som finnes. Men vi hadde f.eks. en aksjon for Klashnikov til Gulamin. Når vi reiste det i Studenttinget ble det kamp. Et annet eksempel var da vi gikk inn for at Samskipnaden skulle slutte å selge porno. Og det er jo også en form for ideologisk kamp. Mange former for ideologisk kamp kan altså springe ut av interessekampen.

— *NKS sitt problem var at medlemmene var usikre på det politiske og ideologiske grunnlaget. Så isteden for å ta fatt på det, valgte man en omvei for å løse problemene sine?*

ED: Det det var ingen omvei. Det var det som måtte til for å overleve?

— *Det finnes argumenter som gjør det vanskelig å jobbe med fagkritikk som en felles sak for et studentforbund. Men det må jo være mulig å prioritere ideologisk arbeid på annen måte? F.eks. kunne man prioriterte å bekjempe New Age-filosofien. Da ville jo også mye av den kunnskapen som finnes i faga, f.eks. fysikk, måtte trekkes inn og brukes.*

ED: Det var nå nylig et møte med Bente Müller i studentersamfunnet. Jeg skjønner ikke hvorfor ikke kommunister stilte der skikkelig forberedt. Folk kom i tusenvis og ble avvist i døra, og vi var der ikke.

Men det finnes problemer med den ideologiske kampen i dag. Fienden er så diffus. Sosialdemokratene ser man lite til. Sos. Front har problemer. Det råder en vind der studentene sier at alt er interessant. Folk er opptatt av å ha en åpen holdning. Men jeg synes det var feil at Rød Front trakk seg ut av DNS.

KG: Jeg satt i de to siste Rød Front-sty-

rene. Vi hadde da det problemet at DNS-arbeid ikke ble oppfatta som spesifikt student-arbeid. Studentene var på Blindern, ikke i DNS. Vi drev et forum uten tilhørere.

— *Over til et helt annet spørsmål. I norsk historie finnes det en kjent og sterk radikal student-bevegelse, Mot Dag. Hvilke lærdommer mener dere det er mulig å trekke av denne bevegelse?*

ED: En skal huske på at det var færre studenter på den tida — det utgjør en viktig forskjell. Nå er det 25 prosent av ungdommen som tar såkalt post-gymnasial utdanning. Studentene er oppdelt på utrolig mange forskjellige områder. Noen studerer oldtidshistorie og noen studerer Kina. Det som kanskje er spesifikt for studenter er at de ikke har bestemt seg for hva de mener — de er opptatt av å finne ut av ting. Det er et fellestrekk. Men du kan ikke trekke for mange paralleller fra Mot Dag til dagens studentbevegelse.

KG: Jeg mener Mot Dag hadde mye som NKS kunne trenge.

— *I debatten i Klassekampen er de intellektuelles muligheter blitt diskutert. Det kan virke som om du, Evelyn, mener at det er svært lite spillerom for en intellektuell? Men det er vel sånn at intellektuelle kan bruke sin utdanning og innsikt på en måte som tjener arbeiderklassen — og at intellektuelle her har valgmuligheter?*

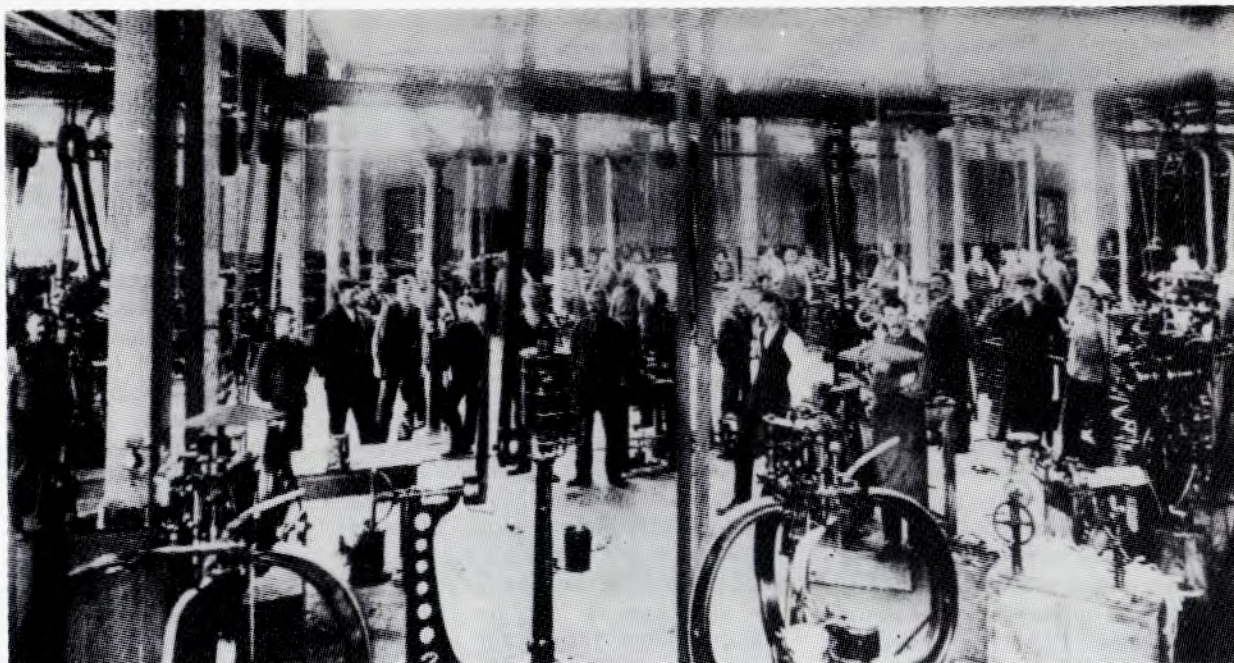
ED: Jo, det er kanskje det. Men det var ikke mitt poeng i denne debatten. Jeg kritiserte et syn som sa at fagkritikk var sesam sesam for det revolusjonære arbeidet på universitetene. Og jeg driter i hvordan folk driver fagkritikk og hva de oppnår. Målsettinga med fagkritikken er jo å få folk progressive.

— Men til spørsmålet deres. Det er selvsagt viktig om folk velger karriere eller noe annet som har betydning, som f.eks. å jobbe direkte for den revolusjonære bevegelsen.

— Det er også viktig å analysere og peke på forskning og vitenskap som i seg sjøl er progressiv, f.eks. kvinneforskninga. Men denne er også knytta til en reell bevegelse ute i samfunnet.

KG: Vitsen med fagkritikk er ikke bare å få folk progressive. Det er en viktig oppgave å fostre kommunistiske intellektuelle. ■

ARBEIDETS FALL

Fra Salomons skofabrikk i Oslo, 1908

TEKNOLOGISK DARWINISME

Survival of the fittest betyr at den som er best tilpassa overlever, og gir opphav til det som i Darwinismen kalles det naturlige utvalg. Hva er et naturlig utvalg for teknologi under kapitalismen?

Et moment er om teknologien sikrer kapitalisten kontroll over arbeiderne i arbeidsprosessen, men viktigst er om teknologien gir den enkelte kapitalist et konkurransefortrinn på markedet — større profitt.

Dette gir opphav til prosesser som hele tiden forandrer den konkrete arbeidsprosessen. Noe rutinearbeid avskaffes, samtidig som nytt rutinearbeid skapes.

Av Trond Christoffersen

ARBEIDETS FALL

Arbeidets fall — marxismens fall? Under denne overskrifta har Erling Kielland kritisert boka «Grisen før jul» av Tron Øgrim og artikkelen «Nye klasser — ny revolusjon» som jeg skreiv under signaturen Roar Brobekk i Røde Fane 1/85. I dette svaret vil jeg ta opp hansken fra Kielland og samtidig utvikle noen av mine ideer litt videre.

Etter mitt syn kommer Kielland med et viktig bidrag til diskusjonen om mulighetene for en revolusjonær utvikling i land som Norge, når han legger fram sin teori om arbeidets reelle underordning under kapitalen. En konsekvens av denne teorien er at nytt rutine-arbeid skapes og gjenskapes hele tida, mens den kapitalistiske teknologien utvikler seg. Sånn sett beskriver denne teorien en tendens som står i motsetning til en utvikling hvor de pågående teknologiske revolusjonene rasjonaliserer bort og avskaffer det innholdsløse rutine-arbeidet.

Arbeidets reelle underordning under kapitalen

Utgangspunktet for Kiellands innspill er avsnittene i Kapitalen der Marx beskriver utviklinga fra en tidlig kapitalisme basert på produksjonsteknikken i håndverkene (manufaktur-perioden), til den maskinelle industrikapitalismen. Til å begynne med hadde borgeren «bare» den makta han fikk fra penga sine. Han eide verkstedet og arbeiderne var avhengige av lønna fra ham for å holde liv i seg og familien. Makta over sjølve produksjonen hadde han ikke, for der hadde arbeiderne monopol på håndverksferdighetene. Dette kalte Marx at kapitalen hadde erobra den formelle, men enda ikke den reelle makta over arbeidet. Fra et klasse-synspunkt ga dette fag-arbeiderne en uønska maktbasis, og kapitalistene følte behov for å gjøre noe med det.

Løsninga ble den industrielle revolusjon. (Kielland ser i tillegg ut til å mene at kapitalistenes behov for kontroll over produksjonsprosessen forklarer den industrielle revolusjonen. Det er en drøyer skål som jeg lar ligge). Innføringa av maskineriet i industrien gjorde de gamle håndverkskunnskapene verdiløse. Arbeideren var nå bare et vedheng til maskinen. En oppsetsig arbeider var plutselig enkel å skifte ut. Kapitalen hadde nå erobra makta over sjølve arbeidsprosessen. Arbeidets formelle underordning under kapitalen var avløst av arbeidets reelle underordning.

Det Kielland gjør, er å hevde at denne teorien ikke skal oppfattes som en teoretisk beskrivelse av utviklinga fra manufaktur til industri. Tvert om så dreier det seg om almenne kapitalistiske lover som fortsatt virker. Arbeidets underordning blir stadig mer reell, for å si det sånn. Jeg tror dette har noe for seg, men påstanden må i så fall utstyres med en del helt nødvendige forbehold.

For det første mener jeg at rutine-arbeidets avskaffelse er en logisk konsekvens av utviklinga av automatisert maskineri. Trinn en: Kapitalistisk produksjon basert på produksjonsferdighetene til arbeiderne. Trinn to: Maskiner overtar produksjonsferdighetene, mens arbeide-

ren blir et vedheng til maskinen og utfører bare innholdløst rutine-arbeid. Trinn 3: Teknikken kommer til det punktet hvor det blir lønnsomt å rasjonalisere bort vedhenget. Alså avskaffelse av rutine-arbeidet.

Men utviklinga har også stadig skapt nye industrier utifra de nye teknikkene. Til å begynne med krever nye kompliserte prosesser kvalifisert arbeidskraft. Men det betyr at kapitalens herredømme i produksjonen er blitt utfordra på nytt. Og svaret blir å forenkle arbeidet, tømme det for innhold og samtidig flytte de kvalifiserte vurderingene oppover i bedriftsorganisasjonen - nærmere ledelsen. Dette er en kilde til utvikling av nye proletarer, fortsatt utbytta men med andre kjennetegn enn de som var før dem. Alså skapes nytt rutine-arbeid fra det kvalifiserte som først utvikla seg.

Arbeidets fall

Min oppfatning er alså at prosesser som avskaffer rutinearbeidet virker samtidig med prosesser som skaper nytt rutinearbeid. Arbeidets fall vil på dette grunnlaget bety at rutinejobbene rasjonaliseres bort mye fortare enn nye skaffes. Jeg tror det vil være blåøyd og dumt å tro at dette ikke kan skje. Kielland bruker regnskapsfaget som eksempel på hvordan den nye datateknologien skaper nytt rutinearbeid til erstatning for det gamle. Eksemplet er godt. Og det bør dras videre ved å se på begge sidene av saka, og ikke bare den ene.

Kielland viser at det tidligere kvalifiserte regnskapsarbeidet, har blitt splitta opp og degradert når systemer for administrativ databehandling (ADB) har blitt tatt i bruk. Bokholderikunnskapene monopoliseres nå innfor ei lita bruppe av økonomer og dataeksperter som legger opp regnskapssystemet på data. Flertallet påfører regningene noen enkle koder for å identifisere budsjett-konto, avdeling osv. Arbeidet med å registrere fakturaer på data er blitt proletarisert kontorarbeid — innholdsløst rutinearbeid. Vi har gått fra trinn 1 til trinn 2. Fra kvalifisert arbeid til ukvalifisert arbeid.

Men den raske teknologiske utviklinga har lagt trinn 3 på lur. For teknologien har allerede utvikla muligheten for å avskaffe regninger, purringer og manuell fakturaregistrering: Elektroniske penger. Bestilling av varer kan foretas fra skjermen ved en datamaskin over nett til en annen. Og etter leveranse kan salget gjøres opp ved at bankkontoen til kjøperen belastes direkte. Allerede for et par år sida var det mulig å bruke plastkort fra bankene i Norge i stedet for engelsk kobbermynt på telefonautomat på flyplassen i London. Det er ingen tvil om at overgangen til elektroniske penger og plastkort fra papirpenger og fakturaer er mulig. Det er en mer djuptgripende overgang enn overgangen fra LP-plater til CD, men på mange måter sammenlignbar.

Men at en overgang er mulig, betyr ikke at den vil skje. En slik samfunnsmessig overgang avhenger av at en masse enkeltkapitalister ser seg tjent med den. Vil de gjøre det? Jeg skal være forsiktig og nøye meg med å hevde at

ARBEIDETS FALL

Darwins finker fra Galapagos. Fra en eller to opprinnelige arter har det i løpet av 4 millioner år utviklet seg 12 forskjellige finkearter på denne øygruppen. Alle høyt tilpasset forskjellige livsbetingelser. Øverst til venstre: Geospiza difficilis suger blod fra halen til en større fugl. Øverst til høyre: Cactospiza palliada pirker ut larver fra en død kvist med et strå. Nederst til venstre: Geospiza fortis leiter etter insekter på ryggen til en iguana. Nederst til høyre: Geospiza magnirostris spiser harde frø.

det finnes voldsomme økonomiske drivkrefter i den retninga. Etter den andre verdenskrig har kontorsektoren økt kraftig innafor industri og tjenesteyting. Næringer som bank og forsikring har vokst eksplosivt. Så langt har disse vært arbeidsintensive og vanskelige å rasjonalisere. Men er det noen som tror at vi har fått så mange bankfunksjonærer i Norge fordi bankene ønsker å ha mange folk på lønnslista si? Nei der også er ønsket mest mulig penger med minst mulig folk. Jeg tror mange nyproletariserte yrker fort kan bli overmodne for den teknologiske rasjonaliseringsøkna. (Dette er et argument for at det kan gå svært dårlig for en revolusjonær bevegelse som blir hengende etter virkeligheten med klasseanaly-

sen sin. Det kommer jeg tilbake til seinere i artikkelen).

Jeg hører til dem som har hevdet at de teknologiske revolusjonene som nå velter fram kommer til å ryste den etablerte kapitalistiske samfunnsstrukturen. Og jeg har stilt spørsmålet om det kan vokse en ny generasjon sosialistiske revolusjoner ut av kaoset. I denne sammenhengen har jeg brukt begrepet arbeidets fall. Kielland er veldig mot å se på framtida på denne måten, sentrert rundt utviklinga av teknologien. Samtidig kommer Kielland med en egen prognose som et alternativ til arbeidets fall. Den går ut på polarisering i de nye yrkene, slik at et mindretall stiger opp mens flertallet proletariseres, samtidig med en voldsom øking av arbeidsledigheten. Kielland skiller denne prognosen fra arbeidets fall ved å si at sjøl med 25 prosent arbeidsledighet i Norge vil flertallet være i arbeid. Jeg vil si at 25 prosent arbeidsledighet er «arbeidets fall» bra nok for meg. Grensa for meningsfylte spådommer er passert. Den etablerte strukturen vil være rysta. Fattigdommen vil være tilbake i de rike landa og ballen vil ligge hos deltakerne i klassekampen.

Teknologisk darwinisme

En av grunnene til at Kielland og jeg skiller lag i synet på de teknologiske revolusjonene og framtida, er forskjellig oppfatning av hvordan teknologien utvikler seg under kapitalismen. Etter min mening leverer Kielland et høyst ufortjent angrep på Darwin i sitt avsnitt om teknologisk darwinisme. Riktignok burde Darwin få hvile i fred som biolog og ikke transplanteres inn i samfunnsvitenskapene. Men når han først er blanda inn i diskusjonen om teknologiutvikling, må jeg få lov til å levere et enkelt forsvar for en «darwinistisk» oppfatning av den teknologiske utviklinga. Det går slik:

Survival of the fittest. Dette betyr slett ikke at den beste overlever. Ordet best har et subjektivt og følelsesmessig innhold. Survival of the fittest betyr at den som er best *tilpassa* overlever. Darwinismen kalles læra om det naturlige utvalg. Hva er et naturlig utvalg for teknologi under kapitalismen?

Jo den teknologien som gir den enkelte kapitalisten størst profitt. Det betyr f.eks at det er naturlig å velge en teknologi som forurensar når det koster penger å rense. (Dette er forøvrig en sentral del av Øgrims kritikk av kapitalismen i «Grisen...»). Den viktigste måten kapitalistene utvikler teknologi på for å øke profitten, er øking av produktivkrafta. Teknologi som lager mer produkter, med mindre bruk av arbeid, ertstatter mennesker med mer effektive maskiner. Dette som Marx kaller metoden med relativ merverdiproduksjon, er drivkrafta bak kaapitalismens fantastiske evne til å utvikle produktivkreftene og drive teknologien framover.

Som en del av den naturlige utvalget hører det også med å velge en teknologi som ikke gjør at du mister styringa til oppsetsige arbeidere. Dette er også en konkret vurdering. Dersom sterke fagforeninger av fagarbeidere som har «uerstattelige» kunnskaper er problemet, er

ARBEIDETS FALL

dette et moment for å velge maskiner som gjør at du kan sparke akkurat disse fagarbeiderne. Alså arbeidets degrading. Men kapitalistene møter også en annen historisk situasjon: De tradisjonelle rutinearbeiderne har gjennom et århundre bygd en tradisjon med fagorganisering, solidaritet og klassebevissthet. Alså en faktor som virker i retning av å velge en teknologi som feier ut de gamle rutine-arbeiderne og bygger videre på hvit-snipp «medarbeiderne».

Sånn omtrent vil en teori om det «naturlige teknologiske utvalg» se ut under kapitalismen. Denne «darwinismen» forsvarer jeg. Den innebærer sjølsagt ikke at det fins en skjebnebestemt utvikling av en «beste» teknologi reint allment. Den teknologiske framtida er ikke deterministisk fastlagt for å si det sånn. Forøvrig ønsker jeg ikke å bruke begrepet teknologisk darwinisme, fordi jeg tror det roter til.

Numerisk styring og kontroll med produksjonsprosessen

Opp mot teknologisk darwinisme setter Kielland sitt syn på hvordan teknologien utvikler seg. Han skriver at utviklinga av nytt maskineri bestemmes både av jakta på relativ merverdi og ledelsens ønske om å vinne den fysiske kontrollen over sjølve arbeidsprosessen. Han skriver også at han velger å være ensidig i framstillinga, men det får være måte på alt. Derfor tror jeg det er nyttig om jeg akkurat her oppfatter Kielland i «verste» mening, så får heller en oppklaring komme seinere.

Kielland trykker den amerikanske teknologiforskeren David Noble til sitt bryst. Noble sier: «Hvis således en bestemt teknologi (f.eks. den automatiske verktøymaskinen) utvikler seg i en bestemt retning og blir allestedsnærværende i denne formen (slik som f.eks. automasjon basert på numerisk kontroll), så gjenspeiler dette sannsynligvis bare i liten grad en virkelig teknisk og økonomisk overlegenhet. Det den i stedet gjenspeiler er hvor mye makt de som valgte denne teknologien har, samt de dominerende kulturelle normene som sanksjonerer denne makta.»

Denne ganske drastiske konklusjonen underbygger Kielland ved å referere fra Nobles eksempler fra utviklinga av teknologien for numerisk styring av verktøymaskiner (NC = numerical control). Hovedpoenget er at kapitalistene valgte NC-teknologien fordi den tok kontrollen over de nye automatiske maskinene ut av henda på fagarbeiderne og flytta den opp på ingeniørkontorene og dermed nærmere ledelsen. En alternativ teknologi som lot en fagarbeider vise maskinen åssen jobben skulle gjøres (RP = record playback) tapte av samme grunn, enda den visstnok viste seg mer økonomisk.

Her står vi overfor et eksempel som passer bra med teorien om arbeidets reelle underordning. Men jeg frykter at Noble/Kielland strekker eksemplet svært langt, og vil liste opp følgende innvendinger:

Historisk betinga valg. Valget av NC skjedde i USA i

McCarthy-tida og kort etter, under presset fra en streikevillig amerikansk fagbevegelse og under forhold hvor taylorismen dominerte ledelsesteoriene. RP-metoden skal ha blitt tatt i bruk med hell i noen deler av bl.a. japansk industri. Alså må det erkjennes at noen kapitalister noen ganger velger en teknologi som bygger på arbeidernes kunnskaper.

Forsknings-monopolets motiver. Utviklinga av NC skjedde på bestilling fra det amerikanske militæret. De var muligens de eneste som den gang virkelig trengte de tekniske fordelene NC ga til flyproduksjon o.l., og disponerte store nok ressurser til den kostbare utviklinga. Dette prestisjetunge prosjektet tvang til slutt store selskaper (som GM) til å sale om etter at de først hadde involvert seg i RP. Tilbake sto Reodor Felgen med maskiner som riktig nok virka, opp mot Massachusetts Institute of Technology og militærbyråkratiet. I sannhet David mot Goliat.

Langvarige barnesjukdommer. At NC i lange perioder har vært dårlig investering med kostbar dødtid, mye vrakgods og større utgifter til programmering på kontorene enn det som ble spart inn på gølvet er sikkert sant. At en del kapitalister kunne gjort mere profitt ved å satsa på RP-utstyr i stedet, stemmer også. Men og det er poenget: Da har de satsa feil. De har kjøpt inn for avansert og sårbar teknologi med for mange barnesjukdommer, og slike feilvurderinger har kanskje bidratt litt til å sette amerikansk industri tilbake i forhold til f.eks. japansk og vest-tysk.

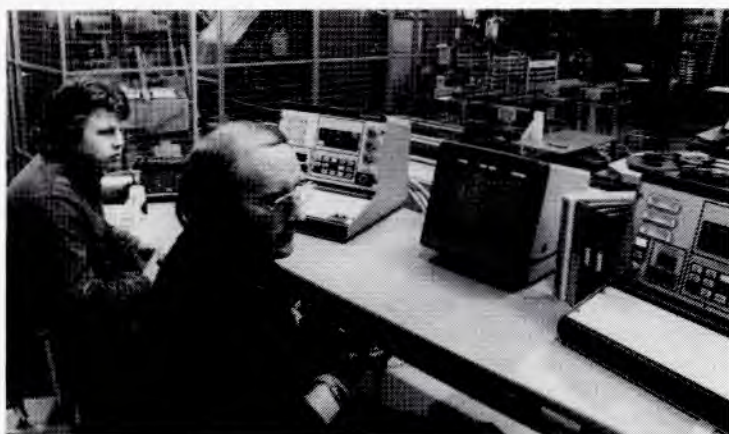
Dessuten skal vi vel ikke utelukke at det finnes sider ved NC som er virkelig overlegne. De russiske admiralene ser ut til å ha ment det da de satsa på Toshiba/KV. Resten av historia er forøvrig ikke skrevet enda.

Ideologi og teknologi

Jeg benekter sjølsagt ikke at frykten for arbeidernes kunnskaper i produksjonsprosessen kan være med og avgjøre hva slags teknologi som utvikles. Kanskje er NC et eksempel hvor dette var avgjørende. Men som hovedregel er jeg i motsetning til Kielland overbevist om at kapitalistene velger nettopp den teknologien som virker om ikke teknisk så i hvertfall økonomisk overlegen. Som gir dem et rasjonaliseringsovertak på konkurrentene, slik at de kan selge litt billigere og likevel tjene litt mer. Konkurransen på markedet er den drivkrafta som gir kapitalismen dens imponerende med også utstyrilige dynamikk.

Dette tror jeg er mest avgjørende også i de tilfellene hvor det utvikles teknikk som tømmer arbeidet for innhold: Skaffe seg en fordel i forhold til konkurrentene ved å erstatte dyr kvalifisert arbeidskraft med billigere ukvalifisert. Dessuten ser vi at en del kapitalister eksperimenterer med å øke produktiviteten gjennom å øke jobbinnholdet. Denne trenden blir det svært vanskelig å ta på alvor hvis beslutningsmekanismene var så enkle som Noble/Kielland gir inntrykk av.

ARBEIDETS FALL

Kapitalismen opphever en mengde tidligere rutinearbeid, og skaper en ny arbeiderklasse der de intellektuelle kvalifikasjonene har økt. Bildet er fra Kongsberg våpenfabrikk.
FOTO: LEIF GABRIELSEN

Kielland kommer i sin artikkel med en ganske omfattende kritikk retta direkte mot min beskrivelse av utviklinga av klassene. Utgangspunktet vårt er ganske forskjellig. Jeg kan nok anklages for å ha tatt meg friheten til å omgås en del teoretiske begreper ganske lemfeldig. Det har jeg gjort i et forsøk på å fange opp viktige historiske endringer som jeg ikke kan se er behandla og løst med det teoretiske apparatet til nå. Kielland derimot, kan det virke som er mest opptatt av å sjekke om forslag og teorier svarer til begrepene.

Et eksempel er spørsmålet om hvordan arbeideklassen endrer seg og forholdet mellom håndens og åndens arbeid. Kielland tar utgangspunkt i at hånd og ånd var forent hos de gamle håndverkerne. Kapitalisten skilte de to funksjonene med maskineriet sitt. Og ettersom Kielland hevder at arbeidet blir mer og mer reelt underordna kapitalen, mer og mer degradert og tømt for innhold, så skjerpes også motsigelsen mellom ånd og hånd gjennom hele kapitalismens utvikling. I dette lyset blir min påstand om at skillet mellom håndens og åndens arbeid ikke er så entydig som før nærmest anstøtelig, og siteres flere ganger.

Det jeg har observert er flere trekk. Den tradisjonelle manuelle arbeiderklassen går tilbake i antall. Utdanningsnivået har gått drastisk opp slik at f.eks. flertallet av yngre jern&metall arbeidere har utdanning på artiumsnivå. I det minste noen av disse kunnskapene benyttes i produksjonen. Blant de nye proletarene og nesten proletarene i tjenesteyting, omsorg og på kontor er det et gjennomgående trekk at mange har en god del utdanning, både allmenn og spesialisert. Dessuten øker sjiktet med ingeniører og liknende folk i teknisk arbeid. Dette gjorde at jeg stilt på spissen hevda at vi muligens fortsatt har en stor (kanskje voksende) arbeiderklasse, men at denne likner mindre og mindre på seg sjøl. Og at en del av utviklinga er at det vokser fram en ny «intellektuell» arbeiderklasse, og at denne ikke bare er en forsvinnende

liten minoritet. Videre stilte jeg spørsmålet om situasjonen i dag ikke er at det menneskelige arbeidet som tilsettes produksjonen består av en god porsjon kunnskap og ikke først og fremst muskelkraft og maskinpass. Jeg gikk tilogmed så langt at jeg hevda at totalarbeideren muligens er i ferd med å bli mer topptung i den forstand at merverdiskapende arbeid utført av ikke-proletarer styrker seg på bekostning av det reint manuelle arbeidet. Eksempler på det siste kan være den industrielle organiseringa av ingeniør-arbeidet som har skutt fart med gigantprosjektene i olje-utbygginga, og økt vekt på utvikling på bekostning av samlebandproduksjon.

Flere av disse tinga virker negativt for arbeiderklassen i forhold til den tradisjonelle analysen. Men hvis de virkelige fins må vi ta stilling til dem.

Er det så riktig som Kielland hevder at arbeidet stadig tømmes for innhold? Jeg har svært vanskelig for å godta at det at dataspesialister kan utføre liknende arbeide i forskjellige bedrifter, skulle underbygge en påstand om at arbeidet blir mer og mer forskjellsløst og likeartet. For meg er dette nettopp et eksempel på kvalifisert og spesialisert arbeid. Kielland hevder at arbeidets abstraksjon er en virkelig prosess som utvikler seg slik at de ulike arbeidene blir mer og mer like og til slutt kan flyte fritt til de sektorene profitten yngler best. Det tror jeg ikke noe på. Det har aldri vært annet enn en del av arbeidskrafta som kan flytte fra en sektor til en annen. Noe av problemet i tidene vi går inn i er jo nettopp at arbeidskrafta som blir til overs når skipsverftene nedlegges ikke kan flyttes over i data-bransjen.

Det jeg derimot tror er sant om motsigelsen hånd og ånd, er at den samfunnsmessige totalproduksjonen blir mer komplisert og ugjennomsiktig, og at avstanden fra den delen av totalarbeidet hver enkelt utfører til planlegginga og styringa vokser. Når denne avstanden blir så svær at produsenten mister ethvert forhold til sluttproduktet hun er med på å framstille, er dette uten tvil en form for skjerping av motsigelsen mellom håndens og åndens arbeid. Men det oppfatter jeg som noe annet enn det Kielland legger vekta på.

Hva får klasser til å gjøre revolusjon?

Dette spørsmålet er både Kielland og jeg opptatt av. I et innlegg retta til Tellef Hansen i Røde Fane 4-5/87 stiller Kielland spørsmålet om det materielle grunnlaget for en ledende og sosialistisk revolusjonær arbeiderklasse. Kielland er bekymra over at de virkelige endringene ikke nødvendigvis styrker tiltroen til økt revolusjonær kraft. Derfor stiller han seg tvilende til Tellef sin tese om at borgerskapets raseringspolitikk vil skape en sterkere arbeiderklasse. Sjansene måler han opp mot den klassiske teorien om et industriproletariat som utvikles, vokser i antall, konsentreres og organiseres ettersom kapitalismen utvikler seg. Og når tida er inne og klassen er modna i langvarig klassestrid kan revolusjonen komme.

Men her er han rett ved mitt poeng. Ikke en eneste sosialistisk revolusjon i historia har seira på denne måten.

ARBEIDETS FALL

Det jeg hevda i min artikkel var at drivkrafta i alle sosialistiske revolusjoner har vært det jeg populært kan kalle bønder eller arbeidere med jord under negla. Revolusjonene har kommet i kapitalismens tidlige fase, i tilknytning til industrialisering og sjølsagt nasjonal undertrykking. At Kielland velger å imøtegå dette med et langt sitat fra Marx for å vise at «det moderne idustriproletariatet» gikk i spissen i 1848 og 1871, syns jeg er synd. Mye kan sies om de klassene som har leda an i sosialistiske revolusjoner, men det har ihvertfall ikke vært det 20. århundres idustriproletariat i de mest utvikla kapitalistiske landa.

Som et forsøk på å oppsummere historisk, har jeg snudd formelen opp ned og snakka om de gamle klassenes revolusjonære rolle. Det er ikke så rart, sjøl om det lyder uvant. Revolusjoner kommer når herskerne ikke klarer å styre som før, og forholdene blir så utålelige at folket ikke kan leve som før. Slike forhold har blitt skapt under store sosiale omveltninger, som f.eks industrialiseringa, eller den imperialistiske utplyndringa av den tredje verden.

Kapitalistisk industrialisering innebærer en økonomisk klassekrig mot bondemassene. Den trolig viktigste klassemessige konsekvensen av industrialiseringa er likvidering av bondestanden som stor samfunnsklasse. Bondemassene er det store flertallet. Den kapitalistiske økonomien trenger bare noen få prosent av befolkninga i produktivt jordbruksarbeid. Kapitalismens krig mot sjølbergingsjordbruket har vært en sosial katastrofe for millioner på millioner av fattigbønder, og deres nære slektninger de ruinerte og nyproletariserte i byene som vokser fram og bærer den nye produksjonsmåten i seg.

Som en historisk parallell til denne erfaringa har jeg stilt spørsmålet om ikke de aksellererte teknologiske revolusjonene varslar en ny historisk fase. En klassekrig som vil likvidere idustriproletariatet som stor samfunnsklasse. En sosial katastrofe som vil ramme ikke bare det gamle idustriproletariatet, men også rive tryggheten vekk for alle lag av underklassen.

Her ser jeg muligheten for at det revolusjonære raseriet til den tradisjonelle arbeiderklassen kan bli tirra av historia. Muligheten for at de kan spille en ledende rolle i allianse med den nye arbeiderklassen. Kielland slår disse standpunktene i hartkorn med Andre Gorz sitt farvel til proletariatet og sier at det slett ikke er nye tanker. Neivel. Men jeg kan ikke se at det er feil av Gorz å leite etter mulighetene for nye revolusjonære aktører når revolusjonen har uteblitt. Jeg mener mine svar har mer for seg enn Gorz sine. Det som aldri kan holde er å kontruerer revolusjonære subjekt teoretisk. Foreløpig går Kielland utenom problemet når han formulerer seg slik:

«Den store (og i fortsettelsen store) andelen mennesker som utfører det vi kaller rutinearbeid. ... Denne delen av arbeiderklassen vil bestå både av de som jobber i den tradisjonelle industrien og de nye yrkene. Dette vil fortsatt være den viktigste delen av arbeiderklassen, i revolusjonær betydning. Massene som vil lage revolusjon.»

Avslutningsvis vil jeg benytte anledninga til å kommentere den aktuelle debatten om klasseanalysen av Norge anno 1987. For sjøl om det er viktig å feste blikket langt fram, er det vel så nødvendig å vite hvor vi er nå. De politiske kampene har vist klart nødvendigheten av å diskutere klasseanalysen. De siste åra har vi opplevd klassekamp og kvinneopprør i en skjønn og forvirrende forening. Siri Jensen, Kjersti Ericsson m.fl. har vært pionerer i å analysere hva som ligger under dette nye. I forhold til nye yrkesgrupper i kamp har de valgt å holde fast på klasseanalysen og utvikle analysen av kjønns-motsigelsen. I motsetning til dem tror jeg tida er inne for å erkjenne at grupper som sjukepleierne og førskolelærerne, er utvikla til den faglærte delen av et nytt omsorgs-proletariat. Tilsvarende mener jeg det har utvikla seg et kontorproletariat i tjenesteyting.

Proletariseringa av den småborgerlige håndverkeren til industriarbeider starta for flere hundre år sida og ble fullført i forrige århundre. Dermed var bildet av en arbeider malt ferdig. Siden den tid er alle enig om at det har pågått en proletarisering av den småborgerlige funksjonæren — kontoristen såvel som læreren. Med det kan se ut som de småborgerlige funksjonærene er dømt til evig proletarisering uten noen gang å kunne opptas i proletariatet. Dette mener jeg kommer av en manglende evne til å se at proletariserte funksjonærer vil bli en annen arbeiderklasse enn proletariserte håndverkere.

Den teknologiske revolusjonen svekker nå industriarbeiderens enerådende stilling i arbeiderklassen. Dette gjør det påkrevet å ta itu med disse spørsmåla. Alle analyser bekrefter en politisk og faglig splittelse av arbeiderklassen i de utvikla landa. Arbeiderklassen er mindre ensarta enn den var. Jeg mener at den politiske splittelsen er basert på virkelige skillelinjer, og at veien til en ny arbeiderklassebevissthet må gå gjennom at de nye proletarene utvikler sin egen gruppebevissthet. Vi kan velge å hive oss inn i den historiske kampen om å forme de nye arbeidernes bevissthet. Det kan vi ikke få til ved å se på bankfunksjonærene som mindreverdige fordi «de banker for oss.»

Jeg kan ikke med min beste vilje se hva som er så småborgerlig ved sjukepleierne og førskolelærernes fagkunnskaper og stilling overordna assistentene — i forhold til de tilsvarende privilegiene som en rekke mannlige fagarbeidergrupper har. Legg så til dårlig lønn og hardt arbeid. Legg så til signaleffekten veksten i disse nye proletaryrkene har for sannsynlig utvikling av det kapitalistiske arbeidsmarkedet som helhet framover. Legg så til det presset innstrammingspolitikk, eldrebølge, dårligere tider med økt arbeidsløshet vil utsette disse folka for. Legg så til sammenhengen mellom deres kamp og folkets totale velferdstilbud. Legg så til at de representerer noen av de største og mest konsentrerte arbeidsplassene i en økonomi der tendensen til oppsplitting av produksjonen er påtrengende. Tilsammen sier dette meg at dette ikke bare er marginale proletargrupper, men helt avgjørende grupper å vinne i klassekampen framover. ■

ARBEIDETS FALL

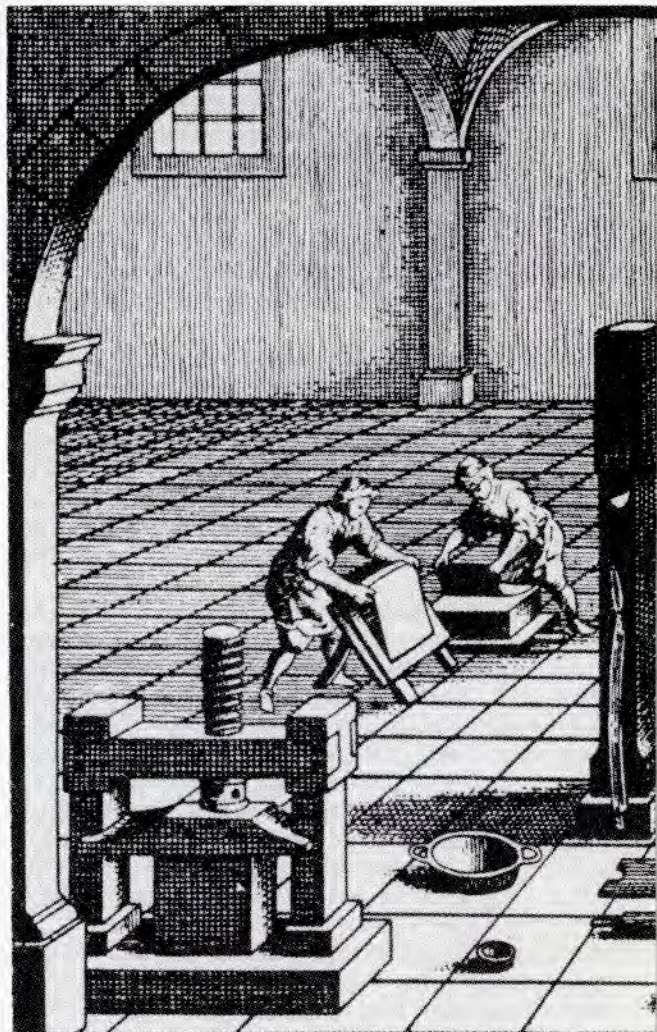
ARBEIDS- DELINGA MELLOM ÅND OG HAND

Marx bestemmer arbeidsdelinga innan fabriken som «adskillelsen av dei åndelege potensar i produksjonsprosessen frå kroppsarbeidet og deira forvandling til kapitalen si makt over arbeidet.» Dette gjer motseiinga mellom hand og ånd bestemmende for klassestrukturen, eit forhold som blir skjerpaa under seinkapitalismen med den vitskaplege kontrollen over arbeidsprosessen.

Av Werner Hauge

I denne artikkelen skal eg forsøka å gje svar på kva som meinast med arbeidsdelinga mellom åndsarbeid og kroppsarbeid og korleis denne arbeidsdelinga *allment* har endra seg med utviklinga av kapitalismen — frå handverksmessig til automatisert produksjon.

Produksjonsprosessen er hjå Marx bestemt som ein einskap av verdiauknings- og arbeidsprosess. Arbeidsprosessen har — til felles med bruksverdien — vore kraftig undervurdert av marxistar. Ei einseitig fokuse-

ring på verdisida har ofte ført til ei mangelfull forståing av den politiske økonomien. Arbeidsprosessen er forbruket av arbeidskrafta i produksjonen, dvs. den tekniske og organisatoriske sida. Denne sida vil med utviklinga av den «reine» kapitalismen bli sterkare og sterkare prega av verdisida — av Kapitalen sin trang til produksjon av meirverdi.

Kva meinast så med den *klassiske* marxistiske arbeidsdelinga mellom ånd og hand? I ei drøfting av ulike arbeidsdelingar i Kapitalen I skriv Marx :

«Men til tross for mange analogiar og samanhengen mellom arbeidsdelinga innan samfunnet og arbeidsdelinga innan ein verkstad, er det ikkje berre ein *grads*, men også ein *vesenforskjell* mellom dei. Den manufakturmessige arbeidsdelinga forutset kapitalisten sin absolutte *autoritet* over mennesker som berre utgjer ledd i ein heilskapsmekanisme som tilhøyrer han; den samfunnsmessige arbeidsdelinga konfronterar uavhengige vareprodusentar som ikkje anerkjenner nokon annan autoritet ennn konkurransen sin autoritet...»

ARBEIDETS FALL

Under kapitalismen pågår en kontinuerlig prosess der kapitalistene frarøver arbeiderklassen deres kunnskaper og herredømme over arbeidsprosessen, og plasserer disse kunnskapene i maskinen sjøl. Bildet viser papirproduksjon på 1800-tallet.

(s.221-222, Pax-utg.)

Det er altså fundamentalt at ein skiljer desse to ulike vesenstypene arbeidsdeling — mellom ulike næringsbransjar og den som fins innan fabrikken. Eg vil her ta for meg den sistnemnde arbeidsdelinga, dvs mellom ånds- og kroppsarbeid innan verkstaden (fabrikken).

Denne arbeidsdelinga bestemmer Marx som «adskillelsen av dei *åndelege potensar* i produksjonsprosessen frå kroppsarbeidet og deira forvandling til *Kapitalen si makt over arbeidet* vert fulleina i storindustrien som veks fram på grunnlag av maskinene» (Kapitalen 1, s.221).

Når Tron Øgrim i ein kronikk hevdar at «teknologien i seg sjølv bryt ned arbeidsdelinga» (KK 2/6-87), står det i motstrid til Marx — iallefall slik han brukar begrepet

arbeidsdeling. Slik eg oppfattar det blandar Øgrim saman ulike typar arbeidsdeling; det som han kallar den «*intelektuelle*» arbeidsdelinga og arbeidsdelinga innan fabrikken. Øgrim har likevel fått fram eit viktig poeng om framtidens fabrikk — den nye teknologien vil kunne kasta store delar av arbeidarklassen på porten.

Dette tema skal eg ikkje gå vidare inn på i dette innlegget. Eg skal heller prøva å tilbakevisa tesa om den nye «*intelektuelle*» arbeidarklassen.

Dei «*åndelege potensar*» i produksjonen omfattar viten som vert brukt i produksjonen, ingeniørane/arbeidarane sine tekniske kunnskaper og produksjonsviten (teknologisk hegemoni), bruk av vitskapen i produksjonen, organisasjonskunnskap m.m. Alt dette, berre i den grad denne viten *faktisk* vert brukt i — eller indirekte innverkar på — produksjonen. I denne tydinga omfattar begrepet «*åndsarbeid*» ikkje alt åndsarbeid i samfunnet, men det som har betydning for produksjonsprosessen — sjølv om grenselinene kan vere flytande. Mange intellektuelle utfører arbeid som er rein ideologi og «*unytting*» for produksjonen td. ein teologiprofessor. «*Unytting*» skal her forstås som uavhengig, avskilt frå produksjonen som ein del av overbygninga. Organisasjonssosiologar og bedriftsingeniørar kan stå som døme på det motsatte. Deira kunnskap er ein del av produktivkreftene.

Den ideologiske kontrollen over arbeidarklassen vil eg ikkje ta opp her. Det er viktig å halda fast på at det er det *faktiske* innhaldet i ein jobb som visar i kva grad arbeidarane utfører «*åndsarbeid*» eller ikkje. I ein artikkel i Røde Fane 1/85 går Roar Brobekk i nettopp denne «fallgruva»: «Marx oppfatta det som den historiske tendensen at det trengdes mindre og mindre kunnskaper og kvalifikasjonar i arbeidet. På sin tid hadde han rett ... Dette har definitivt endra seg. Dagens industriarbeiderklasse er høyt utdanna ... Dette betyr at skillet mellom ånden og hændens arbeid ikke er så entydig som før.» (s.9)

Brobekk kan ikkje ha registrert angrepa på fagutdanninga og dei faglærte dei siste åra. Ta angrepa på dei grafiske fagarbeidarane i England. Murdoch erstatta desse med ufaglærte over natta. Den nye teknologien krevde minimal faglært arbeidskraft. Brobekk framhevar det høge *utdanningsnivået*, men nevner ikkje angrepa på innhaldet i utdanninga dei siste åra. Dessutan seier ikkje lengda på utdanninga noko om det faktiske innhaldet i ein jobb. Gode kunnskaper er om jobben ikkje *krev* dei — til liten hjelp. Brobekk har heller ikkje lagt fram undersøkingar til støtte for sitt syn. Eg meiner han går i utakt med dei faktiske forholda.

Hermed er ogso antyda at skillet ånds- og kroppsarbeid er bestemmande for — men ikkje identisk med — den objektive klassestrukturen. Ein av kriteria for bestemming av klassetilhøyring er nettopp stillinga til produksjonsmidlane, og då ikkje berre den økonomiske eigendom over produksjonsmidla, men meir mennesket si stilling i arbeidsprosessen, i sjølve arbeidet. I det følg-

ARBEIDETS FALL

jande vil eg vise korleis arbeidsdelinga er endra historisk.

Håndverksmessig produksjon

I den kapitalistiske produksjon sitt første stadium vert den førkapitalistiske måten å produsera på — handverksmessig produksjon — overteken. Marx:

«Kapitalen beskjeftigar ulike handverkarar ... her er altså sjølv produksjonsmåten enno ikkje bestemt av Kapitalen, men *forefunden* av han ... Deira foreining gjennom Kapitalen er derfor berre *formell* og vedkjem berre arbeidets produkt og ikkje sjølv arbeidet.» (Grundrids til Kritik af den Politiske Økonomi, da. utg. s.445)

På denne tida skjer det Marx kalla arbeidet si *formelle* underordning under Kapitalen. Seinare utviklast arbeidet si *reelle* underordning under Kapitalen. Med unntak av at Kapitalen har underlagt seg makta over verdiautviklingsprosessen, så er forskjellen i arbeidsprosessen berre at eit større antall handverkarar samtidig er beskjeftiga av samme kapital. Dette tilsvarar den einkle kooperasjon. Som det vil gå fram her, vert først dei føydale produksjonsforholda endra gradvis. Etterkvart opnar dette vegen for utvikling av produktivkreftene.

I Kapitalen I visar Marx i sin analyse av det menneskelege arbeidet at ånds- og kroppsarbeid i handverksproduksjon er umiddelbart forbunde med kvarandre og atgjer ein *einskap*:

«På samme måte som hovud og hand høyrer saman i natursystemet, foreinar arbeidsprosessen åndsarbeid og kroppsarbeid. Seinare vert dei spalta opp heilt til det oppstår ei fiendtleg *motseiing*» (s.290).

Ved handverksdrift dreiar det seg alto om arbeidaren sin særskilte ferdighet og subjektive aktivitet overfor arbeidsmidlet, dvs.verktøyet. Dette ga arbeidaren stor innsikt i og makt over produksjonsprosessen. Gulowsen framhevar dette i ein artikkel om kontroll over viten og teknologi i produksjonen:

«Innan dei tradisjonelle handverka forvalta meistrane og svennane all den innsikt som eksisterte innan sitt fag. Dei representerte det yttarste av ferdigheter når det gjaldt å vurdere materialar, bruk av reidskap og utforming av produkt. Ingen utanfor faget kunne gjera dei rangen stridig på nokon av desse områda. Handverkane hadde eit ubestridt teknologisk hegemoni.» (Jon Gulowsen: Historiske studier i teknologi og samfunn, s.115)

I tillegg veit vi at meistaren lærte opp svennen i fagkunnskapen akkurat som ein lærar utdannar sin elev.

Ved den einkle kooperasjonsforma skjer det små endringar av arbeidsprosessen. Kapitalisten inntre høgst som leiar og oppsynsmann over arbeidet og sørgjer for ei intensivering av arbeidet. Arbeidaren sitt teknologiske hegemoni som meistar i handverket gjorde han mindre *utbytbar*. Arbeidaren som *handverkar* hadde enno stor makt over arbeidsprosessen og høge kvalifikasjonar.

Vitskapen si betydning for kvalifikasjonane til arbeidarene i handverksmessig produksjon var her svært liten.

Skillet mellom hånd og ånd er bestemmende for klassestrukturen og den teknologiske utviklinga er en del av denne prosessen.

FOTO: BERNT EIDE

Handverkane hadde — i kraft av sin erfaringsmessige viten — kontroll over kunnskapen i produksjonen. På dette utviklingstrinnet er bruken av teori enno ikkje meir enn summen av dei praktiske erfaringane som handverkane hadde tileigna seg. Den teoretiske kunnskapen vert ikkje nyttiggjort i produksjonen. Historien kan vitna om omfattande oppfinningar som ikkje vart tekne i bruk. Det enno sterke føydale preget av produksjonsforholda var eit hinder.

Manufakturrell produksjon

Opprinneleg var den einkle kooperasjon ein kombinasjon av sjølvstendige handverkverk, mens manufakturen vert kjenneteikna ved arbeidet si *deling*. Ved ei isolering av dei ulike produksfasane i mange handverksmessige delarbeid, vert arbeidet prega av einsidige delfunksjonar. I den første fasa av manufakturen kontrollerar handverkaren utviklinga av teknologi i stor

ARBEIDETS FALL

grad. Ifølgje Gulowsen, var den første industrialiseringa av England handverkarane si bedrift. Det var dei som stod for oppfinningane. Dei hadde difor enno stor kontroll over arbeidsprosessen.

Omveltninga av produksjonsmåten utgår i manufakturen frå *arbeidskrafta*, mens omveltninga av produksjonsmåten i storindustrien tek utgangspunkt i «vitskapleg» utvikling av *arbeidsmidla*, gjennom ingeniøren.

Utviding av leiingsfunksjonar ga Kapitalen auka makt og kontroll over arbeidarane i langt større grad enn før og mogleggjorde *analyse* av arbeidsprosessen, dvs. arbeidet kunne analyserast i sine grunnleggjande enkeltoperasjonar, og utan handverkaren sitt heilheitlege arbeid vart vegen etter kvart open for «scientific management». Manufakturen revolusjonerar altså arbeidsprosessen frå grunnen av. Marx: «Dei kunnskapar, den innsikt og vilje som den sjølvstendige bonde eller handverkar utviklar, ... er no berre påkrevd for verkstaden som eit *heile*. Produksjonen sine åndelege potensar utviklar seg på den eine sida fordi dei forsvinn på den andre. Det delarbeidarane mistar, *konsentrerast* mot dei i Kapitalen. Det er eit produkt av den manufaktuelle arbeidsdelinga at ein set dei *åndelege potensar* i den matrielle produksjonsprosess opp mot dei som framand eigendom og som *ei makt dei er beherska av*» (Kapitalen 1, s.226) Eit verktøy for Kapitalen si erobring av kunnskapen i produksjonen var «scientific management» — dvs. systematisk eksperimentering med «vitskaplege» metodar for å organisera produksjonsarbeidet. Prinsippa i Taylorismen er:

1. Kontroll over arbeidet gjennom å kontrollera alle dei beslutningar som vert tekne under arbeidet sin gang, klassifisera dei og stilla dei opp i tabellform — for seinare på basis av desse kunnskapane laga reglar, lover og formlar for korleis det daglege arbeidet skal utførast.

2. Alt tankearbeid med utføring av arbeidsoppgåvene bør så langt som mogeleg flyttast over frå verkstaden til ei sentral planleggingsavdeling.

3. Den systematiske planleggjinga og kalkuleringa på forhånd av alle delar av arbeidsprosessen, som no ikkje fins som ein prosess i fantasien til arbeidarane men berre som ein prosess i bedriftsleiinga si fantasi. (Braverman, Harry: *Arbete och monopolkapital*, svensk utg. s.109)

Analyse av arbeidet er i seg sjølv positivt for revolusjonering av produktivkreftene, men samstundes er analysen *kontroll* i arbeidet og eit maktmiddel for leiinga. Seinare vert ogso den teknologiske utforminga prega av desse prinsippa og fjernar kontrollen over arbeidsprosessen frå arbeidarane i enno større grad.

Storindustriell produksjon

Ved overgangen til storindustri skjer det ei kvalitativ endring i forholdet mellom menneske og arbeidsmiddel. Marx samanfattar utviklinga av arbeidsdelinga ånd/hand slik:

«Denne adskillellesprosess startar i den einkle koope-

rasjon, ... Den utviklar seg i manufakturen som forkørlar arbeidarane til *delarbeidar*. Den fulleinast i storindustrien, som skiller *vitskapen* som ein *sjølvstendig produksjonspotens* frå arbeidet og tvingar den inn i *Kapitalen si teneste*» (Kapitalen 1, s.226).

Merk at Marx her skriv at vitskapen er produksjons *potens* — ikkje produktivkraft — på dette stadium i kapitalismen. I seinkapitalismen vert vitskapen *direkte* produktivkraft. Marx framhevar dette kvalitativt nye ved dekkvalifiseringa av arbeidarane:

«Arbeidaren sin aktivitet som er innskrenka til ein rein abstraksjon av ein aktivitet, vert bestemt og regulert på alle måtar gjennom rørsle til maskineriet, ikkje omvendt. Vitskapen, som gjennom konstruksjonen av maskineriet sine livlause delar tvingar dei til å virka hensiktsmessig som automat, fins ikkje i arbeidarane sitt medvit, men verkar gjennom maskina som ei *framand makt* på han, som sjølv maskina si makt. Produksjonen er opphøyr med å vera arbeidsprosess i den betydning, at arbeidet som den einhet, som beherska den, omfattar den.» (Grundrids s.537).

Kunnskapen om produksjonen framtrer i maskineriet som noko framand utanfor han. Handverkarane var dei som utvikla på ny teknologi under manufakturen, mens denne arbeidsfunksjonen no vert skilt ut til ei bestemt gruppe lønnsarbeidarar, ingeniørane, knytta til bedriftsleiinga. Då arbeidsmidla i manufakturen var handverktøy, var verktøystyringa i «hendene på» arbeidarane. I manufakturen — før mekaniseringa — utfører arbeidarane følgjande arbeidsoperasjonar: Handheving og bearbeiding av arbeidsstykket, dessutan kontroll og korrigering av produkt og arbeidsforløp. I storindustrien derimot kan styring av arbeidstempoet «byggjast inn» i maskineriet. Mens det i manufakturen er arbeidarane som bevegat verktøyet, vert handverktøya i storindustrien satt saman til arbeidsmaskinsystem, som bevegat verktøyet og regulerar arbeidarens aktivitet:

«Men først når teknologien endrast slik at verktøyet får eit forutbestemt arbeidsspor ... i samsvar med innebygde eigenskapar i maskina sjølv, er det at maskineri i moderne betydning utviklast ... Deira måte å arbeide på er dermed ikkje automatisk, men *forutbestemt*» (Braverman, s.164-165)

Men maskinsystemet må ikkje nødvendigvis vera utforma slik. Arbeidaren sin tidsmessige urokelighet avhenger av om dei einskilde maskiner i maskinsystemet er *mekanisk forbundne*, eller om dei berre er *koordinert* med kvarandre. Det er altså mogeleg å velgja mellom alternative utformingar av teknologien, men einskilde maskiner som berre er koordinert med kvarandre er heller uvanleg og står i motstrid til det kapitalistiske produksjonspresset på arbeidarane. Til dømes er det mogeleg å leggje inn «bufferpersoner» i løpebåndarbeid. Med aukande mekanisering av produksjonen vert dei opprinnelege menneskelege operasjonane overtekte av tekniske innretningar, men funksjonane planlegging, kontroll og korrigering av prosessforløpet enno ikkje er

ARBEIDETS FALL

skild frå arbeidaren sin kontroll. Samlebåndsarbeid er ved høgare mekaniseringsgrad rasjonalisert bort, ifølgje Mendner :

« Rett nok forsvinn det under maskinene sin takt og rørsle underordna handarbeidet — med erstatninga av det mekaniserte handarbeidet, — men ikkje den kapitalistiske formbestemminga av arbeidet som oppdelt og intensivert i *det heile*. » (Mendner, Jurgén: *Tecnologisk utvecling i Den Kapitalistiska Arbetsprocessen*, s.160).

Oppsplittinga av arbeidet tek altså berre nye former. Utviklinga gjennom mekaniseringa har — ifølgje Mendner, ikkje opphevinga av kroppsarbeidet overhovudet til følgje, men — forskyving av dei konkrete arbeidsfunksjonane frå den umiddelbare bearbeidinga av arbeidsformåla til den umiddelbare oppgåva å betjena maskinene. Før eg går over til å drøfta automatiseringsfasen, vil eg allment bestemma vitskapen si endra stilling til produksjonen.

Braverman set eit skille rundt 1880-1900 som markerar at forholdet mellom vitskap og produksjon endrast radikalt :

« Vitskapen som tidlegare var ein relativt fri samfunnsmessig aktivitet, vert no *integrert* med produksjonen og marknaden . » (Braverman, s.138).

Dette gjeld ikkje berre naturvitskapen, men ogso den vitskapen som rettar seg mot arbeidarsubjektet, ein arbeids- og leiingsvitskap. Braverman strekk dette argumentet enno lenger:

« ... dei vitskaplege og organisatoriske inngrepa i arbeidsprosessen omfattar *alle* sider ved produksjonen: arbeidskrafta, arbeidsinstrumentet, råmaterialet, arbeidsproduktet ... » (Braverman s.149).

Sjølve vitskapen vert i stadig sterkare grad å ei vare. Dette bekreftar Gorz:

« Notildags er det meste av forskninga i U.S.A. finansiert av industrien eller av det militær-industrielle kompleks » (Gorz, Andre: *Technology Technicians and class struggle*, s.185).

Han trekker fra data som visar dette: Av utgiftene til ulike typar forskning i U.S.A. gjekk ca. 1% til grunnforskning, 3% til andvendt forskning, 26% til teknologisk forskning og 70% til utvikling av «receptar», dvs. direkte utviklingsarbeid av ny teknologi. Grunnforskning er basisforskninga som ein ikkje ser den direkte «nyttan» av, td. forsking om lovene i fysikken. Samstundes ser vi ei utvikling mot ei grunnforskning som vert «målretta» — retta mot den andvendte forskninga. Denne utviklinga vert omtala som vitskapleggjeringa av produksjonen eller den teknisk-vitskaplege revolusjonen. Vitskapen vert direkte produktivkraft.

Sjølve utviklingsarbeidet av teknologiske receptar synes då også å verte utsatt for vitskapleg oppdeling av arbeidet i sine konstituerande element. Ingeniøryrket vert splitta opp i A- og B-ingeniørar. Databehandling har td. ei arbeidsdeling mellom systemerarar og programmerarar, der programmering vert einklare og einklare å utføra. Slike programmeringsspråk kallast 5-

generasjonspråk — dvs. kodane tek meir form som vanleg skriftspråk.

EDB er eit verktøy som kan leggja produksjonen inn under vitskapleg kontroll mange skritt fram, trengje behovet for skjønn unna og knytta vitskap og teknikk enno tettare saman. Endringane i produksjonen vil komma i form av teoriar og eksperiment som arbeidarane sjølve ikkje har kontroll med.

Den teknisk-vitskaplege revolusjonen legg forholda til rette for overføring av stadig fleire viktige produksjonsspørsmål frå arbeidarane til teknologar og leiinga i bedriftene. Eit døme på det er numerisk styrte verktøymaskiner (NC-maskiner). Ved hjelp av NC-maskiner kan operasjonane av produksjonsprosessen styrast *utanfrå*, utanfor produksjonsavdelinga.

Verktadindustrien i Norge brukar desse maskinene. I ei undersøkjing beskriver Kristen Nygaard den eksterne styringa av produksjonen: «Ved slike maskiner vil operatøren — saman med ei ny ordre og tilhøyrande verktøy — også motta eit holband. Operatøren innstiller verktøyet og matar holbandet inn i styringseinheten. Holbandet representerar kodar som gjev data til styringseinheten. Desse data fortel korleis verktøymaskina skal foreta alle dei operasjonar som vert gjenteke for kvart arbeidsstykke i ein ordre ... Holbandet som inneheld «programmet» for styreeinheiten må lagast ein annan stad i bedrifta, eller evt. på ei datamaskin utafor bedrifta. Operatørane kan ikkje påverke programmet, og det er folk med anna utdanning som lagar det ... Hovudtrekket i utviklinga har vore i retning av å fjerna viktige val og avgjørelsar frå operatørar og formenn. I staden har beslutningane vorte sentralisert, først til spesielle planleggjarar, seinare meir og meir til ei automatisert behandling i datamaskiner.» (Plannlegging, Styring og Databehandling, s.102-103) Nygaard understrekar at ein har alternative teknologiske løysingar; ein kan velgja løysingar som einsidig tener effektiviteten, eller løysingar som kan gje operatørane større kontroll over eigen arbeidssituasjon.

Også Harry Braverman viser at det her er mogeleg med alternative teknologiske val: «I hendene på ein kompetent maskinpassar er numerisk styrt, programmert metallskjering ein einhetleg prosess. Ein slik arbeidar er vel kjent med sin yrkespraksis, og kan lett læra seg sjølv programmering. Teoretisk finns det derfor ingenting som hindrar at heile arbeidsprosessen ved numerisk verktøystyring forblir i hendene på arbeidarane. Røynda i bedriftene visar noko anna — liksom alle andre arbeidsprosessar har også denne komme under leiinga si kontroll ... » (Arbete och monopolkapital, s.173)

Tayloriseringa av arbeidet er også framtrekande i automatisert produksjon. Når kommunikasjonen er basert på datasystem, vert ofte dei uformelle, sosiale prosessane svekka. Det direkte samspelet arbeidarane imellom vert i stor grad overflødiggjordt og erstatta av kommunikasjon mellom operator og datamaskin. Bruk av datasystem har ofte vore motivert ut frå å auka produksjons-

ARBEIDETS FALL

resultatet ved å bryta ned strukturar som forsvarar arbeidarane mot produksjonspress. I ei undersøkjing ved Kongsberg Våpenfabrikk (KV) meiner tillitsvalte at nettopp dette skjedde der ved innføring av styringssystem:

«Alle styringssystema som er vorte innført på KV til no har det til felles at dei søker å få sterkare styring av operatørane for dermed å få ei høgare utnytting av maskinene ... Samstundes har den faglege utfordringa som tidlegare låg i ein jobb vorte meir og meir borte ... Dei styringssystema som inntil idag er innført har også ført til ei utvikling som gjer kontakten mellom arbeidarane på verkstadsgolvet mindre og mindre. Som ei følge av dette har solidariteten mellom arbeidarane vorte svekka.» (Bergo, Olav m.fl. : En Vurdering av Styrings- og Informasjonssystemet KVPOL, side 36. Dette feltarbeidet er gjort med aktivt samarbeid frå arbeidarane ved Kongsberg Våpenfabrikk.)

Jurgen H. Mendner sin analyse av kvalifikasjonane til arbeidet byggjer på undersøkingar i høgt automatiserte tyske bedrifter. Han analyserte ulike grad mekanisering og automatisering — korleis konsekvensar dette får for arbeidarane sine kvalifikasjonar. Han skiller dei to teknologiske nivåa i forhold til arbeidarens stilling i produksjonsprosessen:

«Heilmekaniseringa sitt høgste og automatiseringa sitt lågaste stadium vert oppnådd når funksjonane til maskinbetjeninga vert ført over frå mennesket til teknologien.» (Teknologisk Utveiling i Den Kapitalistiske Arbetsprosessen, s.160).

Dei arbeidsoppgåvene som «automatiseringsarbeidarane» står igjen med ved lågaste automatiseringsgrad er kontroll og korrigeringsarbeid, samt reperasjon og underhald av dei tekniske anlegga. Dette betyr ikkje at «kroppsarbeidet» vert oppheva — berre at arbeidaren vert utestengt frå verktøybetjeninga. Marx:

«... det kvalitative misforholdet mellom det til ein rein abstraksjon reduserte arbeidet og produksjonsprosessen sin velde som det bevoktar. Arbeidet framtrer ikkje lenger så mykje som ein del av produksjonsprosessen, då mennesket forholder seg til sjølve produksjonsprosessen som vokter og regulator ... Mennesket står ved sidan av produksjonsprosessen — istaden for å vere hovudagenten» (Kritik af Den Politiske Økonomi, dansk utg.s.306)

Også operatørarbeidet vert oppdelt og standardisert. Med vidare automatisering tek tekniske innretningar over ogso kontroll- og reguleringsfunksjonar av produksjonsanlegga. Operatøren grip mindre og mindre inn i prosessforløpet. Han berre «bevoktar» maskinene.

Samstundes veks reparasjons- og underhaldsoppgåvene i omfang og betydning. Operatøren må ved større inngrep og avbrytning av prosessen innkalla teknologiekspertar pga. den komplekse teknologien. Operatøren har her tilsynsoppgåver heller enn tekniske oppgåver. I tillegg får eit lite mindretal av arbeidsstokken høgt kvalifiserte oppgåver. Til og med desse ekspertjobbane for inngrep i prosessen ved feil og avbrot i

produksjonsanlegga vert utsett for oppdeling («taylorisering»), mao. ei dekkvalifisering. Dette skjer td. gjennom systematisk og standardisert leiting etter bestemte svake punkt i anlegga.

Reparasjons- og vedlikehaldsarbeidarar er tallmessig liten i storindustrien, i delvis automatisert produksjon veks antallet sterkt og i høgare automatisert produksjon utgjør dei hovuddelen av personalet. Men også desse jobbane vert «taylorisert» når teknologiutviklinga får litt tid på seg. Det verkar som taylorismen pregar jobbane i alle stadie av den vidare utviklinga av arbeidsprosessen — den tek berre nye former.

Med utvikling av EDB sler ogso arbeidsdelingane inn på kontoret og fleirtalet av kontorarbeidarane utfører rutinearbeid som på «golvet» i fabrikkene. Det klassiske marxistiske synet — at småborgarskapet enten forsvinn eller «synker ned» mot arbeidarklassen — er etter mi meining framleis rett. Harald Minken meiner utviklingstendensen er ein annan. I Materialisten 3-86 karakteriserar han følgjande som «historisk lov» i industrien: «Det er tendensen til at det blir relativt flere funksjonærer.»

Denne konklusjonen dreg Minken på grunnlag av ein statistikk som viser det relative antall funksjonærer i forhold til arbeidarar i industrien. Problemet er at Minken ikkje viser kven som er regna for funksjonær eller arbeidar i statistikken. Mitt inntrykk er at Minken i det heile ikkje tek omsyn til den kvalitative endringa av arbeidet på kontoret dei siste åra — difor viser statistikken heller ingenting!

Mendner baserar seg på Kern og Schurman si undersøking når han konkluderar at den teknologiske utviklinga bekreftar tendensen til arbeidsdeling, fjerning av innsiktene i dei komplekse prosesamhengane og innskrenking av sjølvstende til beslutning både mot eigen arbeidsmåte og anlegget.

Vidare vert utviklingsarbeidet — produksjon av vitenskap og ny teknologi — integrert inn under enkeltkapitalen som ein del av arbeidsprosessen :

«Samstundes vinn dei forut for den umiddelbare produksjonsprosessen liggjande arbeida innan forskning og utvikling ei endra betydning ... Produksjonen av vitenskap og teknologi endrast meir og meir — frå eit arbeid ved sidan av produksjonen — til ei eigentleg produktiv verksemd.» (Mendner, s.161).

Arbidsdelingane tek ogso her si form etter Kapitalen sitt behov for meirverdi. Produksjonen er ikkje lenger underordna arbeidaren sin kunnskap og kontroll, men underordna bruk av vitenskapen i produksjonen.

Konklusjonen min er at det store fleirtalet av produksjonsarbeidarane vil utføre ufaglært arbeid, mens eit lite mindretal innehar høge kvalifikasjonar i arbeidet. På alle nivå i produksjon og administrasjon vil denne tendensen gjera seg gjeldande. At majoriteten av arbeidsstokken er ufaglært — heng saman med at arbeidskrafta under kapitalismen er ei vare. Faglærte er mindre utbyttable enn ufaglærte. Dei sistnemnde kastast lettare ut og rundt på markedet som alle andre varer. ■

MAOISMENS FRAMTID

KAPITALISME, ETATISME OG SOSIALISME

Overgangen til sosialisme innen et imperia-
listisk verdenssystem presenterer mange
uløste teoretiske problemer. Motsetnin-
gen mellom innenlandske målsetninger
og det ytre presset fra et kapitalistisk verdensmarked
skaper spesielle problemer for de fattige bondesam-
funna i den 3. verden. I boka «The Future of Maoism»
diskuterer Samir Amin disse problemene, og denne
artikkelen er et utdrag av oppsummeringskapittelet i
denne boka. Tre utviklingsmodeller diskuteres, hvor
Etatisme er betegnelsen som gis til en sentraldirigert
byråkrat-økonomi av Sovjet-typen.

Av Samir Amin

I talen «De ti viktigste forholda» baserte Mao sin sosialistiske utviklingsmodell på to fundamentale prinsipper. Det første var at alle grupper arbeid (bondearbeid på landet, industri og funksjonærarbeid i byene) skulle gi like mye til arbeideren. Bøndene skulle få betalt verdi-ekvivalenten for de varene de brakte til markedet. Dette utelukka at bøndene ble tvunget til å yte tributt (= en føydal utsugingsmetode) til «samfunnet» i form av arbeid eller produkter uten godtgjøring. En slik egalitær inntektsfordeling er det objektive grunnlaget for arbeider- bonde alliansen, og gir staten dens folkelige innhold. Men den innebærer også et problem for den nasjonale planlegginga og funksjonen til markedet, for hvis en politisk vilje til

å fastholde det egalitære prinsippet mangler, vil nivået på belønningene følge utviklinga av produktivkreftene og utvikle seg «naturlig» i retning større ulikhet. Det andre prinsippet krevde at det man fikk igjen for arbeidet sitt innafor hver enkelt sektor, både i byene og på landsbygda, skulle ligge i nærheten av landsgjennomsnittet. Politisk betyr dette fravær av klasser, og for den saks skyld privilegerte lag i betydninga et konsolidert statsbyråkrati.

Disse to prinsippene betyr sjølsagt ikke fullstendig likhet, heller ikke at det virker en spontan tendens i retning av å fjerne ulikheter. I virkeligheten vil det fortsatt finnes to grunnleggende ulikheter. For det første regionale forskjeller på landsbygda, på grunnlag av forskjel-

lig kvalitet på jorda, befolkningstetthet, tilgang til kommunikasjonsnettverket og nærhet til byer. Derfor vil overskuddet som kan bringes til markedet variere fra kommune til kommune på den kinesiske landsbygda - og som en følge av dette vil igjen det som hver kommune disponerer til egne behov, investeringer osv variere. Sosialistisk modernisering må derfor nødvendigvis innebære en omfordeling av ressursene blant kommunene og regionen. I fortida har kineserne gjort feil både i å overse utviklinga av regionale ulikheter og i å ta i bruk feilaktige metoder for å redusere dem.

For det andre er det sånn at innafor de enkelte industrigreinene fins det bedrifter med svært ulikt utviklingsnivå. Ettersom lønningene, akkurat som pri-

MAOISMENS FRAMTID

sene, er fastsatt likt for hele landet, vil profittene variere (enheter med moderne produksjonsapparat vil oppnå høyere profitter). Dersom profittene ikke blir omfordelt, men overlatt til den enkelte enhet å disponere, ville det sosialistiske (i betydning egalitære) prosjektet komme i vansker. På den ene sida kunne profittene som oppstår i bra utrusta bedrifter blitt brukt til å tilby bedre sosiale tjenester som skoler, forbruksartikler, boliger og bonuser til arbeiderne som jobber i bedriften; på den andre sida kunne profittene reinvesteres og sånn bidra til å videreutvikle forskjellene i produktivitet og profitabilitet innafor sektorene.

På tross av disse ulikhetene, så har egalitarianismen slik det er formulert i de to prinsippene ovenfor, vært kjerna i den kinesiske strategien i de tretti siste åra. Middelet for å sette disse prinsippene ut i livet har, i det minste fram til 1977, vært byråkratisk sentralisert planlegging. Men i virkeligheten kunne sannsynligvis et radikalt omstrukturert økonomisk styringssystem, gitt bedre resultater uten å innebære kompromiss med det grunnleggende innholdet i denne strategien.

En egalitær inntektsfordeling (både innafor og mellom sektorene) innebærer helt spesielle krav til produksjonsstrukturen. Produksjonen må organiseres rundt to grunnleggende behov: (1) modernisering av landsbygda og (2) tilfredsstillelse av de grunnleggende behovene til bøndene, arbeiderne og andre ansatte. Alt dette innebærer produksjon i folkets tjeneste, altså noe helt annet en den produksjon for produksjonens egen skyld som er så typisk for den sovjetiske modellen. Men ettersom Kina ikke har brutt med prinsippet om administrativ planlegging, så har landets politiske økonomi ikke alltid vært immun mot virkningene av parolen om «prioritet til tungindustrien» (som f. eks. dyrkingen av stålproduksjonsstatistikkene).

Den relative andelen av overskuddet som øremerkes til akkumulasjon bestemmer vekstraten. Kineserne har skaffet dette overskuddet til veie i all hovedsak fra de avanserte delene av økonomien, i motsetning til Sovjet som i hovedsak tok det fra bønder. Derfor har

de lyktes i å bevare arbeider-bonde alliansen: de minst heldige har ikke blitt ofra på alteret til vekst og akkumulasjon.

En sånn sosialistisk modell utelukker ikke å ta hensyn til vare- kategoriene, verdien og markedsforhold. Tvert imot så eksisterer sosialistiske- og vare-relasjoner sammen i denne modellen: på den ene sida så tilfredsstiller produsentene sine behov gjennom gjensidig kjøp og salg av varer, på den andre sida blir verdien av varene ikke bestemt utifra utviklingsgraden til produktivkreftene, men på grunnlag av prinsippet om likhet i det du får igjen for arbeidet ditt. Sjøl om det

Kineserne har skaffet overskuddet til akkumulasjon til veie i all hovedsak fra de avanserte delene av økonomien, i motsetning til Sovjet som i hovedsak tok det fra bønder.

er sant at disse forholdene, som både er sosialistiske og markedsrelasjoner, til nå har utfolda seg innafor rammeverket til byråkratisk, sentralisert og administrativ planlegging, så betyr ikke det at markeds-relasjonene ikke kunne føre til det samme resultatet hvis de fikk utfolde seg innafor en plan.

Den maoistiske sosialistiske modellen er fundamentalt forskjellig fra sitt sovjetiske motstykke. Det må riktignok innrømmes at både Kina og Sovjet-Unionen bygger på sentralisert planlegging og administrativ styring framfor fleksibel planlegging og å støtte seg på markedet. Men i det ene tilfellet fremmer statsmakta interessene til arbeiderne og bøndene, mens i det andre tjener den interessene til det statlige borgerskapet.

Den sovjetiske modellen tok form i 1930-åra, da staten sugde ut en massiv tribut fra landsbygda. I Kina kom bevegelsen for å kollektivisere jordbruksproduksjonen raskt etter jordreformen (i 1956 forgikk mesteparten av jordbruksproduksjonen i avanserte produsentkooperativer), og kollektiviseringa

hadde bøndenes enstemmige støtte. I motsetning til dette kunne den sovjetiske kollektiviseringa (1930-1935) framvise en voldsom bølge av vold retta mot flertallet av produsentene på landsbygda. Denne tvangskollektiviseringa signaliserte oppløsninga av arbeider-bonde alliansen som hadde vært hjørnesteinen i statsmakta fra 1917 til 1927. Revisjonismen oppsto nettopp i denne opprivende tida. Politi-apparatet vokste i tvangskollektiviseringas jord, og forandra seg raskt til en autonom kraft ikke bare retta mot det sivile samfunn i sin alminnelighet, men også mot partiet. Litt etter litt utkrystalliserte det seg en ny klasse og et undertrykkende statsystem rundt dette apparatet.

Utbygginga av landsbygda ble fulgt av en øking av lønningene i byene og særlig av lønnsforskjellene. Denne utviklinga ble uten tvil gjort lettere på grunn av leninismens teoretiske utilstrekkelighet. Leninismen hadde ikke brutt med den andre internasjonalens økonomiske positivisme, og oppfatta derfor teknologien som nøytral. Uansett så ble det slik at statsapparatet, etter at det først hadde utvikla et undertrykkingsapparat for å møte utfordringene på landsbygda, også kunne tvinge viljen sin igjennom overfor en gjenstridig arbeidklasse blant annet gjennom å sette i verk en politikk med økte lønnsforskjeller i industrien. På denne måten kunne en ny klasse konsolidere seg. I mangel av bedre uttrykk vil vi kalle den «statlig borgerskap». Til sjuende og sist kom denne klassen til å bestemme statens natur.

Den administrative tributten bøndene ble tvunget til å betale, reduserte inntektene på landsbygda til det halve. Dersom talsmennene for denne «primitive sosialistiske akkumulasjonen» skal kunne tros, skulle dette overskuddet bidratt til å øke akkumulasjonen. I virkeligheten gikk det slik at minst halvparten av dette potensielle overskuddet ikke lenger ble mulig å drive inn — ikke engang med tvang: jordbruksproduksjonen gikk nemlig dramatisk ned. Det at sovjeterne den dag i dag ikke er i stand til å løse motsigelsene som rir jordbrukssektoren, vitner om hvor omfattende den katastrofen som ramma Sovjet på denne tida var.

Strategien med tvangsinndrevet tri-

MAOISMENS FRAMTID

butt er en viktig del av forklariga på at Sovjet fortsatt preges av køer, markeder med dårlig utvalg og middelmådige produkter, i skarp kontrast til Kina, som vi må huske på er mye fattigere. I Sovjetunionen er lønningene så ujevnt fordelt at arbeiderklassen bare mottar halvparten av inntektene i byene, mens de privilegerte sjikta (middel- og herskerklassen) tar resten. En slik ikke-egalitær inntektsfordeling fører i sin tur til en produksjonsstruktur som skiller seg vesentlig ut fra sitt kinesiske motsykke. I Sovjetunionen går bare en tredjedel av produksjonen til å tilfredsstille folkets grunnleggende behov, den andre tredjedelen går til de privilegerte sjikta, og den siste tredjedelen går til administrative og militære formål.

Det sovjetiske økonomiske systemet er organisert rundt prinsippet om å redusere arbeidernes forbruk til et minimum, for å maksimalisere det som kan gå til de privilegerte skikta og militæret. De sovjetiske fagforeningene som slett ikke er organer for arbeidermakt, blir pressa av det statlige borgerskapet til å intensivere arbeidet og holde lønningene nede. Akkurat som i vesten fungerer bonussystemet splittende på arbeiderklassen. Under disse forholda har staten full

Tvangskollektiveringa i Sovjet signaliserte oppløsninga av arbeider-bonde alliansen som hadde vært hjørnesteinen i statsmakta fra 1917 til 1927. Revisjonismen oppsto nettopp i denne opprivende tida.

frihet til å avgjøre hvordan all eiendom blir brukt, inklusiv den kollektive eiendommen i kolkhosene.

Det burde ikke komme som noen overraskelse at den sovjetiske og kinesiske modellen er forskjellig i grunnleggende spørsmål, når man tar i betraktning hvor ulike de historiske vilkåra var for utarbeidelsen av de to strategiene. Uten å glemme bosjevik-partiets revolusjonære brudd med den andre internasjonale, må det likevel sies at partiet

befant seg i tradisjonen til den europeiske arbeiderbevegelsen. Her ligger bakgrunnen for den dype mistroen til bøndene og tendensen til å betrakte landsbygda som en reserve for borgerskapet. Mens det er sant at bolsjevikene var en kraft å regne med i den russiske arbeiderbevegelsen, er det like ubestridelig at deres innflytelse på landsbygda var lik null. Der rådde de sosialrevolusjonære grunnene aleine. I kontrast til dette, hadde Kinas Kommunistiske Parti begynt å gro djupe røtter i baklandet allerede i begynnelsen av 30-åra. Den kinesiske revolusjonen tok form under disse enestående vilkåra. Etter å ha smidd en folkelig allianse på landsbygda i den antiimperialistiske og anti-føydale kampen, var ingenting mer unaturlig enn å utvikle en modell som straffa de samme samfunnsmessige kreftene (bøndene). Og etter det enkle og egalitære livet i Yenan, var ingenting mer naturlig enn å gå inn for en smal lønnskala som ble justert etter det bøndene tjente. Disse tre maoistiske utviklingsprinsippene - (å knytte lønningene til bøndenes inntekter, gjennomføre en smal lønnskala, og opprettholdelse av en nasjonal lønns-politikk) - uttrykker i sum arbeidernes og bøndenes hegemoni i den kinesiske revolusjonen.

Hvorfor har ikke det kinesiske kommunistpartiet formulert denne strategien klart teoretisk? Uten tvil kommer det av det faktum at den maoistiske modellen har utvikla seg spontant på bakgrunn av den klassealliansen som revolusjonen og konsolideringa av makta bygde på. Polemikken som de kinesiske kommunistene utveksla med Sovjet, berørte aldri disse grunnleggende teoretiske spørsmåla. At de ikke tok opp dette forklarer maoistenes tvetydige forhold til den tredje internasjonale og stalinismen, partiets de facto autonomi, dets tilsynelatende pragmatisme, og at de nektet å enten avsverge eller følge Sovjet. Utilstrekkeligheten i maoismens kritikk av revisjonismen, var prisen som måtte betales for denne tausheten.

Ikke engang etter bruddet på 60-tallet, drev kineserne kritikken av revisjonismen fram til sin logiske ende: dereav deres inkonsistente vurdering av Stalin-tida. Den bolsjevikiske tradisjonen gjorde ikke en slik kritikk lettere.

Alle framtrede bolsjevikretninger, inklusiv trotskismen (Bukharin var muligens det eneste unntaket), delte Stalins illusjon om at industrialiseringa kunne forseres gjennom en administrativ tributt på bondestanden. Og videre, etter som den internasjonale arbeiderbevegelsen hadde gitt forsvaret av Sovjet mot den høyst virkelige trusselen til imperialistenes agresjon høyeste prioritet, ble

Etter det enkle og egalitære livet i Yenan var ingenting mer naturlig enn å gå inn for en smal lønnskala som ble justert etter det bøndene tjente.

det lett å overse hvor langt degenereringa allerede var kommet i Sovjet. Men rundt 1960 ble det umulig å overse en del påtrengende realiteter. Ved hjelp av den militære styrken de hadde ivra sånn i å bygge opp, hadde sovjeterne nå slått inn på en aggressiv utenrikspolitikk. Hva var dette, om ikke beviset på at en ny herskerklasse hadde tatt makta, og at et nytt klassesamfunn hadde utkrystallisert seg i hjemlandet til den store oktoberrevolusjonen?

Prinsippet om likt bytte og strategien som bygger på det, har i større eller mindre grad styrt den kinesiske utviklinga gjennom tre tiår. Det er likevel ikke urimelig å hevde at dersom det hadde blitt utarbeida et dokument som fullt ut sammenfatta den maoistiske erfaringa til teori, så kunne både høyre og venstre utgaver av prinsippene — «belønning på grunnlag av produktivitet» og «likhet gjennom administrativ undertrykking» — blitt både avslørt og slått tilbake mer effektivt enn det som virkelig skjedde.

Vår forståelse av de såkalte økonomiske lovene blir belyst ved sammenligningen av de tre utviklingsmodellene som vi har foreslått.

Disse lovene er ganske sikkert ikke uunngåelige. I sin polemikk mot de borgerlige økonomene understreket Marx at det ikke fantes generelle økonomiske lover som kunne anvendes på alle sosiale systemer; hvert system ble styrt av lover

MAOISMENS FRAMTID

som var typisk for det, lover som tok hensyn til spesielle klasseallianser og konflikter.

I den sosialistiske modellen opererer «verdiloven» innenfor nasjonalstatens rammer, mens i den kapitalistiske modellen opererer den i et verdenssystem. Tilsvarende vil arbeidsdelingen som den kapitalistiske akkumulasjonsprosessen virker innafor være global, mens omfanget av den sosialistiske arbeidsdelingen, i allefall i begynnelsen, er nasjonal (dvs. ytre forhold er underordnet i forhold til målsetningene i den nasjonale oppbyggingen). På den andre side opererer verdiloven i den kapitalistiske modellen innenfor rammen av et klasse-samfunn styrt av jakten på rente og profitt, mens i den sosialistiske modellen vil enhver sosial relasjon bare være nok et uttrykk for arbeider-bonde alliansen.

Etatistiske samfunn er også nasjonale, men ikke alltid i samme grad. Sovjet er det i større grad enn Øst Europa, mens Jugoslavia, og i en viss grad Ungarn er mer integrert i den internasjonale arbeidsdelingen enn de andre landa i Sovjet blokken. Kuba på den andre side bærer klare trekk av et avhengig etatistisk samfunn, et som i avgjørende grad ligner et underutviklet kapitalistisk land. Verdilovens funksjon i et etatistisk samfunn følger av et system av sosiale klasserelasjoner hvor det sosiale overskuddet tilegnes av de objektive innehaverne av statsmakt, de nye middelklassene.

I den grad produktene ikke kan fordeles fritt (til enhver etter behov), at man må arbeide for å produsere, at arbeid fremdeles er en forpliktelse, at «arbeid» og ikke «aktivitet» (hvor det ikke er noe skille mellom arbeid og fritid) er den operative kategorien, at samfunnet ikke kan utøve sin vilje direkte, men må gå omveien om et system av sosial organisering grunnet i en deling av arbeid og bytte, kort sagt, i den grad ikke kommunismen enda står på dagsorden i den grad vil verdiloven fortsatt eksistere. Den fortsatte eksistensen av verdiloven signaliserer i siste instans at mengden sosialt nødvendig arbeid fremdelse regulerer verdien av produktet og dermed også gjør godet til en vare. Men dette er tilfellet bare i siste instans. Sagt på en

annen måte, pris relasjoner er ikke utgangspunktet, men følger snarere fra lover som uttrykker spesielle produktjonsforhold (klasseforhold).

De tre maoistiske utviklingsprinsippene — å knytte lønningene til bøndernes inntekter, å gjennomføre en smal lønsskala og opprett-holdelsen av en nasjonal lønnspolitikk — uttrykker i sum arbeidernes og bøndernes hegemoni i den kinesiske revolusjonen.

Hvis de sosiale formasjonene som struktureres av disse produktjonsforholdene er underutviklet og kapitalistiske, så har verdiloven som regulerer dem, det kapitalistiske verdenssystem som virkefelt. Dette igjen betyr at:

— verdier tar den avledete formen av produktjonspriser (i Marx forstand) siden merverdien redistribueres i forhold til den forskutterte kapitalen;

— mengden sosialt nødvendig arbeid er bestemt av arbeids produktiviteten i de mest avanserte områdene av systemet;

— helt uavhengig av fremtredelsesformer, blir forskjellen i kompensasjon mellom faglært og ufaglært arbeid ikke knyttet til de sosiale kostnadene ved å reproducere de aktuelle kunnskapene, men følger heller fra en politisk tvang: kapitalen kan ikke utøve sin makt uten gjennom sosiale allianser, og inntekts ulikheter er det limet som holder disse alliansene sammen.

Dersom på den andre side de sosiale formasjonene er underutviklet, men i overgang til sosialismen,

— så vil det sosiale overskuddet sentraliseres og investeres ifølge kriterier som ikke er avhengig av den sektorielle opprinnelsen til dette overskuddet.

— bytteforholdet mellom forskjellige produktjonssektorer blir bestemt av mengden arbeid sosialt nødvendig innenfor den nasjonale rammen; av denne

grunn vil en time sosialt og gjennomsnittlig arbeid i jordbruk og i industri holdes like, uavhengig av de relative prisene på produktene fra denne ene arbeidstimen i de utviklende kapitalistiske sentrene. Dette er i essens hva som menes med å frikoble fra det kapitalistiske verdenssystemet. Det det er snakk om er faktisk ikke noe materielt brudd, et slags enevelde, men heller en nøytralisering av effektene av et ytre bytteforhold på innenlandske valgmuligheter. Utenlands handel, som allikevel ikke ville anta store proporsjoner under disse omstendigheter er underordnet logikken i den indre — nasjonale og sosialistiske — utviklingen, og ikke vice versa.

- dersom arbeidere med forskjellig grad av kvalifikasjon produserer f.eks i løpet av en time, verdier som er proporsjonal til de sosiale omkostningene ved deres respektive opplæring (og disse forholdene faller et sted mellom 1 og 1.5) så vil overlegninger av reint politisk art bestemme i hvilken grad disse vil kompenseres.

Så det er verdiloven, og ikke dens negasjon som sikrer at et gjennomsnittlig år av en bondes arbeid og et gjennomsnittlig år av en arbeiders arbeid blir likt belønnet og at lønsskalaen faller innen relativt trange rammer — dvs. verdilo-

Ikke engang etter bruddet på 60-tallet, drev kineserne kritikken av revisjonismen fram til sin logiske ende: derav deres inkonsistente vurdering av Stalin-tida.

ven slik som den uttrykkes innen sosialistiske produktjonsforhold.

Om samfunnet reguleres av verdiloven beviser derfor like lite at det er revisjonistisk eller etatistisk, som at negasjonen av denne loven er et bevis på at samfunnet er på vei mot sosialismen. Det avgjørende spørsmålet er hvilket sett av sosiale relasjoner denne loven fungerer innenfor.

Nå er selvsagt heller ikke verdikategorien evig. Som alle andre sosiale kategorier vil den forsvinne så snart de sosial-historiske kategoriene som den er

MAOISMENS FRAMTID

et uttrykk for — i dette tilfellet arbeidsdelingen og vareproduksjonen — er avskaffet. Men kommunismen er fremdeles et godt stykke unna: og imperialismen har gjort nødvendig en overgang til et klasseløst samfunn som ikke gir plass til myten om verdensrevolusjon. Denne overgangen er basert på en ulik utvikling og begynner i og utvikler seg fra periferien i det kapitalistiske verdenssystemet. Hvis produktivkreftene skal utvikle seg i følge nødvendigheten i den sosialistiske overgangen, så må de innenlandske utbytende klassene elimineres og den sosiale formasjonen som et hele må frikobles fra verdenssystemet. Å tilfredsstille disse betingelsene utelukker ikke verdiloven; tvert om, denne loven — eller mer presist, en spesiell variant av den, nemlig verdiloven som den uttrykkes innenfor sosialistiske sosiale forhold — er forutsatt.

Intet sosialt system kan utrette mirakler. Spesielt; langsiktige vekstrater — la oss si over flere tiår — kan ikke overskride 5 til 7 prosent. Dette er ikke først og fremst et spørsmål om de klassiske hinderne for vekst (kapital-knapphet, dårlig ressursutnyttelse etc.) men heller fordi den mest ønskelige rytmen for å forandre politiske, ideologiske, vitenskapelig og utdannelsemessige forhold har en nær korrelasjon med tilveksten av nye generasjoner. Når tempoet i disse forandringene akselereres følger en høyning av sosiale spenninger, og kaotiske utbrudd, justeringsperioder osv. med nødvendighet.

Det grunnleggende punkt som skiller de tre modellene er ikke forskjellige vekstrater. Selvsagt er nesten alltid vekstraten i land innen det kapitalistiske verdenssystemet middelmådige, faktisk er de ikke-eksisterende (eller negative) i hele regioner av dette systemet (f.eks i den nåværende «fjerde verden»). Bare under spesielle omstendigheter — omstendigheter som gjør sammenligninger mellom tett befolkede og fattige områder irrelevante — stiger de over middelmådigheten. Langsiktige vekstrater i etatistiske samfunn er enda mindre imponerende. Men for å vende tilbake til vårt opprinnelige utgangspunkt: hver av de tre modellene inneholder radikalt forskjellige sosiale perspektiver.

Utviklingen og den sosialistiske omformingen av de sosiale produktivkreftene reiser fundamentale spørsmål angående økonomisk organisering. Faktisk er det to grunnleggende tilnærminger til dette spørsmålet: enten tilflukt til sentralisert administrativ eller til desentralisert økonomisk styring. Administrativ styring garanterer ikke i seg selv framskritt langs den sosialistiske veien: Sovjetisk etatisme er bevis nok på dette. Men på den andre side er ikke fraværet av sentralisert administrativ styring i seg selv noen garanti mot etatisme: se på Jugoslavia. Allikevel kan det argumenteres for at autonom styring er å foretrekke, i alle fall politisk: en drift mot etatisme kan faktisk skje, men gitt fleksibiliteten i et slikt politisk system, er det mindre sannsynlig at det vil stivne til et despotisk etatistisk system. Denne observasjonen leder fram mot den kon-

Hvis sosialisme, forstått som overgangen til kommunisme, forutsetter verdiloven, så følger det at det finnes økonomiske lover og en politisk økonomi som er særegen for sosialismen.

klusjonen at under den sosialistiske overgangen må politikken «ha ledelsen».

Hvis sosialisme, forstått som overgangen til kommunisme, forutsetter verdiloven, så følger det at det finnes økonomiske lover og en politisk økonomi som er særegen for sosialismen. Men statusen til disse lovene og denne politiske økonomien er ikke den samme som i et kapitalistisk samfunn: naturen og funksjonssettet til kapitalismens økonomiske lover er uløselig knyttet til de spesielle infrastruktur — superstruktur forholdene i denne produksjonsmåten. Generaliseringen av vareproduksjonen til et slikt nivå at selv arbeidskrafta har tatt denne formen, forklarer den ugjenomsiktige kvaliteten til kapitalistiske utbyttingsforhold; og på grunn av denne ugjenomsiktige kvaliteten fram-

trer økonomiske lover i det kapitalistiske systemet som iboende i samfunnet, som naturlover. Av dette følger den grunnleggende økonomistiske karakteren av sosial fremmedgjøring og den tilsynelatende adskillelsen av det politiske fra det økonomiske.

Sosialismen er, på den andre side — i hvert fall tendensielt — gjennomsluktig: samfunnet må ha herredømme over det vareforholdet som styrer det. Nasjonal-økonomisk planlegging utfolder seg på grunnlag av et bestemt forhold mellom «prisen på ris og lønn», et forhold som uttrykker verdi likheten mellom den årlige arbeidsinnsatsen til en bonde og en arbeider i byene. Og dette likhetsforholdet må være klart for arbeiderne. På samme måte må lønnsforskjellene bestemmes demokratisk: i den grad disse forskjellene er politisk nødvendige, fører det ikke noe godt med seg å forsøke å tåkelegge denne betydningen.

Diskusjonen om sosialismens økonomiske lover har kastet lite lys over dette punktet fordi ingen parter i debatten har klart å skille mellom vareproduksjon innen en sosialistisk og en kapitalistisk ramme. Sagt på en annen måte, vareforholdet har blitt sidestilt med kapitalistiske vareforhold, og avskaffelsen av disse med sosialisme. Dette var måten Rosa Luxemburg så på saken, det samme gjorde Lenin («tilbakevendingen» til vareforholdet innebar en «konsesjon») og, seinere Stalin. Økonomiske lover, verdiloven, vareforholdet osv. ble hele tiden betraktet som «konsesjoner» — alltid «forbigående» — til kapitalismen.

På den andre side, når «tilbakevendingen til verdiloven» ble annonsert tidligere, så signaliserte det faktisk at det aktuelle samfunnet hadde tatt et skritt tilbake, om ikke til kapitalismen, så i alle fall til en stabilisert form for etatistisk utbytting. Så når Stalin noe forsinket innrømmet eksistensen av økonomiske lover under sosialismen i 1952, så var det for å stabilisere — de ulike — forholdene mellom jordbruks (kolkhos) sektoren og den statlige industrien. På samme måte representerte Krustsjovs avskaffelse av traktorstasjonene, og hans overføring av eiendomsretten til statens traktorer og landbruksmaskiner til kolkhosene i 1958 — fordi det forvær-

MAOISMENS FRAMTID

ret ulikhetene mellom kolkhosene — ikke et skritt framover på veien mot en finslippt håndtering av sosialistiske vareforhold; men heller et skritt tilbake mot stabiliseringen av etatistiske vareforhold. (Betegnende nok unngikk ikke den grunnleggende reaksjonære karakteren til denne reformen, og til Krustsjovismen generellt, oppmerksomheten til kineserne og koreanerne.) I Sovjet og Øst Europa, i Vietnam og Kuba, ja til og med enkelte ganger i Kina viste det seg at når konsesjoner ble gjort til «det frie marked», til privat eie av jord, til «økonomiske beregninger», til «profitt» — konsesjoner som alltid forværrer sosiale ulikheter — så resulterte det i en slags negativ «tilbakevending» til en halv-kapitalistisk, halv-etatistisk verdilov. Det avgjørende spørsmål er derfor hvordan man skal gjøre (det egalitære) sosialistiske vareforholdet gjennomsluttig. To løsninger har til nå blitt lansert: selvstyre og «politikken i ledelsen».

Selvstyre er et komplekst sosialt prosjekt som ikke kan reduseres til et av aspektene ved det. Kjerna i det er ganske visst demokratisk, og dette forklarer i en viss grad hvorfor arbeiderbevegelsen alltid spontant har beveget seg i denne retning i sine revolusjonære faser (arbeiderråd, sovjet etc.). Men så snart den revolusjonære bølgen trekker seg tilbake blir de iboende begrensningene i selvstyre åpenbare: mens den i den tidlige fasen kan lette de umiddelbare produsentenes overtagelse av produksjonsmidlene, så blir den seinere mer og mer et instrument for politisk tåkefilosofi (splitte arbeidere opp i konkurrerende kollektiver, for eksempel). Selvstyre må derfor utfylles med nasjonal og regional planlegging, ellers vil det frambringe en ny type økonomistisk fremmedgjøring som reproducerer skiller innen arbeiderklassen, slik som de jugoslaviske erfaringene viser.

politikken i ledelsen er ikke synonymt med ideologisk tilfeldighet. Tvert om betyr det en finslippt styring av de likeverdige bytteforholdene mellom kollektiver som samtidig er selvstyrte og strukturelt integrert i den sosiale helheten. Dette er i essens det ledende prinsippet i Maoismen og i Juche strategien. Men det praktiske uttrykket for dette prinsippet er forskjellige i det Ki-

nesiske og det Koreanske tilfellet — ingen av dem er perfekte. Knutepunktet i det Koreanske systemet er et masseparti (hvor flertallet av arbeiderne er medlem), i hovedsak kollektiv styring (bedriftskommiteene velges), og en planleggingsprosess på flere nivåer (nasjonale og regionale plan). Dette står i kontrast til situasjonen i Kina, selv etter kulturrevolusjonen, hvor den vitale kraft på hvert nivå i samfunnet var et eliteparti. Det forsonende trekk ved hver av disse tilnærmingene er den dynamikken de setter i bevegelse; begge har potensialet til å fremme demokrati og en effektiv kontroll av arbeiderne over sine daglige liv. Men dette må veies opp mot det faktum at både det Kinesiske og det Koreanske systemet er konstant truet av en tilstivning som kan annullere dette potensialet.

Uavbrutt demokratisk framskritt eller stagnasjon og tilbakeskritt i arbeidernes virkelige makt? På ny, dette er det uomgjengelige spørsmålet om demokrati og staten. La det være sagt med en gang, staten er en absolutt nødvendighet; uten den er det umulig å uttrykke den virkelige makta til grunnkollektive innen rammen av et globalt sosialt prosjekt. Hvordan man skal sikre den folkelige karakteren til staten forblir imidlertid et problem, og hverken demokratisk proklamasjoner ovenfra eller en «tilbakevending til legalitet», som i bunn og grunn er en paternalistisk legitimering av autoritet, representerer noen løsning på dette.

Historiske erfaringer leder mot den konklusjonen at en transformasjon fra et klassesamfunn til kommunisme vil innebære en lang overgangsperiode, det er minst tre grunner til dette. For det første betyr den ujevne utviklinga av kapitalismen i den imperialistiske æraen at brudd i retning sosialismen har vært og sannsynligvis vil fortsette å være mer sansynlige i periferien enn i sentrum av systemet. De nasjonaldemokratiske revolusjonene ledet av proletariatet i allianse med bøndene mot imperialismen og dens lokale agenter har potensiale til å utvikle seg i en sosialistisk retning.

Men den omfattende historiske oppgaven å utvikle produktivkreftene til et tilstrekkelig nivå står allikevel igjen. I tillegg må denne oppgaven ofte utføres i

samfunn hvor omstendighetene er vanskelige; nemlig i fraværet av demokratiske tradisjoner og med et nærvær av et mangfold av ytre og indre press (revisjonisme etc.)

For det andre er spørsmålet om hvordan overgangen til et klassesløst samfunn vil utvikle seg i den framskredne kapitalistiske verden fortsatt et stort mysterium; den Sovjetiske og Kinesiske modellen gir få holdepunkter i dette spørsmålet. De borgelige revolusjonene som Vest Europa og Nord Amerika gjennomgikk er nå fjern fortid; flerpartisystemet og valg som er typisk for den demokratiske tradisjonen er derfor solid forankret i vestlige skikker og tradisjoner. Dette betyr at på kort sikt vil bare moderate sosialistiske eller liberale høyreorienterte regimer — fra perspektivet om sosial utvikling er forskjellen mellom dem relativt uviktig — stå på den politiske dagsorden. Dersom demokrati og pluralisme blomstrer i prosessen med å avskaffe klassesamfunnet «vil

Spørsmålet om hvordan overgangen til et klassesløst samfunn vil utvikle seg i den framskredne kapitalistiske verden er fortsatt et stort mysterium; den sovjetiske og kinesiske modellen gir få holdepunkter i dette spørsmålet.

dette ikke være noen ulempe» (som kineserne uttrykker det) Det gjenstår allikevel to viktige hinder for modningen av en sosialistisk bevissthet i disse samfunna: på den ene side, den gjennomgående troen på en felles nasjonal interesse, som vi ikke må glemme har en svært reell materiell basis, nemlig utplyndringen av den tredje verden; på den andre side påstanden fra enkelte venstreelement i den internasjonale arbeiderbevegelsen om at det skulle være sosialisme — eller bare en gang ha vært det — i Sovjet.

Utover allt dette må vi også huske at

MAOISMENS FRAMTID

selv i den framskredne kapitalistiske verden, vil en lang og vanskelig overgangsperiode nødvendigvis gå forut for avskaffelsen av klassene og verdi-kategoriene: for kommunisme forutsetter enorme transformasjoner i den eksisterende internasjonale arbeidsdelingen og en grunnleggende ideologisk revolusjon i tillegg.

I alle tilfelle vil det internasjonale systemet med nasjonalstater fortsette å eksistere i lang tid enda. Først og fremst fordi overgangen til sosialisme vil begynne i systemets svake ledd: troen på en felles verdensrevolusjon er en farlig myte. Og selv i en verden der overgangssamfunn dominerer, så vil ikke det nasjonale problemet forsvinne så lenge den sosiale realiteten som det uttrykker — nasjoners ujevne utvikling — eksisterer. Staten i seg selv vil derfor ikke visne bort i løpet av denne lange historiske overgangen: det er bare systemet av stater som vil visne bort, og det bare på et sent tidspunkt.

De folkelige og revolusjonære klassealliansene som er den politiske basisen til samfunn som har gitt seg i kast med den sosialistiske overgangen virker ikke på den sosiale realiteten direkte som klasser, men heller indirekte gjennom staten. I sin konsekvens betyr dette at staten bevarer en relativ autonomi vis a vis de sosiale klassene som holder den oppe. Den kan derfor tjene som instrumentet til arbeider-bonde diktaturet, eller som en srtuktur der en ny klasse kan konstituere seg sjøl.

Det følger av dette at mens klassekampen mellom på den ene siden proletariatet og bøndene og på den andre siden de tidligere utbytende klassene (borgerskapet og landeierne) kan stå i forgrunnen av det sosiopolitiske drama i den første fasen av overgangen, er det ikke disse konfliktene som representerer den virkelige konflikten i overgangen. Den politiske kjerna i denne perioden er de konfliktene som setter arbeiderne, bøndene og staten — enkeltvis eller i kombinasjon — opp mot hverandre. I den grad disse konfliktene ikke underminerer arbeider-bonde alliansen eller den kontrollen som disse klassene utøver over staten, så er de motsigelser i folket. Men hvis disse motsigelsene ikke håndteres korrekt, så tømmes staten for

sitt arbeider- bonde innhold og klassekampens akse forskyves: hovedmotstanderne blir da staten og de dominerende og utbytende klassene som grunnlegger den på den ene side og folket på den andre. Dette er, i ett ord, revisjonisme: endepunktet for en kamp som hadde den feilaktige behandlingen av motsigelser i folket som utgangspunkt.

For å summere opp analysen vår så langt kan vi si at overgangen er karakterisert av en dobbelt kamp: 1) mellom

I prinsippet må sosialistisk demokrati være en høyere form av det borgelige demokratiet. Spesielt kan ikke sosialister avskaffe de formelle og reelle rettighetene som er vunnet iløpet av de borgelige revolusjonene — menings og ytringsfrihet, pluralisme, organisasjonsfrihet og streikerett etc. — under henvisning til «høyere interesser».

markedet eller dets byråkratiske negasjon på den ene siden og en middelvei som gjenspeiler den grunnleggende motsetningsfylte karakteren til overgangen på den andre side; og 2) mellom overbygningformer av verdiloven («borgelig demokrati») eller dets negasjon («etatistisk despotisme») på den ene side og nødvendigheten av en middelvei — en der politisk og sosialt demokrati blir uttrykt i en aktivistisk stat og et parti — på den andre side. Disse to kampene — verdiloven og dens negasjon og demokratiet og partiet (ettparti eller flerpartsystem, monolittisme eller respekt for indre partikonflikter) — henger intimt sammen.

I prinsippet må sosialistisk demokrati være en høyere form av borgerlig demokrati. Spesielt kan ikke sosialister avskaffe de formelle og reelle rettighetene som er vunnet i løpet av de borgelige revolusjonene (menings og ytringsfri-

het, pluralisme, organisasjonsfrihet og streikerett etc.) under henvisning til «høyere interesser»; tvert om, i den grad privateiendom opptrer som et hinder for utviklingen av en virkelig demokratisk praksis bør dens avskaffelse gå sammen med en kavalitativ videreutvikling av de borgelige demokratiske rettighetene. Dogmet om ett enkelt og monolittisk parti er derfor motsetningen til et sosialistisk demokrati. Når en sosialistisk revolusjon settes på dagsorden i vest vil kanskje en løsning på dette dilemma, som er avgjørende hvis sosialismen skal blomstre, kunne ventes. Hvilken form vil den ta? I hvilken grad dette problemet er en abstraksjon, i hvilken grad det ikke er målet for en virkelig kamp, eller for den saks skyld målet for de sosiale prosjekter som fyller den politiske bevisstheten til arbeiderne, det er det umulig å si noe om. Og så lenge det finnes en imperialistisk dominans fra sentrum er et sosialistisk alternativ umulig: «et folk som undertrykker et annet kan ikke sjøl være fri...»

Inntil sosialismen settes på dagsorden i vest må vi arbeide for å akselerere sosialismens framganger i periferiene av systemet. Men der eksisterer desverre ikke den borgelig demokratiske tradisjonen. Og til dette hadikapp må vi legge enda et. Gjennom å forene, organisere, og i en viss forstand lede arbeider og bonde massene har det revolusjonære partiet historisk sett klart å sikre seg selv et de facto maktmonopol. Under disse omstendighetene kan det sosialistiske demokratiet bare utvikle seg på et langsamt, skjørt og problematisk sett. Det som for enhver pris må unngås er en irreversibel degenerering, det vil si at en politistat settes i stedet for et levende parti, nemlig et parti som nyter virkelig aktiv støtte fra folket, som innrømmer at det finnes motsigelser i folket og godtar uttrykket for disse motsigelsene i samfunnet. Sovjet har nådd et «point of no return» i så forstand: der vi før med rette kunne snakke om «sosialisme» og et «kommunistisk parti» når vi beskrev dette samfunnet, må vi nå benyttet et annet vokabular. «Politidiktatur», «utbytting» av et «statlig borgerskap», og lignende. De Ungarske arbeiderne i 1956 og de Polske arbeiderne i dag har vist dette faktum i praksis. ■

ANMELDELSER

De middelmådige medspillerne

Kjersti Ericssons «Søstre, kamerater!» er skrevet så åpent at hver side innbyr til et innhogg eller en utflukt. Den har brakt AKPs kvinnepolitikk opp på et høyere nivå, men om debatten om disse spørsmåla i bevegelsen skal heves tilsvarende må ideene i boka først bli allemannseie.

«I spørsmål som ikke angår
kjærlighet eller hat er kvinnen
en middelmådig medspiller.»

Nietzsche

Kjersti Ericsson åpner sin bok «Søstre, kamerater!» med å erklære at den vel så mye er skrevet med hjertet som med hodet, vel jeg veit ikke det. Er ikke hjertelag noe en har og eventuelt viser? Problemet trer fram når følelser skal beskrives, også hos Kjersti Ericsson; om det ikke utvikler seg til en motsatt hjerteløshet, så står det snart klart at dette er skrevet med hodet — hvem har ikke erfart at når vi tenker og prater for mye omkring følelser så ender vi fort i en slags livstretthet. Det har vært en fryd å lese denne boka nettopp fordi den er skrevet med hodet. Teori er vevd sammen med en levende eksemplifisering på en måte som i alle fall

apellerer til en mannlig intellektuell.

Jeg har den forestillingen at her er motsetningen mellom kvinnene og menn i den progressive bevegelsen løftet opp på et høyere plan. De som før fant mening i å skjelle hverandre ut for henholdsvis borgelige feminister og potensielle voldeksforbrytere, de må nå skape seg nye plattformen for uenighet. Dette er antageligvis en naiv forestilling.

Kampen for kvinnefrigjøring henger nøye sammen med kampen mot kapitalismen. Analytisk fører Ericsson dette tilbake til hvordan familien som en særegen produksjonsmåte formes av den kapitalistiske produksjonsmåten utenfor den. Ja det arbeides en

hel masse innen familien; husarbeid, barnepass og annet omsorgsarbeid. Og selv om dette ikke har en pris og bys fram til salg, så påvirkes denne produksjonen av forholdene i økonomien utenfor familien; oppgavene i hjemmet tilfaller «naturlig» kvinnen fordi mannen er en «naturlig» hovedforsørger, og hjemmet blir en tilsynelatende bunnløs dumpingplass for de nødvendige oppgavene som kapitalismen ikke finner det profittabelt nok å produsere tjenester til.

I gjennom teksten tvinges jeg i større eller mindre grad til å tenke teori. Og noen ganger syns jeg det tegnes et nokså statisk bilde av undertrykkinga i samfunnet vårt. Det blir motsigelser uten utvikling for å si det allment. Som en følge av dette blir revolusjon ståen-

de som en enkel opphevelse av en unaturlig tilstand, slutten på et kretsløp, en slags apokalyptose. Særlig i argumentasjonen for at kapitalismen ikke kan oppheve kvinneundertrykkinga blir dette påtrengende. Men er det nødvendig? For eksempel er vel den nye kvinnelige arbeiderklassen et bevis på at kapitalismen ikke bare skaper elendighet, men også midlene til å fjerne denne elendigheten.

Kjersti Ericsson gir mange klagjørende bilder på kvinnes arbeidsbyrder innenfor familien ved å sammenligne henne med en selveiende bonde. Det finnes ingen grense for hva du kan pålegge deg selv av oppgaver når det synes som du jobber for deg selv og dine. Men nettopp eksemplene med bonden kunne også vært brukt

Jon Sandvik anmelder Kjersti Ericssons bok «Søstre Kamerater!»

ANMELDELSER

mer aktivt for å formidle et begrep om historie. At kapitalismen ikke bare reproducerer urettferdighet, men også fører med seg forandring i den politiske dagsorden.

Her er tidlig i boka en ganske traurig diskusjon om hvorvidt alle menn er kapitalister overfor kvinner. Forfatterens avvisning av dette standpunktet får betydning for det «teoretiske demokratiet» resten av boka bygger på — forhold i

familien, psykologiske roller eller individuelle følelser kan diskuteres relativt uavhengig av marxistiske termer. Dermed krever heller ikke temaet at leseren er en skolert marxist for å engasjere seg. (Skal jeg fundere over hvorfor forfatteren ikke vil være med på at menn utbytter kvinner? Er det et selvstendig logisk standpunkt som får som konsekvens at et kampefelleskap mellom kvinner og menn er mulig, eller er dette standpunktet også et resultat av et forut inntatt ønske om en slik

enhet? Jeg må svare som Dag Solstads siste hovedperson: Jeg frafaller!)

Menn som har et forhold til slikt, spør seg hva som vil erstatte familien når strategien er at familien skal bort. Disse oppfatter familien som en fri-plass fra et jævlig samfunn. Til dette er forfatteren befriende lite konkret. Mye vil bli anderledes sier hun, når de samfunnsmessige forutsetningene for de asymmetriske parforholdene er borte. Når menn og kvinner stiller likt økonomisk, når samfunnet har tatt et kollektivt ansvar for viktige omsorgsfunksjoner og når «privat-teknologien» er blitt utviklet.

Kjersti drømmer om en tid da «husene blir reingjort av et blaff med varm vind.»

Men hvorfor denne ambivalensen overfor kafeer? Hun er redd for «respatex kantiner med utkøkt torsk», men kan forestille seg at det ville vært fint å spise hverdagsmaten sin på «koselige kafeer» «nesten gratis». Forestille seg? Fra mitt synspunkt er blide serveringsdamer som hver kveld spør: «Skal det være noe mer før vi stenger?» en storstilt sosialistisk utopi.

Mange menn føler seg truet av den nye kvinnebevegelsen. Inntrykket er at følelsen av trussel er omvendt proposjonal med kunnskapen om hva kvinnen vil. «Søstre, kamrater!» viser hva vanlige menn har å vinne på å støtte det nye kvinneopprøret. Den gjør det

mulig å tenke positivt, for å bruke en forslitt frase.

(«Mennene blir behandla som rasjonelle, politiske mennesker» sier hun om kvinnekampen i AKP, og da leverer hun samtidig en god karakteristikk av sin egen bok. Men selv om det er tilfredsstillende å bli betraktet som rasjonell, så er det her på sin plass med en problematisering. Mot slutten av boka stilles det opp en motsetning mellom «handling som beregning og handling som utfoldelse», hvor det siste alternativet er det gode. Er ikke dette en motsetning som tar seg bedre ut på papiret enn i virkeligheten? Handling som beregning er blant annet å behandle AKP-menn som rasjonelle, og er ikke det av det gode? Hvortid menneskene blir i stand til å «leve seg selv ut» ureflektert, vet vel bare Gud.)

Noe av det mest positive ved den nye kvinnebevegelsen er dens sosiale styrke. Den kvinnelige arbeiderklassen har åpnet en ny kamp mot kapitalismen. De er ofte ikke forent på tradisjonell måte på et stort fabrikkgulv, men til tross for individualistiske trekk ved jobbsituasjonen og forhold som fleksitid eller deltidsarbeid er de forent. De er forent som kjønn. Gjennom dobbeltarbeidet i hjemmet får kampen og den politiske identiteten til arbeiderkvinner gjerne karakter av et forsvar for de samfunnsmessige fellesgodene. Kjersti Ericsson avslører den dogmatismen som ikke vil innrømme dette forholdet, mannssjåvinismen i fagbevegelsen, økonomismen. Samtidig gir hun et interessant forsvar for pornokampen som et avgjørende element i å utvikle denne kjønnsbevissthe-

ANMELDELSER

ten som må komme isteden for enheten i den konkrete arbeidsprosessen.

«Menn bare snakker, kvinner leverer den støtte som holder samtalen i gang.» Ja, og «store» menn snakker mest, la det bli en slutt på det.

De aller fleste av oss er små umælende krek. I kvinnebevegelsens kritikk av Bonapartismen i samfunnet har også små menn mye å vinne. Alle disse Napoleonere som utkjemper sine fryktelige slag med sine tenkte tinnsoldater, hemmer veldig ofte kreftene og initiativet til oss tinnsoldater. Å utløse kreftene til den vanlige kvinne og mann er langt viktigere enn individuell heroisme.

Familien og samfunnet omkring den, gjenskaper ulike kjønnsidentiteter: Menn får sin identitet som handlende og en som søker saklige mål. Kvinnenes identitet knyttes til de personlige relasjoner og til omsorgen for andre. Kvinnene får et forvirret forhold til sin seksualitet og mennene et like forvirret forhold til sine følel-

ser. Menns verden utenfor hjemmet oppfattes som «virkeligheten», mens kvinners omsorgsverden oppfattes som noe kunstig, noe man i beste fall kan flykte inn i. «Spenningen mellom kjønnene skyldes frykt og ikke erotikk.»

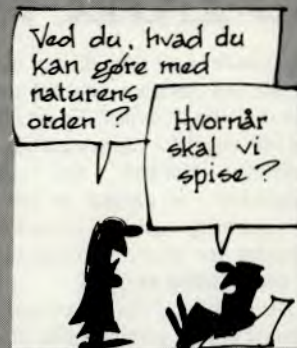
Kjersti Ericssons bok virket for «ferdig» på meg til at jeg kunne gå løs på en helhetlig vurdering. Samtidig er den skrevet så åpent at hver side innbyr til et innhogg eller en utflykt. Ja, et eksempel. Ved å

bruke Myrdals uttrykk om den proimperialistiske arbeiderbevegelsen: «sosialistisk kolonipolitikk», karakteriserer hun mannssjåvinismen i arbeiderbevegelsen samtidig med at hun sender et lite diskret signal til Myrdal sjøl. (I kvinnespørsmålet virker Myrdal som en anakronistisk utgave av Strindberg: «akta er Bjørnson, för den lumska kvinnorörelsen.»)

Det er bedre å hoppe i det enn å krype i det sier psykologen

OG NATURENS
ORDEN KAN
DER IKKE
RØRES
VED

nemlig!

Kjersti Ericsson til oss: «I eksperimenter med avoidance - avoidance konflikter (valg mellom to negative alternativer) blir forsøksdyra gjerne stående på stedet hvil, inntil den grumme eksperimentator gir dem et elektrisk sjokk som er enda mer smertefullt enn de to ubehagelige alternativene.»

Jon Sandvik

Søstre, kamerater!
Kjersti Ericsson
Oktober forlag
1987

NYHETER OG SYNSPUNKTER

Ozon hullet

Ozon hullet over antarktis er etter all sansynlighet resultat av menneskelig aktivitet. En artikkel i det engelske vitenskapstidskriftet «Nature» fra 10 september i år påviser en nær sammenheng mellom konsentrasjoner av klorinforbindelser og nedbrytning av ozon.

De såkalte chlorofluorocarbonene (CFC) stammer bla. fra drivgasser i spraybokser. En alternativ forklaring på ozon-hullet har vært at ozon-fattig luft fra lavere lag i atmosfæren har strømmet opp og tynnet ut det ozon-rike laget.

I en kommentarartikkel i samme nummer av «Nature» heter det at «disse nye observasjonene har forandret diskusjonen (om årsaken til ozon-hullet) irreversibelt.»

I løpet av den sydlige våren i

september-oktober reduseres ozon mengden over store deler av antarktis med nær innpå 50%. Den gradvise utviklingen av dette fenomenet har blitt observert siden 1957.

Flere mekanismer er involvert. I løpet av den antarktiske vinteren skapes en sirkulerende luftlomme over store deler av antarktis, og det er i denne lommen at ozon-hullet dannes. I løpet av vinteren akkumuleres CFC forbindelser i denne lommen, forbindelser som først blir kjemisk aktive overfor ozon i september-oktober når sola vender tilbake. Resten er kjemi.

Ozonproblematikken demonstrerer det komplekse forholdet mellom vitenskap og politikk innen økologien. Mange politisk engasjerte mennesker tenderer vel til å ville avskrive

vitenskapen fordi den er så sein til å felle endelige konklusjoner. Men er det mulig å tenke seg at avgjørende politiske beslutninger blir fattet for å løse ozonnedbrytninga før vitenskapen er sikker på at menneskelig aktivitet spiller noen rolle, i den ene eller andre retning?

Samtidig skrider altså den offisielle politikken vel så langsomt fram, og det ikke bare på grunn av problemer inne vitenskapen.

På en internasjonal konferanse i Montreal i september i år blei det undertegnet en avtale for å redusere produksjonen av CFC forbindelser (referert i «New Scientist» 17/9-87).

Innen et år skal forbruket av CFC forbindelser fryses fast i Islanda. Etter nye tre år skal forbruket reduseres med 20%, og en ytterligere 50% reduksjon

de neste 6 åra.

Avtalen var imidlertid nær ved å bryte sammen fordi Sovjet ville ta utgangspunkt i produksjonstall for 1990, istedet for i dagens tall. Årsaken var at 5-årsplanen fram til 1990 lå fast.

Det viktigste hullet i ozonavtalen kom imidlertid da et forslag fra USA om at reduksjonen i produksjon skulle henge 10% etter reduksjonen i forbruk i Islanda, ble vedtatt. Samtidig skulle forbruket pr. person i Islanda få øke inntil det nådde 33% av forbruket pr. person i Islanda.

Med 3/4 av menneskeheten boende i U-land er dermed muligheten for en fordobling av CFC produksjonen fram til år 2000 fortsatt høyst reell.

Jon Sandvik

Børskrakk og reaganomics

Høsten 1987 har børskursene rast nedover værre enn noen gang siden det store krakket i 1929. Alle retter blikket mot USA og reaganomics når problemene skal forklares, og med god grunn. Ei årrekke med enorme budsjettunderskudd har brakt verdensøkonomien i en katepine der alle foreslåtte utveier vil gjøre vondt verre. Men det ville være feil å avskrive den amerikanske økonomiske politikken som som et feilgrep som bunner i forstokka ultra-høyre-ideologi.

En av Reagans store seire er en dramatisk omfordeling til fordel for det rike Amerika på bekostning av det fattige. Dette har blant annet fått uttrykk i at sultproblemet på ny har hjem-søkt den amerikanske underklassen. En artikkel i Scientific

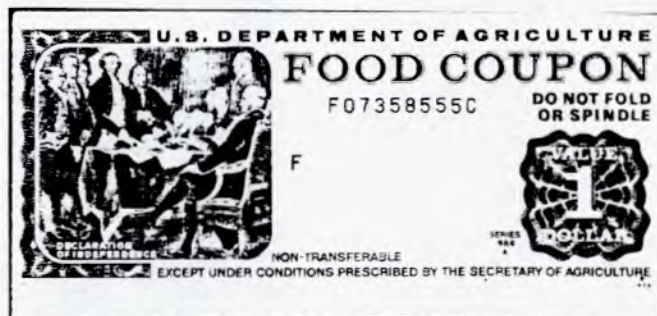
American (Februar 1987) om sult i USA, slår fast at 12 millioner barn og 8 millioner voksne går sultne på grunn av de føderale nedskjæringene. J.Larry Brown som sjøl leder «Legenes arbeidsgruppe om sult» tar utgangspunkt i den anerkjente medisinske definisjon om at en sultrammet kronisk mangler den minimumsernæringa som er nødvendig for god helse. Sjøl om det kan finnes et lite mindretall som går sultne på grunn av likegyldighet og uvitenhet, er årsaken for flertallet en familie-økonomi under fattigdomsgrensa og et sosialt velferdssystem som gir utilstrekkelig hjelp.

Spesielt ille er det at både problemet og løsninga er kjent. Allerede for tre tiår sida ble ut-

bredt sult identifisert. USA er (sammen med Sør-Afrika) det eneste industriland uten et nasjonalt trykkesystem, men regjeringas tiltak i 60 og 70 åra kom ganske nær å fjerne sulten i det minste fra statistikkene. Blant annet blei det såkalte «Food-stamp» programmet utvidet til å gjelde 20 millioner

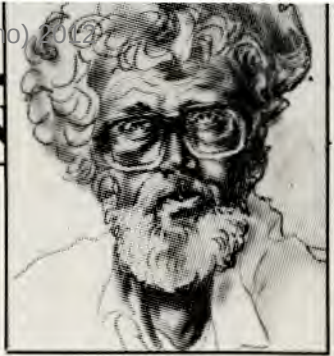
mennesker.

I perioden 1982 til 1985 skar Reagan ned bevilgningene til mat-kuponger med 7 milliarder dollar. Det andre store tiltaket mot underernæring, nemlig direkte matvareprogrammer; f.eks skolemåltider i de fattige strøka, ble kutta med 12 milliarder dollar på et tidspunkt da

En amerikansk matkupong

NYHETER OG SYN

Dag Solstad er i Samtiden

fattigdommen nådde det høyeste nivået på flere tiår. Flere ganger er inflasjonsregulering av ytelsene blitt droppa.

Fattigdomsgrensa var i USA i 1985 satt til en årsinntekt på 10.989 dollar for en familie på fire. Som et resultat av nedskjæringene og innskjerpa krav som gjorde færre kvalifisert til støtte, gikk andelen som mottok «food-stamps» ned fra 68 til 59 prosent av de som levde under den offisielle fattigdomsgrensa. Av de 33.4 millioner mennesker som regjeringa erkjenner lever i fattigdom, får bare ca 19 millioner mat-kuponger.

Vært ut er trolig likevel de fattigste som er berettiga til støtte. En «food stamp» gir deg en støtte på 49 cent pr måltid. Det er beregna at gjennomsnittlig familieinntekt for familier som lever på AFDC programmet har falt med 40 prosent. Det vil si at de har mista over en tredjedel av kjøpekrafta si.

Arbeidsledigheten har i 80 åra steget fra 6.2 prosent til 10.8 i 1983 for så å falle til 7. Men det har blitt værre å gå ledig. Andelen av de arbeidsledige som mottar arbeidsledighetsstøtte en nå lavere enn noen gang i nyere historie. Mens 80 prosent av de arbeidsløse fikk støtte under den økonomiske krisa i 1975, har tallet nå sunket til rekordlave 29 prosent.

Problemen med sult og underernæring blir spesielt tilspiss av den ujamne fordelinga. For eksempel er barnedødeligheten i blant ikke-hvite i USAs hovedstad høyere enn tallene for Kuba og Jamaica. Og i to distrikter i Baltimore er barnedødeligheten oppe i 59.5 pr 1000 levendefødte, et tall som er værre enn f eks Costa Rica, Panama, Guyana, Trinidad og Tobago.

Så uansett hvor pengene i Reagans store budsjettunderskudd har tatt veien opp gjennom 80-åra, så er det ihvertfall ikke til landets fattige.

Trond Christoffersen

Fra partiskhet til imaginasjon

«Det som skjer i en roman skjer ikke i virkeligheten. En roman er ikke virkelig. En roman er noe som skjer oppe i hodet til den som skriver den. En roman er et påfunn», åpner Dag Solstad «Sandefjord-foredraget» sitt med fra 1985. To år har gått og «påfunnet» Roman 87 har kommet fra Solstads hode.

Jan Erik Vold har i siste nummer av tidsskriftet Samtiden et intervju med Dag Solstad under tittelen «Imaginasjon». Imaginasjon, et begrep for bevissthetsaktivisering og fantasimobilisering som Solstad hevder er dekkende for mye av ambisjonene han har når han skriver. Hovedpersonen Fjord sin intensitet i søken etter en helhet, en sammenheng, er en sentral del av denne tematikken i boka. Følelsen av absurditet når en ting ikke kan sees i sammenheng med en annen ting fører til at verden blir oppløst, og forsøket på å oppheve denne absurditeten blir en livsform for Fjord. Solstad har skrevet en roman med klare scener og som utvikles og blir tydeligere gjennom en slags bevissthetsstrøm av bilder som styrer det hele. Det fungerer som et brudd på det vi er vant til er en logisk oppbygning i den tradisjonelle romanen når det plutselig skjærer inn et punkt som sprenger alle rammene (Fjords fascinasjon av Blikket) og trekker med seg hovedpersonen Fjord ut i det absurde uten at vi vet hvorfor. «Det er stemmen som bærer romanen, ikke situasjonen.»

Men er denne stemmen postmodernistisk av den grunn?

Er Solstad blitt postmodernist når han lar indre monologer og bevissthetsstrømmen bære boka? Har imaginasjon blitt et

mål i seg sjøl for Solstad?

«Med denne boka har jeg tenkt at jeg skal la løpene gå, til de slutter av seg sjøl. (...) og det har jeg aldri gjort før. (...) For i de tidligere bøkene mine ville jeg ha stanset opp og sagt: Nå må du se hva du har gravd! Og da ville jeg ha gått tilbake og laget en sidehule og komponert og tenkt at dette skal jo se pent ut. Jeg har lyst til å utfordre mine egne romanstrukturer, kan du si, med denne romanen. Frigjøre meg fra dem. Alle temaene jeg har i denne boka er slike som jeg har - jeg holdt på å si; terpa på i 25 år. Jeg bruker mine gamle temaer som åpenbart betyr veldig mye for meg.»

«(...) du kan si at mine bøker handler om denne kompleksfylte fyren som kommer til Lillehammer(...)det er gitt.» «Jeg har en teori om litteratur, iallefall når det gjelder de romaner jeg selv liker å lese, at det er noe - fremmed ved en roman. (...) Det jeg egentlig ønsker er at folk som ikke er interessert i skøyter(...)skal kunne lese min redegjørelse for skøytesesongen 1962 og bli jevlig interessert i dette her. Uten at det betyr at de så vil bli interessert i skøyter, men bli interessert i det som - ja, som litteratur.»

For 12 år siden ga Pax ut en bok med intervjuer med skandinaviske forfattere, under tittelen Partiskhet. Et begrep som først ble brukt av den ungarske litteraturkritikeren Georg Lukács som et krav i hans argumentasjon i realisme-problematikken der han tar utgangspunkt i Lenins erkjennelsesteori. Den menneskelige erkjennelse er en gjenspeiling i menneskets hjerne av den objektive virkelighet. Denne gjenspeilinga er ikke pas-

siv, den er en reaksjon som fører til handling og påvirker samfunnutviklinga.

Dag Solstads utgangspunkt i -75,- nettopp ferdig med «påfunnet» Kamerat Stalin eller familien Nordby 1975, var kravet om realisme og et historiesyn der arbeiderklassen blir framstilt som den herskende klassen.

I slutten av intervjuet i Partiskhet for 12 år siden sier Solstad: «Du lever i det samme samfunnet som de personene du skriver om, og som de folka du ønsker skal lese bøkene dine. Å tjene folket gjennom litteraturen vil i første rekke si å være en tolk. Da må du faktisk ta utgangspunkt i det som fins både hos deg sjøl og hos folk flest. Derfor har jeg etter hvert funnet ut at min styrke som forfatter - og min styrke som forfatter er at jeg er en kommunistisk forfatter - ikke er at jeg sitter med et røder følelsesliv enn folk flest, men at jeg prøver å bruke en teori som gjør at jeg kan sette det som faktisk fins inn i en sammenheng som gjør verden gjenkjennelig og klart viser at forandring er mulig og nødvendig.»

Tilbake til Volds intervju med Solstad. «(...)allerede i bøkene tidlig på 1970-tallet betones adskillelsen fra sosialdemokratiet - og hvorfor er jeg adskilt fra det (...) når jeg tross alt har det ganske bra der, for å si det sånn. Det er derfor jeg skriver såpass mye om denne Lillehammer-tida.»

Kanskje gjør Solstad verden gjenkjennelig med imaginasjonen som drivkraft, men det er langt fra Asnes og partiskhet til Fjord og imaginasjon.

Erna Bøyum

NESTE NR: KINA

Retur: Røde Fane,
Gøteborggt.8, 0556 OSLO 5